

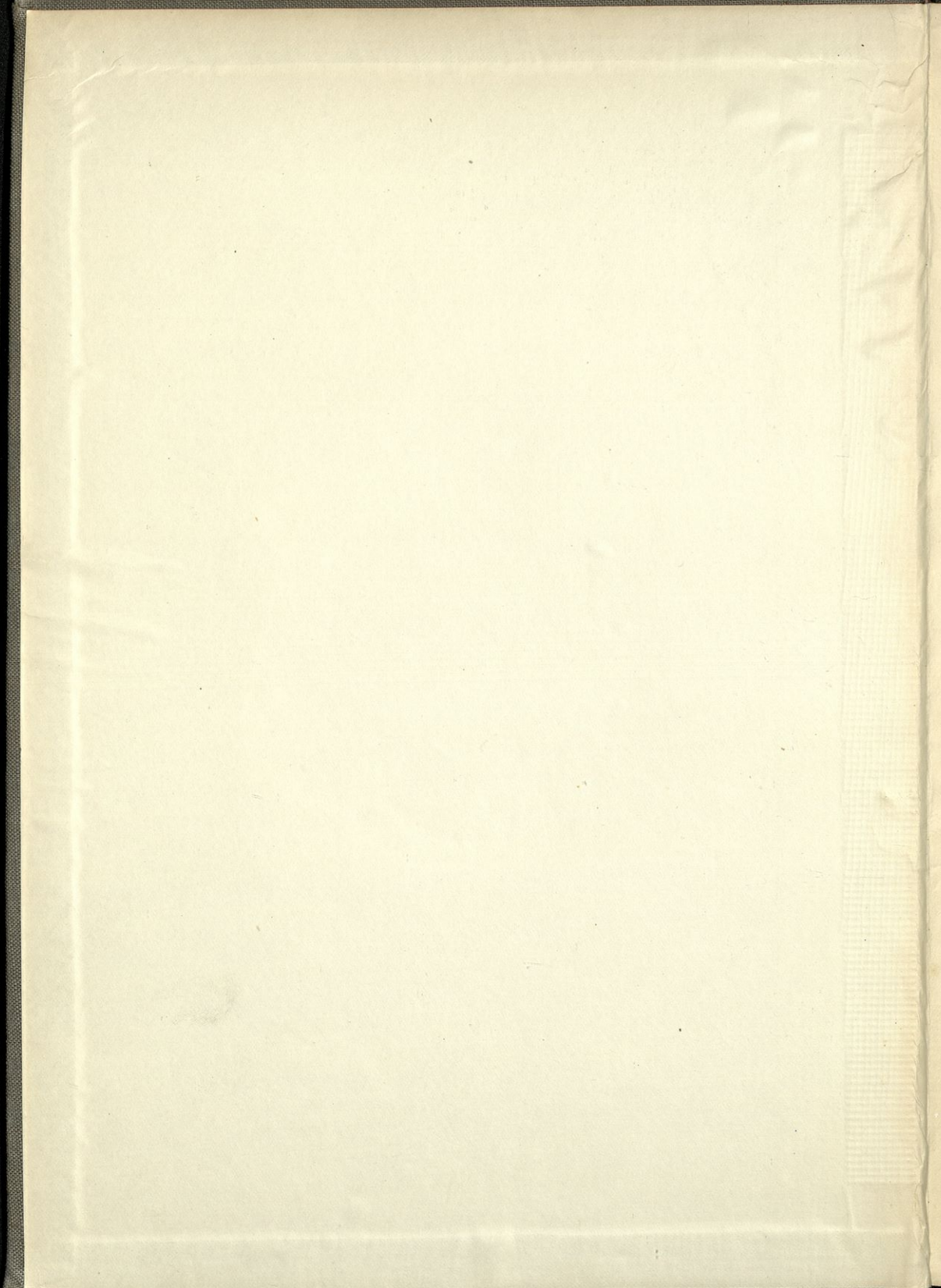
СПОМЕН КЊИГА

10 ГОДИНА ВЛАДАВИНЕ

Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I.



1921 - 1931



СПОМЕН КЊИГА

10 ГОДИНА ВЛАДАВИНЕ

ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

АЛЕКСАНДРА I

1921-1931

УРЕДИО

НИКО БАРТУЛОВИЋ



БЕОГРАД

ИЗДАЊЕ УПРАВЕ „СПОМЕН КЊИГЕ 10 ГОДИНА Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I.“

1931

СПОМЕН КНИГА

10 ГОДИНА ВЛАДАНJE

КЕГОВОГ ВЕДИЧАСТВА КРАЈА

АЛЕКСАНДРА I

1881-1891

УРЕДНО
НИКО БАРТУЛОВИЧ

112839



4105

К. 931.

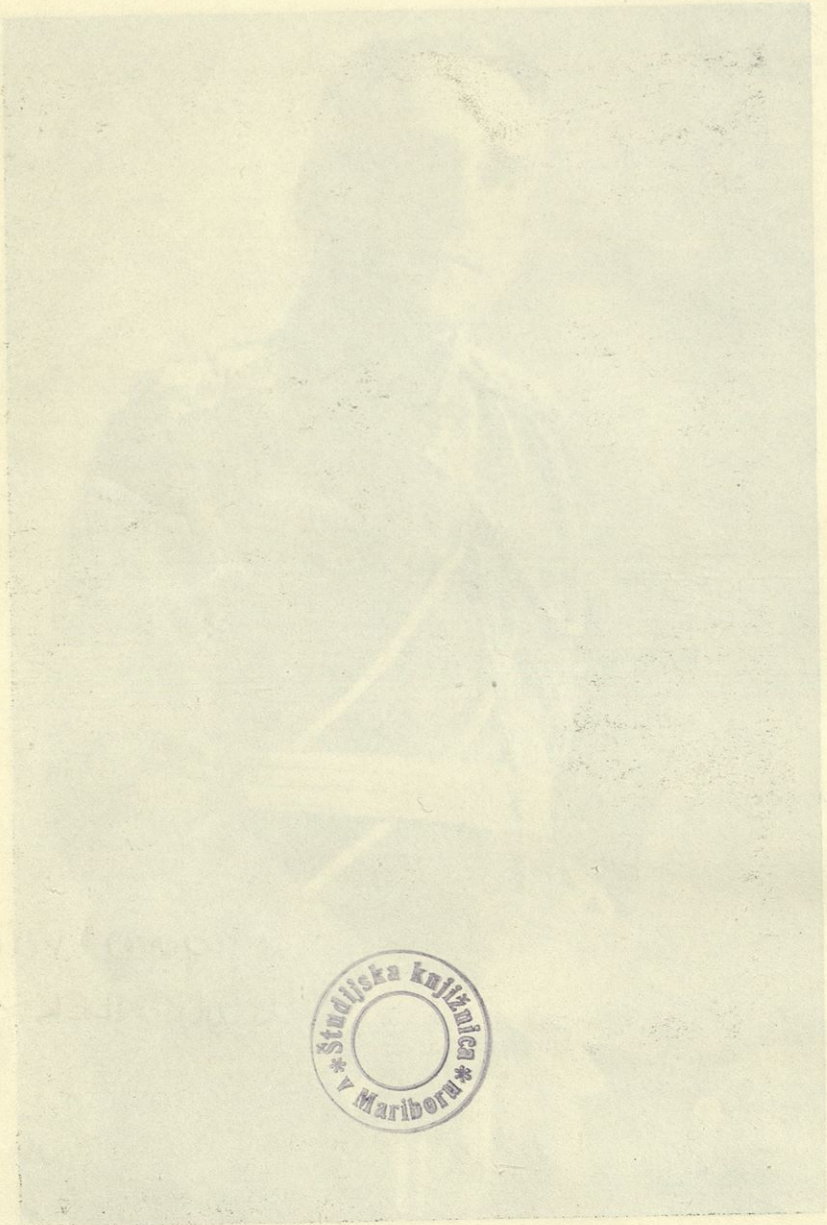
БЕОГРАД

ИЗДАРИЈЕ УДРУЖЕ - СПОМЕН КНИГЕ 10 ГОДИНА Н. В. КРАЈА АЛЕКСАНДРА I

ШТАМПАРИЈА ДРАГ. ГРЕГОРИЋА, СТРАХИЊИЋА БАНА 75.

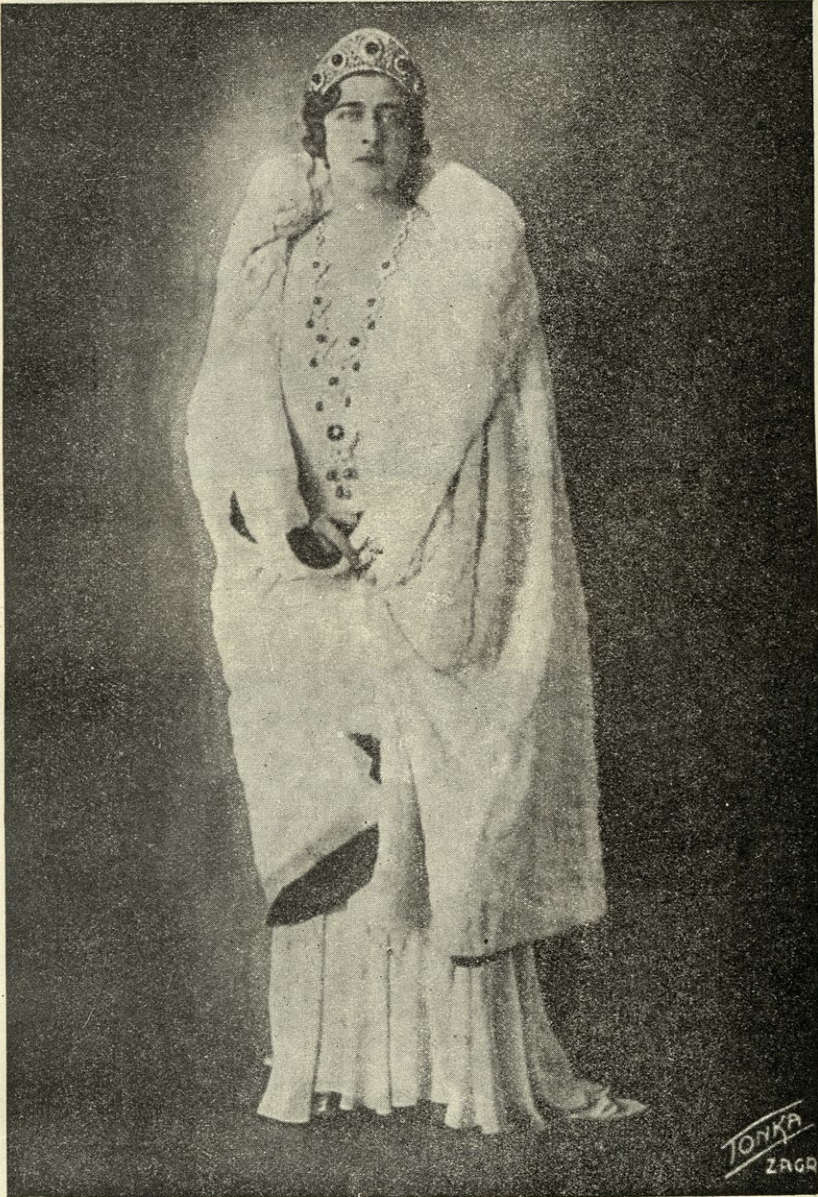


Његово Величанство Краљ Александар I
Краљ Југославије.

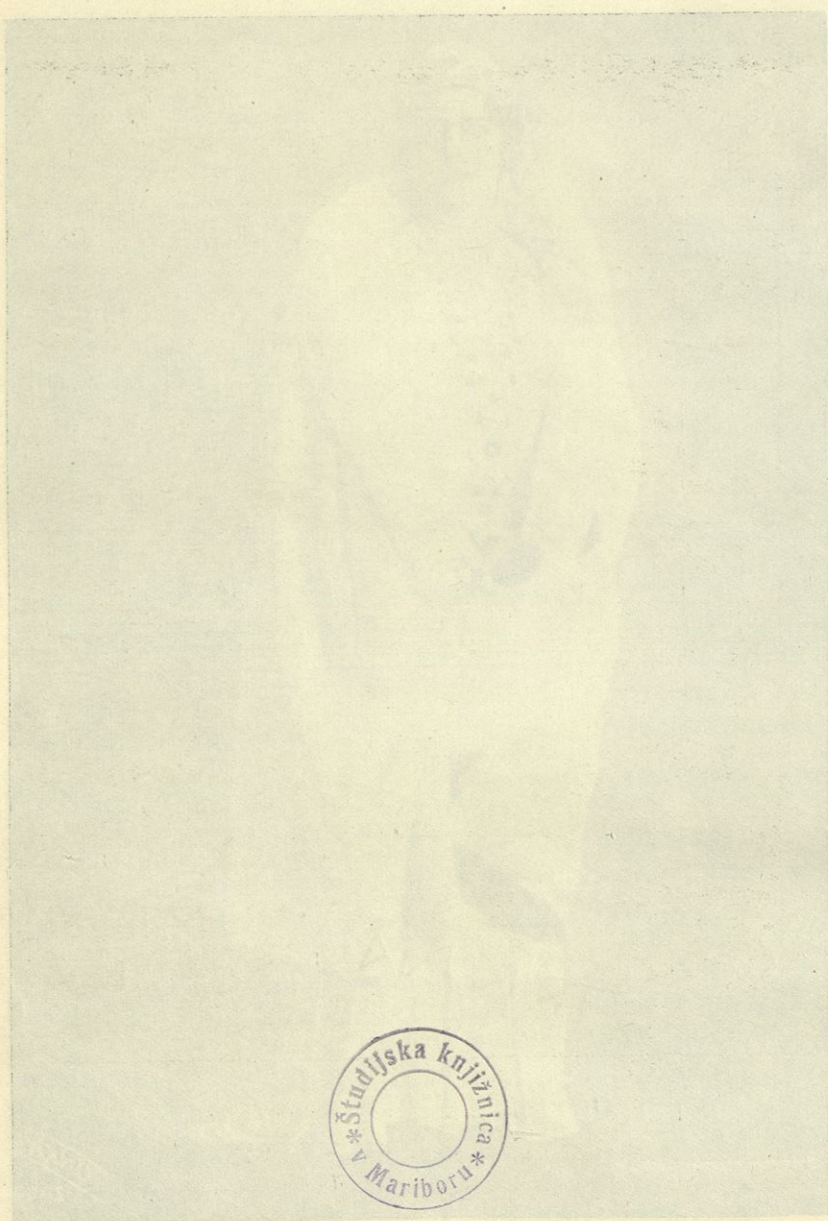


История Бельгии Крп. Александр I

Крп. Звонич



Њено Величанство Краљица Марија.



Исходо Бранинство Крпавна Мадна



Њ. В. Краљица са Краљевићима.



Краљевићи се забављају у шуми.





Председник Министарског савета,
Министар Унутрашњих послова,
Почасни ађутант Њ. В. Краља, Армијски генерал,
Петар Живковић.



KRALJ ALEKSANDAR

Zadaci, postavljeni čoveku i prilike, u kojima se razvijala aktivnost toga čoveka, čine pozadinu i relaciju u koju se meri njegov uspeh i njegova veličina. Ima ljudi, kojima je sudbina dodelila visoke i odgovorne položaje, u vremenima mirnim i staloženim, sa zadacima jednostavnim i unapred određenim, kada se stvari rešavaju same od sebe, kauzalitetom evolucije i napretka i potrebama života, te organizovanom voljom visoko razvijene kolektivnosti. Tu nije teško odgovoriti nadama i pokrivali svoj položaj sa dostojanstvom. I čovek manje sposobnosti i skromne inicijative tu može da zadovolji raspoloženja onih kojima upravlja, ma da s druge strane baš takova vremena sputavaju duhove i ne daju im prilike da pokažu to što umiju. Nije teško biti n. pr. kralj Danske ili Norveške, ali je istina i to, da se pre i posle francuske revolucije rodilo možda mnogo stratega sa urođenim sposobnostima i ambicijama jačim od Napoleona, ali nisu imali Napoleonove prilike. I pre Macinija bilo je ljudi, koji su jednako energično hteli ujedinjenje Italije i možda imali sposobnosti da ga provedu, ali nisu se rodili u Macinijevo doba.

Nesumnjivo je da su okolnosti i vreme pružili Kralju Aleksandru kao malo kome priliku, da se pokaže snažan i dostojan, ali je nesumnjivo i to, da su zadaci koje je to vreme postavilo na Njega, bili tako veliki, tako teški, tako riskantni i toliko komplikovani, da bi svaki slabiji duh klonuo pod njihovim teretom pre no što bi ih izvršio; i samo čovek urođenih odlika i sposobnosti mogao je da se sa tim zadacima uhvati u koštac, da ih svladava, te da sam pronalazi i postavlja sebi nove zadatke, rešen da u jednom velikom i burnom vremenu ne dopusti da Mu istorija prigovori, da je ma i jednog časa bio nedostojan prilika koje su mu se

pružile. Lik Kralja Aleksandra treba gledati u perspektivi, iza koje se ocrtava najpre naporna mladost u izgnanstvu, puna svakodnevnih briga, neizvesnosti i teškog rada; zatim odmah po povratku u otačbinu požar i tegoba triju ratova, sa izmenama stihijskih pobeda i kalvarijskih povlačenja; sa težnjom koja je, preko Sarajeva i preko Zagreba gledala na Soču i na Jadran, u časovima kada ni jedan jedini pedalj srpske zemlje ne bejaše prost od zavojevačkog kopita; i posle svega toga, još teži posao spajanja do tada rasparčanih delova, svladavanje sitnih ili sentimentalnih željica, stišavanje borba za partikularističke interese, amalgamiranje i kanaliziranje haosa što je posle rata ostao u svim dušama, pomirivanje novih socijalnih suprotnosti, obuzdavanje partijskih prepotencija i ličnih sujeta, itd. Jedino ako se u toj perspektivi gleda na Kraljev lik, može da Mu se izmeri veličina i da mu se dade zasluženno mesto. Istorija će to i učiniti. Kada bude pisala o vremenu u kome je Kralj Aleksandar živeo, ratovao i vladao, istorija će pisati o velikoj epohi, — iza Karadordevog doba, o najvećoj epohi našeg nacionalnog života, — nesumnjivo većoj od Dušanove i od Tomislavljeve. Istorija će kazati doduše i to, da je ta epoha velika iz razloga koji daleko presižu granice našeg naroda, ali će istorija napose ispitivati i to, kako se u toj za ceo svet velikoj epohi, držao naš narod i kako su svoju ulogu ispunili oni, koji su ga vodili. I kad istorija utvrdi, a to će se nesumnjivo dogoditi, da je u tom velikom vremenu naš narod stvorio prvi put u istoriji jedinstvenu veliku državu, da je tu državu izgradio samo svojom krvlju i htenjem, da je zatim u burnim vremenima posle rata, kada su revolucije i destruktivne struje harale Evropom, taj narod i oni koji su ga vodili, umeli ipak da očuvaju to

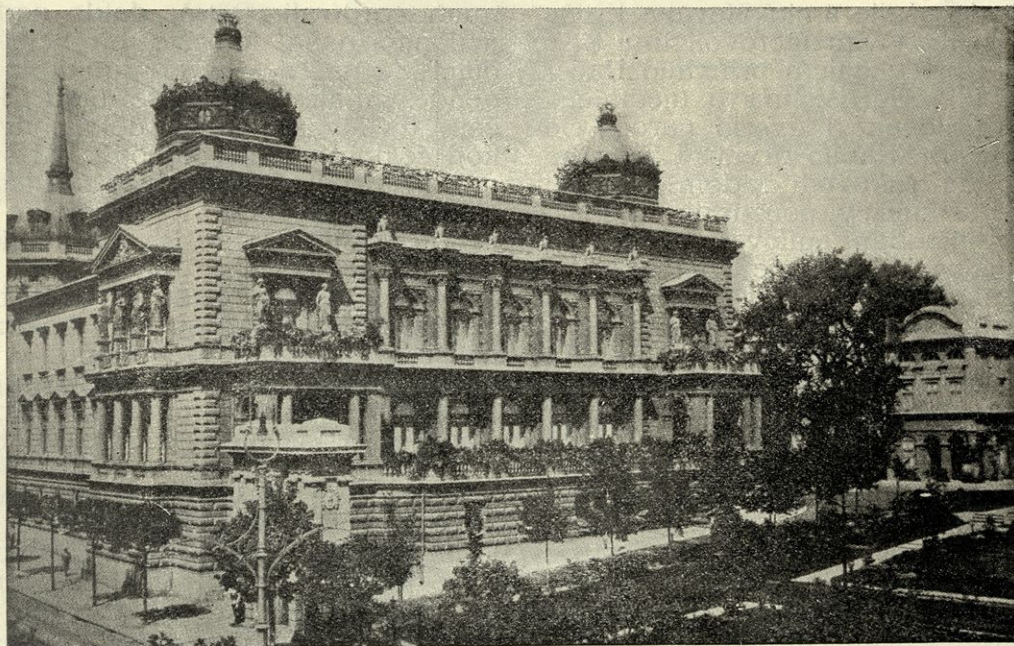
jedinstvo i da ne dozvole da država doživi ni jedan jači potres, — onda će istorija prema tim činjenicama oceniti i ljude, koji su bili na čelu tog posla, a iznad svih Kralja Aleksandra. I posve logično, kad istorija nađe da je epoha bila velika, da su zadaci bili veliki i da su poteškoće bile velike, pa da su ipak muški svladane, onda će ta istorija i Kraljev lik utvrditi velikim, zato što se u velikoj epohi pokazao jak i potpuno joj dorastao.

Polazeći sa toga gledišta, mi nalazimo kuraži i opravdanje i za naš posao. O delima savremenika teško je i često neuputno pisati, zato što likovi savremenika nemaju obično još istoriskog reljefa, što sudovi o njima nisu još prošli vatru uporedbe, niti dobili potvrdu kontinuiteta, a događaji i dela još su odviše bliski da im se oceni vrednost i domašaj. Ali sve to vredi za obična vremena i za savremenike, čija životna staza nema još određenih kontura niti pune sadržine. Ali Kralj Aleksandar, ma da još mlad, ima za sobom život tako bujan sadržinom, tako zaokružen i pun definitivnih rezultata, da to za Njega ne može nikako da vredi. Ma da su misao Kraljeva i Njegova aktivnost još i danas pune postavljenih zadataka; ma da i danas Kralj gleda sa mladenačkim elanom daleko više na ono što još treba da se učini, nego li na sve veliko što je učinjeno, jasno je i najsmelijim optimistima, da je gros životnog zadatka Kraljevog već izvršen; pa kolikogod još velika i dobra učinio, da će to što je već svršeno za istoriju biti glavno, ne samo u Njegovom radu, nego i u opštem razvoju naše države u budućnosti. Jer i ako je nesumnjivo, da pred nama stoje još važni nacionalni i državni zadaci unutarnjeg sređivanja i napretka, kao i zahtev da se Jugoslovenska država definitivno zaokruži svime što po nacionalnom principu u nju spada, — kada bi najsmislenije izvršenje tih ciljeva bilo dosuđeno i opet Kralju koji najrevnosnije na njih misli, bilo bi to opet samo popunjenje i zaokruženje onoga što je već učinjeno, a to je stvaranje zajedničke i ujedinjene jugoslovenske države, njeno osnovno uređenje i očuvanje u najopasnijoj periodu, u vremenu prvih deset godina, kritičnih i burnih ne samo za nju, nego za ceo svet. Eto,

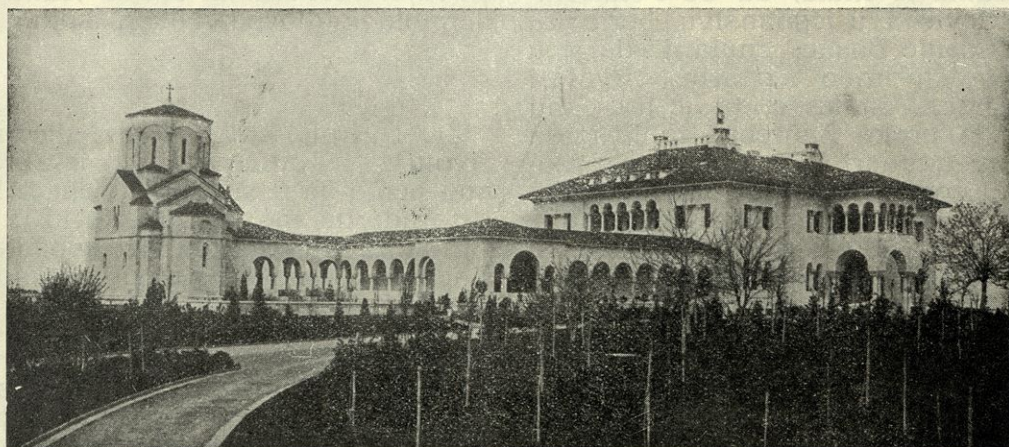
za to se svi oni, koji su Kralju posvetili svoje napise u ovoj knjizi, nisu našli pred teškoćom koja je obična, kada se piše o savremenikima. Jer tu se radi o Liku i o pojavama, koje su se svojom težinom, svojom snagom i značenjem izdigli toliko iznad svakidanjeg, da su se naprosto nametnuli istoriji. Brzina, kojom je kročilo vreme prestolonasledništva i kraljevanja Kralja Aleksandra ne može da se uporedi sa brzinom nikogjeg vremena u istoriji, a kad se brzo živi, brzo se i zaokružava. Ono što je savremeno danas, sutra već nije, sutra je već prošlo, dakle je istorija. Stvari u takovoj brzini i takovoj izmeni dobijaju mnogo brže definitivni oblik i mnogo brže se udaljuju, a daljina je prvi preduslov, da se o stvarima suditi tačno. Pre rata moglo je još uvek da spada u savremenost ono što je svoje zbivanje započelo pre deset ili čak dvadeset godina; danas je sve što je bilo pre deset, pa čak i pred pet godina, daleka prošlost. Austro-ugarska monarhija, u kojoj su mnogi od nas još živeli, ili protiv nje vojevali, danas nam se čini gotovo kao priča iz crnih legenda, a balkanski ratovi, svetski rat, stvaranje države, čin ujedinjenja, Privremeno Nar. Prestavništvo itd., — kao stvari, koje mi, ovakovi kakovi smo danas, navikli već potpuno da živimo u novoj državi, i ne misleći više na to da je ona mogla nekada da ne postoji, — gledamo kao na daleku istoriju, koja je tako daleko od nas, kao da je i nismo svaki od nas pomalicač pravili, već da je to bilo negde pre nas, o čemu smo mi samo čitali ili čuli pričati.

* * *

Dinastija Karadorđevića toliko je vezana za istoriju naše narodne nezavisnosti i našeg ujedinjenja, da je mirne duše možemo nazvati dinastijom naših pobjeda, na bojnom polju i na polju duha. Jednakom vidovitosti i osećanjem za celokupnost narodnog života, sa kojom je Karadorđe, čovek iz pučka, počeo delo oslobođenja iz male Šumadije i umeo da u poslanicama Napoleonu Velikom označi nerazdvojnu vezu između svoga pothvata i Napoleonovog stvaranja Ilirije, razumeo je i sin njegov, Knez Aleksandar, deda današnjeg našeg Kralja, da je borba Hrvata protiv Ma



Kraljevski dvorac u Beogradu.



Kraljev dvorac na Dedinju.

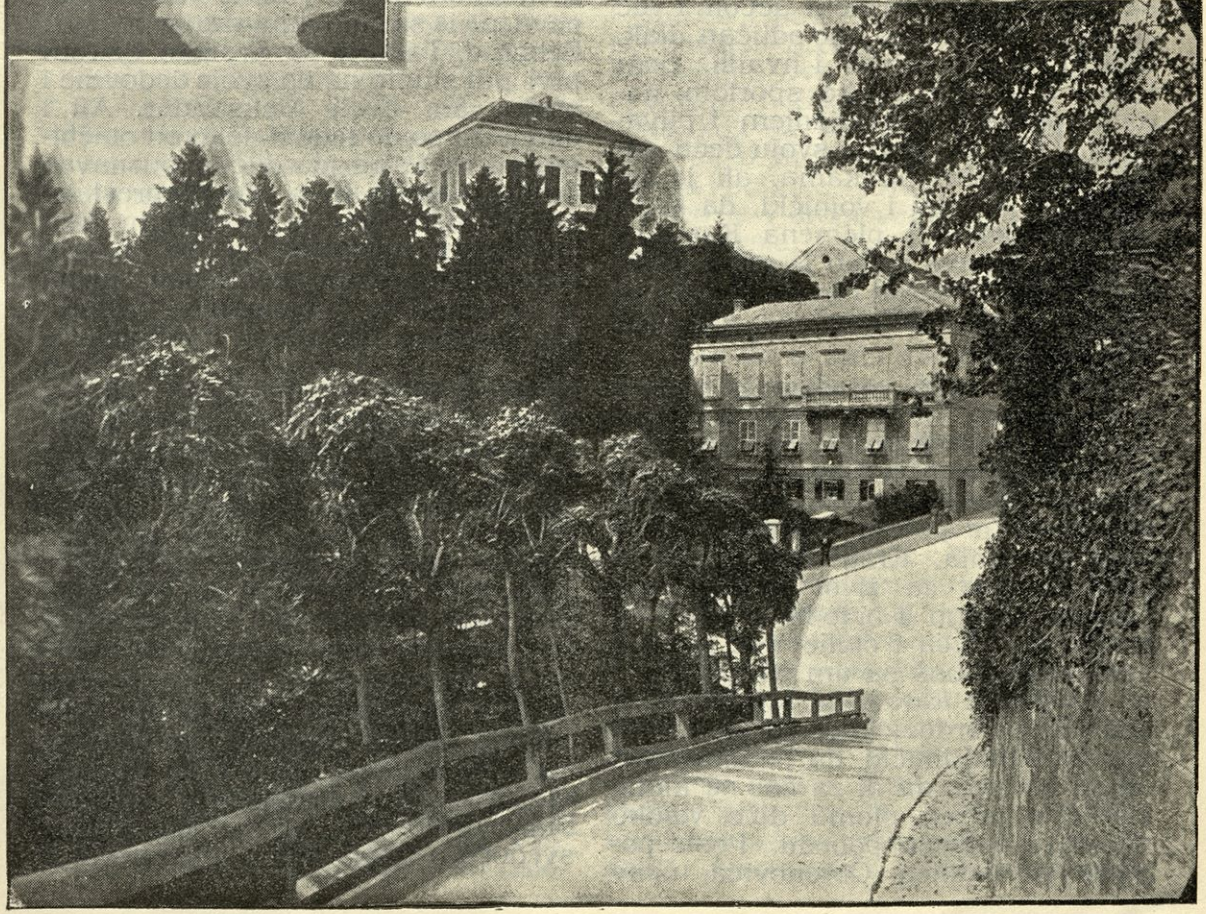
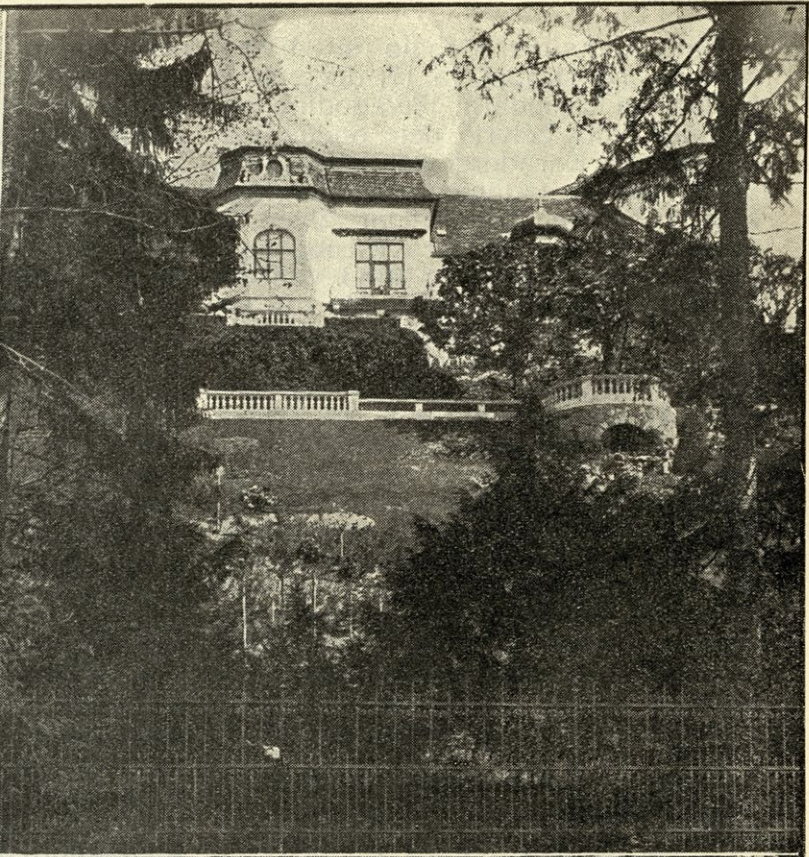
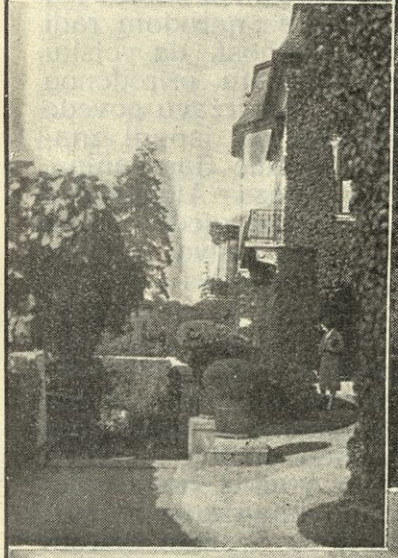
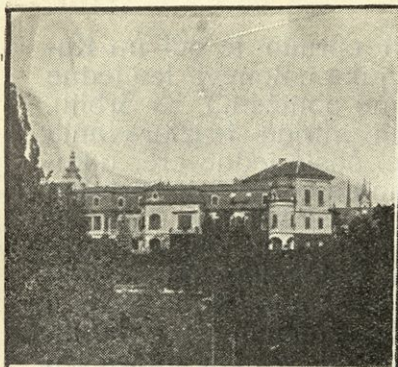
džara god. 1848. i zajednički pokret ugarskih Srba, stvar koja je usko vezana za budućnost Srbije, pa se nije ustručavao da otvoreno podupre tu borbu i pošalje u nju Stevana Knjačanića, sa njegovim dobrovoljcima. Knez je sa oduševljenjem prihvatio Načertanije Ilije Garašanina o ujedinjenju Južnih Slovena i stvorio naročit Odbor u kome je bilo Hrvata i Srba prečana, da rukovodi radom za ujedinjenje, a knežev pouzdaničnik i izaslanik Matija Ban agitovao je po Dalmaciji za ujedinjenje Dalmacije sa Hrvatskom, protiv austriskih i talijanskih pretenzija. Ta širina pogleda na problem nacije svojstvena je Karađorđevićima, dok ju je od Obrenovića imao samo Knez Mihajlo. Za Karađorđevića nije naš narod doživeo nikakov odlučniji poraz, nije se nikada ni za tren pošlo unatrag, i stalno se kroćilo napred. To je osećala i omladina, hrvatska, srpska i slovenačka, kada je g. 1903 dočekala u Beču Kralja Petra koji je iz ovicarske polazio da sedne na Karađorđev presto, pa ga je zato i pozdravila kao jugoslovenskog Kralja! Omladina je instinktivno i po vezi tradicije osećila, da politika Karađorđevića u Srbiji ne može nikako da bude Milanova politika saveza sa Austrijom, ni Aleksandra Obrenovića politika zanemarivanja nacionalnih aspiracija. Omladina je znala, da se Petar Karađorđević i u izgnanstvu borio za oslobođenje Bosne; znala je da je u svojoj četi imao uz Srbe, Hrvata i Slovenaca; znala je da je u Bosnu prelazio preko Zagreba; znala je da je preveo Stuart Milovu knjigu o Slobodi, i znala je da je u tradiciji Karađorđevića, da vode nezavisnu i smionu politiku širih koncepcija, a ta politika mora neminovno da dovede do toga, — kako je omladina pozdravila Kralja, — da On postane, ne samo Kralj Srbije, nego i jugoslovenski Kralj!

Mi preko, koji smo na ulogu Srbije pre rata gledali samo kroz prizmu lika Kralja Petra i junaka iz balkanskih ratova, kroz akciju četnika i bodrenje nacionalnih pesnika nitii smo znali nitii smo hteli znati za njene partijske borbe, za nas je zalog ujedinjenja bio u tradicijama dinastije Karađorđevića i u junaštvu srpske vojske. Kroz tu prizmu mi smo već

od početka gledali i na Kralja Aleksandra. Još kao mladi princ i kao naslednik prestola, On je za nas bio praukun Karađorđev i sin junaka i mudraca, Kralja Petra: dakle nada i uzdanica naša, kao što mu bejaše i otac! Za nas je On bio junak iz legende, zmajević koji se budi i koji čeka da stvara junačka dela, podvige koji će nama doneti slobodu. Mi smo pratili njegov život, priče o njemu, njegovo školovanje i spremanje za veliku misiju možda sa još dubljom pažnjom, nego li što su to činili Srbijanci. I kasnije kad su došli balkanski ratovi i kad su nam pokazali da se u legendarnom princu, u junačkom zapovedniku Prve Armije i pobeđniku kod Kumanova, nismo prevarili, onda su naša očekivanja bila još smionija i naši pogledi prema Njemu još puniji vere. Mi smo znali, da ono što ne dospe da učini Kralj Petar, da će učiniti Kralj Aleksandar; da je budućnost nacije dakle u dobrim rukama. Znali smo to i dočekali takovom brzinom, da joj se ni najoptimističniji među nama nismo nadali. To što nam pred dvadesetak godina bejaše još samo čežnja, danas je čin utvrđen u istoriji. I zato sa naročitim zadovoljstvom i naročitom radošću svi saradnici ove knjige pišu o Kralju Aleksandru, znajući da u istoriji njegovih stremljenja pišu i istoriju najsmelijih očekivanja čitave jedne generacije i njihovog velikog ispunjenja.

* * *

Život Kralja Aleksandra sličan je životu svih Karađorđevića: iz skromnog penje se u sjajno i u veliko. Kao i Karađorđe, što se iz puka kroz krv i muke podigao do knežestva; kao i Knez Aleksandar i Kralj Petar što su iz izgnanstva i posle četovanja i teškog života došli na presto, — tako je i Kralj Aleksandar, rođen u skromnoj kući na Cetinju, proveo mladost u izgnanstvu i u školama sa običnom građanskom decom, počeo radeći marljivo bez luksuza i bez dokonice, da se voljom naroda povрати u zemlju kao princ i kao naslednik prestola i da postane konačno prvi Regent i Kralj ujedinjenih i oslobođenih Srba, Hrvata i Slovenaca, Vladar najmoćnije države na Balkanu i u Srednjoj Evropi.



Kraljev dvorac u Zagrebu,

Kralj Aleksandar rodio se 4. decembra po starom, a 17. decembra po novom kalendaru, 1888 godine na Cetinju, kao četvrto dete ondašnjeg kneza Petra Karađorđevića i Kneginje Zorke, kćeri tadanjeg crnogorskog knjaza Nikole. Knez Petar živeo je tada na Cetinju, posle završenog hercegovačkog ustanka i g. 1883, venčao se sa Kneginjom Zorkom. Tu mu se rodila dva sina i dve kćeri, od kojih je Kneginja Milena umrla, a Princ Đorđe i Princeza Jelena su još živi. Kralj Aleksandar je ostao sa roditeljima na Cetinju, gde je proveo prvo detinjstvo. Matični Mu je umrla dok je još bio dete od dve godine (1890). Posle toga cela se obitelj preselila u Ženevu, gde je Kralj Petar naumio da se posveti odgoju dece. Još kao dete od godine dana, za materinog života, proveo je Kralj Aleksandar nekoliko meseci u Dubrovniku i tako prvi put došao u dodir sa Jadranom i sa neoslobođenim delom otačbine.

U Ženevi je Kralj Aleksandar živeo vrlo skromno, sa ocem i sa braćom. Pohadao je redovnu osnovnu školu sa ostalom građanskom decom i već za rana se pokazao kao odličan djak. Učitelji su ga voleli i hvalili. Sem toga, bavio se u veliko sportom, naročito jahanjem, streljanjem i plivanjem. Otac je hteo da svoju decu odgoji u najvišim naukama, ali je želeo da ih spremi i vojnički, da budu dostojni potomci plemena Karađorđeva. Iz Zeneve pošao je princ Aleksandar u Petrograd i tamo stupio kao kadet u kor carskih Paževa, u Vojnoj Akademiji.

Provevši tako mladost u radu i u naukama, navikao na život sa ljudima iz građanskih redova, prućen vanrednom brižljivošću, punom ljubavi ali i strogošću svoga Oca, lišen već u prvom detinjstvu majčinih tetošenja, Kralj Aleksandar je dobio osnove za život mnogo jače i solidnije nego li bi to bio slučaj, da su mu se sreća i obilje već iz rana nasmešile. I baš sa tim osnovama i sa čvrstinom karaktera, svojstvenom svim Karađorđevićima, Kralj je mogao kasnije junački da podnese sve što je podneo, da ni za čas ne klone i da iz najnižeg sloma diže visoko pogled u najveću pobedu. Posle pogibije poslednjeg Obrenovića, čitav

narod u Srbiji obratio je oči na Karađorđevog unuka u Ženevi. Iza jedne vladavine, pune poniženja za Srbiju, pune mračnih intriga i izigravanja narodne volje, posle jedne ere, u kojoj su nacionalne aspiracije Srbije i njena uloga za oslobođenje Jugoslovena, bili zapostavljeni ženskim hirima i ličnim zadovoljstvima, narod je osećao da je jedino Kralj Petar u stanju da Srbiju podigne i rehabilitira, da joj povratí veru u moral i u njeno pozvanje, da sa narodom radi za narod i za budućnost, da vojsku digne na rang dostojan prirođenog srpskog junaštva i da državu povede stazama Voždovim, da ispuni znamenito Načertanije Ilije Garašanina, prvog Ministra Kneza Aleksandra Karađorđevića, koje je ujedno i najdalekovidnije proročanstvo o stvaranju današnje Jugoslavije.

Kralj Petar, odazvao se pozivu Srbije te je iza dugogodišnjeg izgnanstva pošao opet u krilo ljubljenoga naroda, da upravlja njime, da mu bude Kralj Osloboditelj i Ujedinitelj. Pre no što je pošao, pozvao je princa Aleksandra da se vrati iz Rusije u Ženevu, pa je sa sinovima skupa pošao u Beograd. Tako je sa Kraljem Petrom prvi put stupio na tlo svoje dedovine i njegov Sin Kralj Aleksandar. Ali i ako je živeo do tada daleko od otačbine, mladi Princ je odlično poznavao Srbiju, kao da je u njoj neprestano živeo. Kolikogod je na svojim školovanjima nastojao da se nacrpi sveopšteg znanja, kolikogod su ga silno zanimala matematika, geografija, istorija i literatura, kolikogod je hteo da se upozna sa načinom života velikih i naprednih naroda, Princ Aleksandar je ipak pre svega želio da upozna život i stanje svoga naroda, što je bila i želja Njegovog Oca, Kralja Petra. Pošto u stranim školama nije imao ko da poučava Kraljevu decu u domaćim predmetima, a naročito u narodnom jeziku, književnosti i u istoriji, to je Kralj Petar našao najbolje čak Srbe, koji su studirali u Ženevi i njima je poverio odgoj dece u domaćim predmetima. Kao tadanji učitelji Kraljevi pominju se naročito Užičanin Kajmačić, Crnogorac Nevezić i beogradski advokat Blaža Barlovac, koji svi jednodušno svedoče o vanrednom interesovanju

mladog Princa za narodnu istoriju i za proučavanje narodnog života.

Jednako marljiv đak bio je Kraljević Aleksandar, dok je bio u Rusiji i posle, kada se vratio u otačbinu. Toliko se bijaše posvetio nauci da se o njemu govorilo već kao o mladom i vrlo ozbiljnom naučniku. Učio je istoriju i geografiju, pravne nauke, političke nauke, filozofiju, umetnost, književnost, te strategiju i matematiku. Najbolji naši javni radnici i najbolji vojskovođe bejahu Mu učitelji. Međutim se g. 1909. dotadnji naslednik prestola, stariji brat Kraljev, Princ Đorđe, svojevóljno odrekao svojih prava, pa je kao naslednik prestola oglašen Princ Aleksandar. To je mladoga Princa trglo donekle iz naučnih radova, jer je kao naslednik prestola trebao više da se posveti proučavanju javno-političkih pitanja i vojnoj struci, za koju je već i ranije gojio velike simpatije. Obdaren od prirode, vrlo odlučan i pri tom vanredno trezven, imajući kod svakog i najtežeg napora cilj pred očima, novi naslednik prestola se ubrzo snašao u novoj ulozi i posve se predao radu, da jedamput dostojno nasledi Velikog Oca i Pradedu. Kralju Petru, kojemu su patnje i godine već u veliko otežčale rad, mladi Naslednik Prestola bejaša desna ruka. U svim nacionalnim manifestacijama, političkim, kulturnim i vojničkim, Prestolonaslednik Aleksandar uzimao je jakog učešća, pa je ubrzo postao popularan kod naroda i cenjen od političara. Proputovao je nekoliko puta celu zemlju, da se upozna sa narodom. U vojsku je stupio na svoj rođendan g. 1903. kao prost redov u pešadiji. G. 1909. postao je potporučnik, a g. 1911., kada je unapređen za kapetana II klase, postavljen je ujedno za Inspektora »Glavne Inspekcije Celokupne Vojske«. U tom svojstvu obilazio je revnosno sve garnizone u zemlji i učinio mnogo za jedinstvenu organizaciju vojske. Videle su se već unapred konture snažnog Vladaoca.

G. 1912. buknuo je prvi balkanski rat protiv Turske. Inicijativom Srbije, a naročito dalekovidnošću Kralja Petra, došlo je napokon do saveza balkanskih slovenskih država, Srbije, Bugarske i Crnogore, skupa sa Grčkom, i započeto je veliko delo oslo-

bođenja balkanske raje iz turskog ropstva. Naslednik Prestola primio je odmah zapovedništvo nad Prvom Srpskom Armijom, koja je u smionom naletu jurnula preko granice i ne davši Turcima vremena ni da se snađu, iznela prvu veliku pobedu balkanskog rata, odlučnu za čitav kasniji tok događaja, pobedu kod Kumanova. Tako je pod zapovedništvom Voždovog Praunuka na Kumanovu konačno osvećeno Kosovo i udaren temeljac kamen velikoj epopeji oslobođenja svih Jugoslovena od Turaka i od Habsburgovaca. Na čelu svoje vojske ušao je Naslednik Prestola već 13. oktobra iste godine u Dušanovo Skoplje i time je sudbina Stare Srbije bila za uvek rešena. Iskazavši se tako junački u prvom balkanskom ratu, posle osvojenja Markovog Prilepa i Bitolja, Naslednik Prestola je, kao komandant Prve Armije, dobio i u drugom balkanskom ratu, — posle mučkog prepada Ferdinanda Koburškog, na nesreću bugarskog naroda, — da izvrši vanredno težak zadatak. Prva armija je napala centar bugarskih položaja, kod Rajčanskog Rida i Drenča i posle krvave borbe na juriš zauzela Drenac te prisilila Bugare na uzmak. Dva dana dočnije osvojila je Rajčan i Rid. Pobedom nad Bugarima, koji su, zavedeni od tuđinskog cara, bili u službi nemačko-austrijskih intriga i politike „Drang nach Osten“, izvršen je i drugi veliki zadatak: Iza sloma turske reakcije, trebalo je sloiniti i reakciju Beča. Da je pobedila Bugarska, Habsburgovci bi danas davili Srednju evropu i Balkan. Srbija je znala da je njen životni zadatak u tome, da se namere Beča na Balkanu osujete i pobeda nad Bugarima bila je uvod i nuždan preduslov za slom Austrije i za oslobođenje austrijskih Jugoslovena. Stoga je razumljivo bilo oduševljenje cele Srbije za Naslednika Prestola, oduševljenje, koje se naročito manifestovalo u sjajnom dočeku prestolnice, kada je predsednik opštine, u znak zahvalnosti za velike podvige, darovao Nasledniku Prestola sablju, sa rečima: »Dani u kojima živi srpsko pleme veliki su. Svetlo mesto u stvaranju njihovom zauzima Vaše Veličanstvo i Vaša slavna Prva Armija. U znak zahvalnosti, Beograd Vas molí da primite sablju, kojom ste prošlim ratovima

Vi i Vaši hrabri vojnici tako viteški ratovali i da je nosite sa gordošću, na koju imaju puno pravo osvetnik Kosova, pobednik sa Kumanova, junak sa Bitolja!»

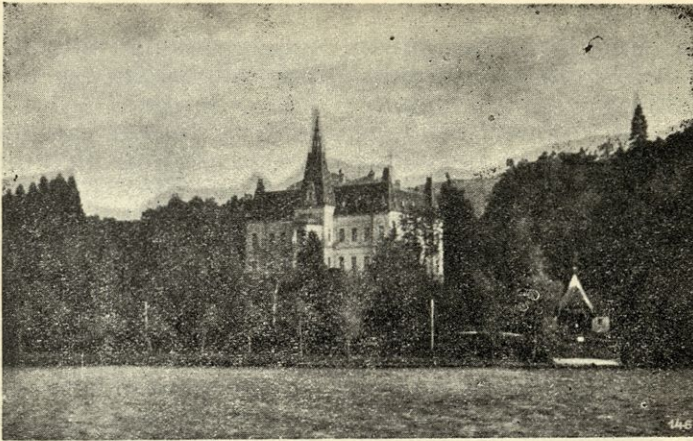
Ali oduševljenje ne bejaše samo u Srbiji, Radost i ponos zahvatili su ceo narod, a naročito neoslobođene Srbe, Hrvate i Slovence. Osećalo se da će baš taj beli vitez, osvetnik Kosova, pobednik sa Kumanova i junak sa Bitolja, danas ili sutra biti isto tako pobednik negde na bosanskim planinama, ili slavonskim ravnicama, te da će u triumu ući u Zagreb, u Ljubljanu, u Sarajevo i u Split, kao što je u triumu ušao u Skoplje i Prilep. I oni koji do juče nisu još imali vere, dobili su je pri samom spomenu Kralja Petra i Njegovog junačkog Sina. Omladina je u transi spominjala ime Naslednika Prestola, nosila je uza se njegovu sliku, sanjariła o Njemu, poлагala sve nade u Njega i sve nepokolebljivije verovala. Bilo je prilike i da mu se to pokaže: Kada je Naslednik Prestola putovao inkognito na Cetinje i prošao lađom mimo Split, splitska omladina i splitsko građanstvo, koji su doznali za taj radosni događaj, priredili su Mu tako srdačne manifestacije, ključuci budućem Jugoslovenskom Kralju, da je austrijska žandarmerija celu noć uzaludno gonila manifestante, razdragane već samom tom činjenicom, što je prestavnik njihovih najlepših nada bio makar i za čas u njihovoj blizini, na neoslobođenom Jadranu.

Od sretnoga završetka balkanskih ratova, Naslednik Prestola bacio se svom energijom na to, da Svome velikom Ocu bude desna ruka u pridižanju ratom izmorene zemlje. Kralj Petar je bio već star, teške borbe i naporu života slomili su ga fizički, i ako je duh ostao do poslednjeg časa nepokolebljiv i bučan. Osećajući potrebu nove snage, za nove zadatke što su Srbiju čekali, Veliki Kralj je znao da može mirne duše da pusti uzde iz ruku, jer ih predaje Sínu, koji se već pokazao dostojan poverenja i koji će novim snagama, a uz oćinski blagoslov, povesti državna kola napred. Upravo pred sam svetski rat, na dan 12 juna g. 1914., predaje Kralj Petar svu vlast u ruke Nasledniku Prestola, imenujući ga izvršiocem kra-

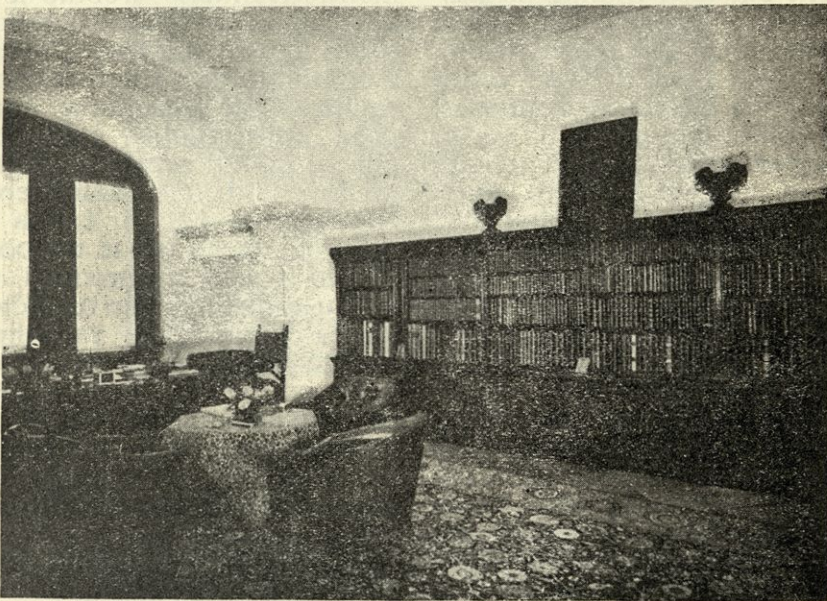
ljevske vlasti i Regentom. I tako, — ma da vladavina Kralja Aleksandra traje istom deset godina, od smrti Kralja Petra, — Njegovo faktično upravljanje zemljom i vršenje kraljevske vlasti traje već od 12. juna 1914., — dakle punih sedamnaest godina.

— Postavši Regent i izvršioc Kraljevske vlasti, Naslednik Prestolja Aleksandar je postao ujedno i Vrhovni Komandant celokupne srpske vojske, baš u času kada je ta vojska, posle dva balkanska rata, trebala da izdrži najstrašniji pokolj što ga pozna istorija sveta i da kroz nadljudske napore i žrtve, u borbi protiv daleko nadmoćnijih neprijatelja, ostvari konačni san jugoslovenskih plemena, oslobodjenje od tuđina i ujedinijenje u zajedničku državu. Mladi Princ je znao dobro, kako težak je taj zadatak, ali to mu je dalo poleta, da ga se još radije primi. Od časa kada je na Savi i na Dunavu ispaljen prvi topovski hitac, pa do časa kada je pred zvukom pobedničkih trubalja, zamukla grmljavina oružja, Komandant Vojske i Regent Srbije nije ni u jednom usudnijem momentu ostavio bojnog polja, nije se udaljio od svojih vojnika i nije prestao da im ustrajnošću i junaštvom daje primer i uleva veru u konačnu pobedu. Ako je i za čas prestao biti komandant, bilo je to zato da bude Regent; — da bude vodja narodni, da za svoju vojsku, za budućnost države i za oslobodjenje Južnih Slovena, podje da traži zavora kod velikih saveznika; da se bori protiv tuđinskih aspiracija na jugoslovenske zemlje; da po mogućnosti osigura svakom, pa i najudaljenijem Hrvatu, Slovencu ili Srbinu slobodnu budućnost u slobodnoj državi.

Vrhovni Komandant je vršio istinski svoju dužnost i kod najmanjih detalja. Učestvovao je kod stvaranja svih operacionih planova. Lično je obilazio položaje i bojne redove i hteo na svoje oči da se uveri, kako vojnici žive, kako se drže i kako se sa njima postupa. U najtežim bitkama bio je prisutan. Ali ne samo u poredama, nego još više onda, kada su nastupili dani iskušenja, kada je iza sjajnih pobeda nad Potiorekom, ta ista nesalomljiva vojska morala pred najezdom dvaju ogromnih imperija, Nemačke i Aus-



Kraljevski dvorac Suvobor na Bledu.



Kraljeva radna soba na Dedinju.



Kraljevski dvorac u Han Pjesku.

trije, i pred izdajničkim udarcem u ledja Koburgovskih sluga u Bugarskoj, da preko albanskih goleti napusti otačbinu i da se na Krfu oporavi za daljnje podvige. Kralj Petar se na volujskim kolima povlačio, skupa sa svojim vojnicima, a Regent Aleksandar, ma da teško bolestan, nije hteo da se ukrca na saveznički torpiljer u Svetom Ivanu Medovanskom, da izbegne opasnosti, već je tvrdokorno čekao dok se i poslednji vojnik ne spasi, pa tek onda da se ukrca. Bolestan, podvrgava se operaciji u Lješuu i ne traži za sebe ništa, što bi moglo da ga deli od bede, što ju je snosila vojska. Francuski general Mondezir sećao se kasnije, prilikom zauzeća Bitolja, sa najvećim udivljenjem tog držanja. „Vi se možda sećate dana, piše on Kralju, kada sam imao čast da Vas vidim još bolesnog, gde ležite na sirotinjskoj postelji od kolana, u žalosnoj sobici u Lješuu. Ja sam se tada divio veličini Vaše duše u nesreći i Vašim energičnim rešenjima«. I ako bolestan, Vrhovni Komandant ne zaboravlja ni za čas vojske i svaki dan šalje iz svoje kujne bolesnim vojnicima hranu. Pošto saveznici nisu mogli da ukrcaju srpsku vojsku u Lješuu i Sv. Ivanu Medovanskom, već su jadni vojnici, onako iznemogli, trebali da marširaju do Drača, da se tamo ukrcaju, hteo je i Regent Aleksandar da ide s njima do Drača i tek onda kad se na svoje oči uveri, da je i poslednji srpski vojnik sklonjen, da se ukrca i On. Pošto je pre operacije bio još teško bolestan, nije mogao da hoda i vojnici su ga u ognjici, vukli na prostim nosilima. Ipak je lično rukovodio ukrcavanjem vojnika. Izdao je posebnu naredbu, po kojoj su morali najpre da se ukrcaju izbeglice i civilno činovništvo, zatim bolesnici i ranjenici, zatim vojska, i napokon On sam. Može se zamisliti, kako je takav primer samopožrtvovanja i očinske ljubavi delovao na izmorenu vojsku. Takovo držanje Vrhovnog Komandanta bilo je seme za nove pobeđe i za nova junaštva.

Čim je ozdravio, Regent Aleksandar je svu brigu uložio oko toga, da se vojska na Krfu čim pre oporavi, da izbegne bolestima i da bude spremna da čim pre pođe ponovo na front, skupa sa njime. Nego patnje su bile i suviše velike, da se moglo sprečiti stra-

šno haraćenje bolesti, koje je ostrvo Vido blizu Krfa za uvek pretvorilo u ostrvo smrti. Da toj patničkoj vojsci osigura bar u budućnosti pobeđu i svome narodu ujedinjenje, koje je krvavo zaslužio, Regent Aleksandar je upotrebio vreme dok se vojska oporavljala, da obidje prestolnice svojih velikih saveznika na zapadu, Pariz i London. Vremena su bila teška. Trebalo je pre svega pribaviti vojsci municiju i opskrbu, da se ne dogodi, kao iza pobeđe nad Potiorekom, da se zbog nedostatka municije nije mogla da iskoristi pobeđa do kraja. Trebalo je dalje urgirati pojačanje solunskog fronta i osigurati što veću aktivnost na njemu. Konačno trebalo je obavestiti savezničke državnike i javno mišljenje o pravom stanju jugoslovenskih nacionalnih prava i jugoslovenskih aspiracija, pred intrigama neprijatelja i pred pretenzijama nekih saveznika, čiji su apetiti prelazili u veliko na jugoslovenski nacionalni teren. Regent Aleksandar nije ni časka zaboravio na proglas što ga je na početku rata uputio vojsci i narodu i u kome je borbu srpske vojske označio kao borbu za oslobodjenje zarobljenih Srba, Hrvata i Slovenaca. On ni jednog parčeta zemlje tih Južnih Slovena nije zaboravljao i jednakom je gorljivošću intervenirao, rečju ili pismom, kada se radilo o Vojvodini, slovenačkim granicama, Dalmaciji, ili o Južnoj Srbiji.

U Parizu i u Londonu Regent Aleksandar je bio svečano primljen i oduševljeno pozdravljen. Francuska i engleska javnost takmičile su se da iskažu počast legendarnom princu i Komandantu već posvuda čuvene srpske vojske, koju ni Golgota Albanije nije mogla da slomi i da ponizi. Tom prilikom došao je Regent Aleksandar u tesni kontakt i sa predstavnicima austrijskih Jugoslovena, formiranih u Jugoslovenskom Odboru, pa su tako položeni srdačni temelji saradnji za zajednički cilj i za osnivanje jugoslovenskih dobrovoljačkih legija. Saradnja između Regenta i Jugoslovena izvan granica Srbije ostala je uvek srdačna, jer je Regent već davno i najdalekovidnije prigrlio jugoslovensku misao i učinio je svojom. U depešama Jugoslovenskom Odboru, u odgovorima na pozdrave Jugoslovena iz Amerike, u svojim proklama-



Kralj u uniformi 9 lov. puka Rumunjskog.



Otkrivanje Spomen-ploče na Cetinju 12/7 1931. na Domu
u kom se rodio Nj. V. Kralj.

Govor predsednika Opštine g. Miloševića

cijama, Regent Aleksandar je uvek dosledni i ubeđeni Jugosloven, bez ikakvog ustezanja, otvoren i konzekventan do krajnosti, u čemu prednjači i najdalekovidnijim političarima. Mi, koji znamo šta je za austrijske Jugoslovene značila jugoslovenska misao; mi koji znamo da su se jedino u znaku te misli mogli okupiti i oduševiti dobrovoljci za borbu protiv Habsburgovaca; mi koji znamo, da se jedino toj misli mogla poveriti sabotaza Austrije iznutra i provedenje revolucije; da se jedino u njenom duhu moglo stvoriti spontano raspoloženje za ujedinjenje, iznad svih prepreka i nesuglasica; — mi znamo i to, koliko je Regentovo držanje imalo uticaja na Hrvate i na Slovence iz Austrije i koliko je ono pomoglo da drži visoko veru i zanos, u prkos mnogim sumnjama i nesuglasicama, koje su proisticale iz neodređenog u tom pogledu držanja nekotih političara. Ljudi su preko svega prelazili lako, baš zato što su mislili: »Glavno je da je Regent dobar Jugosloven. On je vrhovna garancija!«

Kada se vojska već u glavnom oporavila, Regent se vraćao na Krk. Prva mu je misao bila da obidje vojnike i kad je našao da stanje zadovoljava, bio je sretan. Opet se obraća vojsci živom reči i u jednoj dnevnoj zapovesti veli da će saveznici pomoći Srbiju, »da ostvarimo veliku i moćnu Carevinu Južnih Slovena«; ali da vojska treba da bude spremna za nove napore i za nove trijumfe. I već u julu g. 1916. oporavljena srpska vojska toliko je jaka, da može ponovo da stupi u borbu, te biva prenesena na solunski front. Njeno i Regentovo prisustvo odmah se osetilo, Solunski front odmah je postao aktivan, a u septembru već započinje ofenziva, koja donosi pobjedu kod Gorničeva. Već na 21. decembra Vrhovni Komandant na čelu pobjednosnih trupa ulazi u novoosvojeni Bitolj. Na žalost, taj prvi uspeh nije mogao da bude do kraja iskorišćen, jer su Rusi bili potučeni u Dobrudži. Kasnije je još došao slom Rumunije i Rusije, pa su centralne vlasti mogle svim silama da se bace na solunski front, te da srpsku i savezničke vojske drže u šahu.

Čekajući na povoljnije prilike, pa da solunski front ponovo stupi u akciju, Regent Aleksandar je živio u glavnom između Krfa, gde se nalazila srpska

vlada i Soluna, gde se nalazila srpska vojska. Vodio je državne poslove, brinuo se da održi moral u vojsci i nastojao da diplomatskom akcijom i ličnim autoritetom, što ga je uživao kod Saveznika, osigura jugoslovenskoj stvari što bolje rezultate te da osujeti javne i tajne manevre protiv integriteta jugoslovenskih zemalja, od kojih su se najopasnije krile u londonskom paktu. Na Krku je bio prisutan za vreme stvaranja Kriške deklaracije, kojom se prvi put javno manifestovala zajednička volja Srbije i Jugoslovena pod Austrijom da stvore zajedničku državu, slobodnu od svakečijeg gospodstva. Iza proklamovanja deklaracije pozvao je Regent delegate Jugoslovenskog Odbora da obidju solunski front, pa da se tako i pred vojskom manifestira jedinstvo. Delegati su došli u julu g. 1917. i tu na frontu, pozdravili budućeg Kralja. Tamo su međutim već stizali prvi odredi jugoslovenskih dobrovoljaca iz Rusije i Amerike, sastavljenih od austrijskih Srba, Hrvata i Slovenaca, koji su kasnije, skupa sa srpskom vojskom izneli veličansvenu pobjedu nad Austrijancima, Nemcima i Bugarima.

Regent i vojska spremali su se samo na taj čas, na tu pobjedu, Vera je bila nepokolebljiva. Sve potajne ponude Habsburgovaca za separatan mir, Regent je prvi i najodlučnije odbijao. Mir je mogao da se sklopi samo na ruševinama Austrije, samo potpunim oslobođenjem zarobljenih Jugoslovena. Čekajući čas, Regent je bio neprestano na frontu ili u njegovoj blizini, i uvek na najistaknutijim mestima. Prije ofansive nalazio se u osmatračnicima Drinske Divizije, obavestavao se o položajima i rasporedu neprijateljskih trupa i davao naloge za navalu. Na samom podnožju Kajmakčalana, kod Orlovih Virova, u najbližem kontaktu sa bojištem, podigao je Vrhovni Komandant svoj šator, da može lično nadzirati šta se radi, pa se šuma oko tog šatora i danas naziva Aleksandrovim jelakom. Tu je Vojvoda Mišić izradio plan za ofanzivu, kojeg je skupa sa Regentom spremio i proučio. I čas je napokon došao. U septembru g. 1918 započinju saveznici, a naročito Francuzi i Srbi, udružení sa Jugoslovenskim legijama, energičnu ofanzivu, i posle junačkoga zauzeća Sokola i Veternika te posle

konačnog proboja, bacaju udružene austrijske, nemačke i bugarske vojske u divlje begstvo, koje je svršilo konačnim slomom. Regent se i tu pokazao odlučan i smion vojskovođa. On je razumio da pobjedu treba iskoristiti brzo i do kraja, pa je protiv svih opreznijih i možda taktički opravdanih saveta savezničkih vojskovođa, tražio da se ne staje ni na Vardaru ni kod Niša, već da se pošto poto goni dalje. Hvala tom energičnom gonjenju i hvala vatrenoj želji srpskih vojnika da opet oslobode porobljene domove, a jugoslovenskih dobrovoljaca, da na bajunetama donesu slobodu svojim krajevima, — naše su vojske neverovatnom brzinom bacile neprijatelja i već na 12. oktobra ušle u Niš, a 1. novembra već su bili u Kraljevskom Beogradu, — rešene da idu i na Beč, da se Beč nije predao od svoje volje. Zanimljivo je znati, da je Regent Aleksandar, i ako Vrhovni Komandant Vojske, istom 17. septembra 1918., dakle posle proboja na solunskom frontu, bio proizveden od svoga Oca u čin Generala; dočim je još u junu iste godine, iz skromnosti i pozivajući se na teške dane u kojima živi zarobljena otačbina, odbio da primi to unapredjenje, ma da je celokupna vlada naročitim aktom tražila od Kralja Petra, da junačkog Vrhovnog Komandanta proizvede

Pobjeda je bila izvojevana, oslobođenje je bilo tu. Regent Aleksandar ušao je trijumfalno u kraljevski Beograd i zadovoljan revolucijom koju su proveli Srbi, Hrvati i Slovenci pod Austrijom, čekao je da se ujedinjenje provede spontano, iz puna srca i duše, bez ikakvog pritiska ili nagovaranja. I nije prošlo dugo, već na 1. decembra iste godine polazi u Beograd delegacija Narodnog Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba iz Zagreba, da pozdravi svog budućeg Kralja te da u saglasju sa Njime provede i formalno akt ujedinjenja. Regent je primio deputaciju otvorena srca i proglasio delo ujedinjenja uz oduševljenje čitavog naroda. Već tom prilikom naglasio je i hteo da naglasí, da pozdravlja ceo svoj narod «široj naše slobodne i ujedinjene Jugoslavije».

Sada je i ujedinjenje bito tu, mač je rekao svoju, posao Vrhovnog Komandanta bio je dovršen, i tek sada

je nastupio težak i možda još teži posao Kralja i Vladaoca. Regent je bio svestan toga, ali nesumnjivo je da ni On ni iko razborit nije mogao očekivati da će toliko prepreka i poteškoća u tom poslu da Ga čeka, ni da će se spontano oduševljenje, manifestirano u ratu i na koncu rata, pretvoriti u toliko trzavica, svadja, inata i nerazumevanja. Čekao ga je dakle težak rad iznutra, ali i teška borba izvana. Dok je za vreme rata čitav svet pevao hvalospeve junaštvu srpske vojske, dok su narodi i vlade svečano proklamovali načelo nacionalnog samoodređenja, kada su počela mirovna pogađanja, javili su se najednom ponovo stari apetiti i stare metode. Svečana obećanja su se odričala, a povlačili se šajločki tajni ugovori, tako da je mnogo parče jugoslovenske zemlje bilo u opasnosti. Vodila se teška borba za Dalmaciju, za Vojvodinu, za Korušku i za slovenačku granicu prema Italiji. Regent Aleksandar je bio razapet između dve dužnosti: da uputi unutarne sredjivanje i stapanje zemlje pravim smerom, a s druge strane da ne dopusti da i jedan komad nacionalnog teritorija bude izgubljen. U naponu unutarnjih državnih posala, Privremenog Nar. Prestavništva i spremanja za Ustavotvornu Skupštinu, sred prvih početaka okorelih partiskih borbi, Regent Aleksandar je sav između Pariza, gde se vode pregovori i Beograda, gde se javljaju prve trzavice.

Lična intervencija Regentova u Parizu, podržana ogromnim Njegovim autoritetom, stečenim za vreme rata, spasila nam je mnogu stopu domaćeg zemljišta; a ako nije spasila sve, krivica je na izmenjenim prilikama u Evropi i u Americi, gde se umesto Vilsonovih načela ponovo javilo pravo jačega i intrigiranje tajne diplomacije. Konačno su rapalskim ugovorom g. 1921. određene ipak, i ako okrnjene, granice Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i završena su mirovna pogađanja. Regent je mogao sada da se posveti vodjenju unutrašnjih državnih posala, od kojih je najpreči bio, da se rasparčani delovi naroda i zemlje sljube i da se izjednače u pravima, kao i u dužnostima. Ali težak je to posao bio. Zemlje, koje čine Jugoslaviju, bile su do pred kratko vreme podeljene na pet različitih država, sa

posve različitim upravama, zakonima i običajima. Ma da je svest o narodnom jedinstvu Srba, Hrvata i Slovenaca jaka kod celoga naroda, pojedini delovi su usled dugog rastavljenog života, u posve drugim prilikama i u posve drugačijim kontaktima, stekli toliko različite mentalitete, navike, potrebe, želje itd., da je i za najstaloznije državničke vanredno težak posao bio da sve te disparatnosti pomire, da izbegnu sukobu verskih, regionalnih i socijalnih razlika i da državi dadu podelu, zakone i ustav, koji bi po mogućnosti što više njih zadovoljio, a što manje njih oneraspoložio. Političari, koji su dobili u ruke da izvedu taj posao, nisu mu se pokazali dorasli. Veran demokratskim principima svoga Oca, Regent se u partijsko-političke borbe nije hteo da meša i pustio je narodnoj volji, izraženoj preko pojedinih partija, da bira ljude, koji će zemlji dati novo urédjenje i nove zakone. Već u privremenom narodnom Predstavništvu započele su svadje regionalno-partikularističkog, ili hegemonističkog karaktera, koje su na izborima za Konstituantu samo porasle. Komunizam, importiran iz inozemstva i podržavan od neprijatelja Jugoslavije, dizao je glavu. Ubistvo Milorada Draškovića pokazalo je, koliko je protivnik opasan. Glasanje Vidovdanskog Ustava, umesto da donese konsolidaciju prilika, donelo je još veći razdor. Sem nezadovoljstva, koje su manifestirali protivnici strogog centralizma, bili su isto tako nezadovoljni i jugoslovenski nacionaliste, jer je jugoslovensko ime naprosto proskribovano u ustavu.

Regent je u granicama ustavnog Vladara nastojao da se trzavice izbegnu. Videći dobro, koliko su socijalni i kulturni problemi presudni u životu mlade države, i osećajući podjednako da novo doba traži nova rešenja, Regent je već u prvim Vladauskim aktima jako podvukao potrebu rešavanja baš tih problema i smiono izneo n. pr. pitanje agrarne reforme. Uticaj tog akta na seljački narod bio ogroman i posledice bi bile blagotvorne, da nije izvedenje ovisilo o volji partijskih vodja, koji su iz njega napravili demagoški ili partizanski trik, vukući rešenje godinama i konačno ga kompromitujući. I posle de-

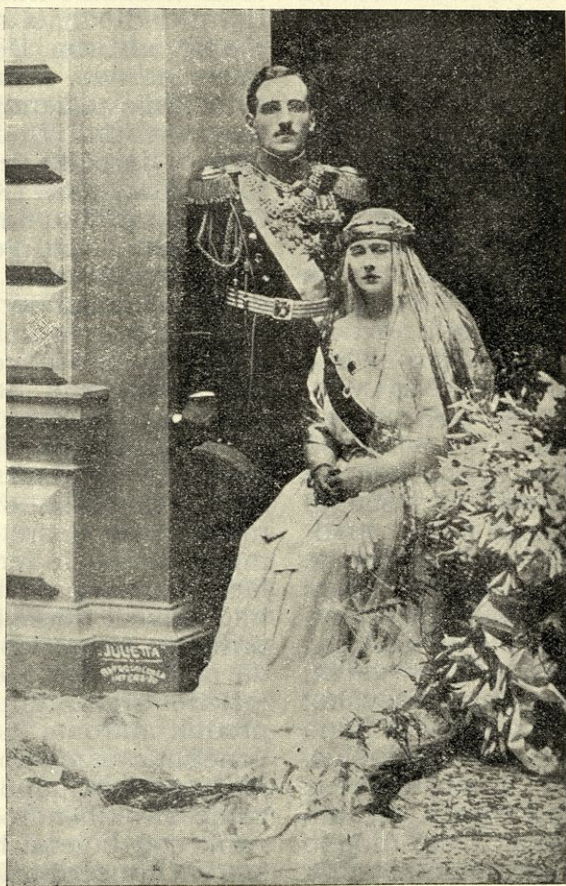
set godina natezanja, konačno rešenje je morao opet da uzme u ruke sam Kralj, te da ga da na provedenje vladí, koja je došla posle 6. januara.

U duhu demokratskog i narodskog odgoja, Regent je već od prvih početaka nove države, hteo lično da se upozna sa svakim krajem, sa svakom varoší, sa svakim selom i pomalo sa čitavim narodom. Naročito mnogo je držao do toga, da poseti drugi centar eržave, središte hrvatskog političkog, kulturnog i privrednog života, stari i ponositi Zagreb. Dani te prve posete, g. 1920., ostaće nezaboravni u duši svakoga ko ih je doživeo: Bio je to, ne samo triumf državne i monarhističke misli, nego triumf narodnog jedinstva i naočitiji dokaz, koliko hrvatski deo naroda prijanja uz državu i uz kralja. Seljaci su neprestano bili u blizini Regenta, a On se kretao između njih slobodno, bez ikakve straže ili pratnje, kao između svojih. Kralj je ponio iz Zagreba najlepše utiske i kazao je da vedra čela gleda u budućnost.

* * *

Medjutim je Kralj Petar podlegao starosti i okružen ljubavlju dece, miran što ostavlja zemlju u ruke okušanom Upravljaču, zaklopio je za uvek oči 16 avgusta 1921. godine. Istoga časa, po ustavnom pravu, stupio je na prestolje ondašnje Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca, dotadanji Regent Aleksandar, kao Kralj Aleksandar Prvi, pa je tako i formalno preuzeo u svoje ruke upravu zemlje, kojom je već punih sedam godina i u najtežim prilikama stvarno vladao. To je taj svetli dan, čiju desetogodišnjicu pozdravlja narod ove godine, i čiju su priliku saradnici ove knjige uzeli, da delovanje, uticaj i značaj Kraljeve ličnosti prikažu, makar i u nepotpunim crtama, jugoslovenskoj javnosti.

Kao regenstvo, tako je i Kraljevanje Kralja Aleksandra ispunjeno teškim brigama, napornim radom i upornim nastojanjem da se prilike u zemlji srede, da zavlada ljubav i mir medju plemenima, istodobno da se ugled



Kralj Aleksandar i Kraljica Marija
na venčani dan.



zemlje na strani podigne i učvrsti. Kralj je stupio na presto u vrlo teškim vremenima. Ma da duboko potresen smrću velikog Oca, koga je volio najnežnijom sinovskom ljubavi i od koga je, pored moćne države, uzeo u nasledje najlepše odlike. Kralj Aleksandar se primio kraljevskih dužnosti sa marom, prokušanim u dugom iskustvu regentovanja. Ni unutarnji ni vanjski položaj u državi nije bio sjajan. Jugoslaviji je doduše uspelo da sklopi dva vrlo važna saveza, sa Čehoslovačkom i sa Rumunjskom, pa se Mala Antanta pokazala efikasnom, već prilikom prvog i drugog pokušaja cara Karla da se vrati u Madžarsku, u martu i u oktobru g. 1921. Ali baš to pokazivaše na priličnu nestalnost oko granica Jugoslavije, a rapalski ugovor, sklopljen sa Italijom, ne samo da se nije ispunjao, nego su čak na Rijeci izbili novi incidenti. Kraljev ugled u inozemstvu, a naročito Njegove intimne veze sa Čehoslovačkom i veliko poštovanje što ga prema njemu gaji čitav čehoslovački narod, sa Prezidentom Masarikom na čelu, mnogo su pridoneli učvršćenju veza sa Čehoslovačkom i sa zapadnim saveznicima. U unutrašnjosti je baš u to vreme trebalo doneti zakon o zaštiti države, da se otkloni komunističko rovarenje, a već u februaru g. 1922. poslao je takozvani hrvatski blok poznati memorandum Genevskoj konferenciji, koji je značio prilično težak udarac za državno jedinstvo. Partiske vlade nisu umele da reše spor ni da zaustave kavgu. Kralj, kao strogo ustavni vladalac, nije mogao da se meša u rad parlamenta, ali je sve činio da partiske vodje urazumi da ih približi. Kao što se kasnije pokazalo, sve je bilo uzalud. Nesuglasice između pojedinih partija pretvorile se u nesuglasice pojedinih plemena, koje su dovele do izlaza hrvatskih poslanika iz Parlamenta, do Radićeve akcije u inozemstvu, do neprestanog menjanja vlada i do vrlo čestih izbora, koji su još jači otrov sejali u narodne mase.

Kroz to vreme, Kralj se, pored upornih pokušaja da zamršene sporove reši, duboko posvetio podupiranju kulturnih, socijalnih i ekonomskih nastojanja u zemlji i sa naročitim ljubavlju bdio nad svojom vojskom, kao nad uzdanicom narodnom, Osećajući

duboko potrebu porodične topline na teškoj životnoj stazi, Kralj Aleksandar se brzo posle stupanja na presto, oženio. Uzео je za družicu života, rumunsku Princezu Mariju, rođenu 9. januara 1899. g., kćerku rumunskog Kralja Ferdinanda I. i Kraljice Marije. Veličanstvene svadbene svečanosti u Beogradu pokazale su opet koliko je Kralj voljen podjednako od svih delova naroda i kako se u toj ljubavi Hrvati i Slovenci ne odvajaju ni najmanje od Srba, Deputacije i ogromne mase naroda, a naročito seljaštva, iz svih krajeva zemlje došli su da zažele sreću svome Vladaru i mladoj Kraljici, a naročito je bio velik broj naroda iz Hrvatske. Kao da je svet jedva dočekao priliku da pokaže da je Kraljeva ličnost za njega iznad svih partijskih svadja i da je baš Kralj najpojedesnija ličnost za to, da među zavedjena plemena unese opet ljubav, mir i međusobno poverenje. Mlada Kraljica osvojila je na prvi mah ljubav i privrženost čitavog naroda, naročito svojom skromnošću, svojom predanošću porodičnom životu, ljubavi za decu i materinskom brigom za siromašne i za nesretne. Socijalna i humana akcija u zemlji našla je u Kraljici visoku i predanu zaštitnicu, punu inicijative i darežljivosti. I Kralj je baš prilikom tog radosnog događaja hteo da pokaže, koliko Mu iznad svega leži na srcu kulturni i socijalni napredak naroda, pa je na dan Svog venčanja osnovao Kraljev Fond, za kulturno, socijalno i higijensko podizanje širokih narodnih slojeva. Osnivanje tog Fonda, Kralj je popratio pismom upućenim Predsedniku Vlade, u kojem je vanrednom dalekovidnošću izložio svoje misli o narodnoj prosveti. Pored svih žurnih potreba, Nj. V. Kralj nalazi, da bi »dobronamerni apostolski rad u selu na higijeni i uporedo na opštem prosvetivanju imao za sada prvenstvo". — »Ja bih dakle označio program kao trojaku akciju, — veli dalje —: Na moralnom, opšte-kulturnom i na građansko-vaspitnom napretku narodnom; a pod tim bih podrazumevao: pomaганje prosvete na svim poljima nauke, književnosti, umetnosti, školstva, a ponajpre praktično prosvetivanje širokih slojeva, osnivanje internata, na prvom mestu za žensku decu, itd., zatim isticanje vrline, porodičnog mo-

rala, čestitosti, samopregorevanja, trezvenosti, štednje, savesnog vršenja dužnosti, ljubavi prema bližnjima, sloge i trpeljivosti i razumese, stalne brige za narodno zdravlje». Kralj je dao odmah u Fond milijon dinara i svake godine daje 300.000 dinara, tako da je taj Fond stvorio do sada neprocenjiva dobra na kulturnom i na higijenskom polju, a naročito na području podupiranja darovite školske omladine te darovitih umetnika.

Brak Nj. V. Kralja i Kraljice bio je blagoslovljen sa troje muške dece. Na dan 6 septembra g. 1933 rodio se u Beogradu Naslednik Prestolja Petar; 19 januara 1928. rodio se takodjer u Beogradu, Princ Tomislav; a 28 juna 1929. rodio se na Bledu Princ Andrej. I u imenima dece, Kralj Aleksandar je hteo da se pokaže jednako svoj Hrvatima i Slovencima, kao i Srbima, pa je posle prvog sina, koga je krstio imenom Velikog Roditelja, drugom svom sinu dao ime prvog hrvatskog kralja, a trećem ime koje najpopularnije medju Slovencima. Odgojem takodjer želi Kralj da svoju decu sljubi jednako sa svim delovima naroda. Ma da je Kralj sebi i svojoj porodici dao sazidati divne dvore u samoj blizini Beograda, na brdu Dedinju, u najlepšoj prirodi i ma da je prekrasan letnjikovac sa vinogradom udesio sebi podno Oplenca, slavne Zadužbine Švoga Oca, tik do Karadordeve Topole, mladi kraljevići proborave svake godine nekoliko meseci u Sloveniji na Bledu, te dolaze u najbliži kontakt sa slovenačkim pučanstvom, i isto tako provedu bar po jedan mesec godišnje na plavom Jadranu, u blizini Splita, ili u Hrvatskom primorju, da se priljube moru i da dodju u dodir sa primorskim stanovništvom. I sam Kralj boravi rado u raznim krajevima zemlje. Pored Dvora u Beogradu te dvorca na Dedinju i u Topoli, Kralj rado dolazi na Belje, u Baranji, gde ima lep lovački dvorac. Mnogo voli boravak na Bledu u Slovenačkoj i u Han-Pijesku u Bosni. U Južnu Srbiju putuje vrlo često i vrlo rado, a sada mu je opština zagrebačka poklonila prekrasan dvorac u Zagrebu, koga će Kralj nesumnjivo često uživati, pošto grad Zagreb naročito voli. Poslednje godine je već dva puta bio na dužem boravku u Zagrebu.

Nesretne partiske prepirke i plemenske raspre trajale su međjutim i dalje i sve više se pogoršavahu prilike u zemlji. Nikakova, ni socijalna, ni ekonomska ni kulturna pitanja nisu mogla da se rešavaju zbog neprestanih parlamentarnih svadja. Jugoslovenstvo, jedini zdrav princip, na kome je država mogla da počiva, sve više je bacano u pozadinu, a umesto njega sve jače se ističahu partikularizmi i plemenski šovinizmi. Zakoni, koji su već davno trebali da se izjednače, još uvek su razjedinjivali narod; ni jednakost poreza nije mogla da se utvrdi. Dok su se u prvim danima posle oslobođenja mnoge kulturne i socijalne ustanove spojile u jednu zajedničku jugoslovensku organizaciju, u žestini plemenske borbe počelo se sve to razjedinjivati i umesto napred, polazilo se svaki dan natrag. Bilo je nesavesnih ljudi, koji su čak bacali parole o amputaciji, ili o razlazu. Parlament nije uopšte pokazivao sposobnosti za rad, a vlade su bile u neprestanoj krizi. Bilo ih je koje su trajale po nekoliko nedelja i kroz desetak godina izmenilo se 27 različitih vlada. Ugled zemlje na strani je padao, a ekonomski i finansijski položaj se pogoršavao. Dok su jedne grupe tvrdokorno i pod svaku cenu držale vlast, ne žacajući se pri tom ni korupcije, druge su, isto tako lošim sredstvima, demagogijom i destruktivnošću, htele da dodju na vlast, ne gledajući pri tom ni jedne ni druge na dobrobit i ugled države. U tom haosu, sred škandala i uvreda, kakovih teško da pamti istorija parlamentarizma, dogodio se još i sraman slučaj, da je jedan narodni poslanik u punoj Skupštini ubio dva vredna poslanika Hrvata, dobre patriote Gjuru Basaričeka i Pavla Radića, a Stjepana Radića je smrtno ranio. Kralja se ta strahota najdublje kosnula, pa je prvi požurio da požali mrtve poslanike i da obidje ranjene. Videći u strašnom događaju udesnu prekretnicu državnog života, Kralj je neumorno radio da posledice krvavog zločina ukloni, ali zaludu. Iza Radićeve smrti, politički događaji su pošli putem nizbrdice i ozbiljno su pretili da ugroze jedinstvo države i naroda. Pred tim činjenicama, iza dugog razmišljanja, vagajući težinu odgovornosti i težinu propusta, birajući između opasnosti

koja je već graničila sa katastrofom i odlučnosti koja je trebala da posegne za temeljima parlamentarizma, sećajući se amaneta svoga Oca, koji je bio iskreni demokrata, ali i odlučni borac u kritičnim slučajevima, Kralj Aleksandar se teška srca odlučio da u svoje ruke uzme potpuno sudbinu zemlje, da ukine ozloglašeni vidovdanski ustav, da raspusti parlamenat, te da vanparlamentarnim putem pokuša da izvede zemlju iz kaosa u koji ju je bacio loš parlamentarizam, da iznimnim sredstvima dade državi one zakonske podloge i ono unutarnje ustrojstvo, koje parlamenat za deset godina rada nije umeo da joj dade, a koje je jedino u stanju da osigura nedeljivost zemlje, nedeljivost naroda i postepeno dizanje zadovoljstva i blagostanja.

Istorija od 6. januara g. 1929. do danas istorija je naših dana i svima nam je dobro poznata. Manifest Kraljev, kojim je narodu najavljeno novo stanje, primljen je sa zadovoljstvom, što ga je manifest zasluživao. „Najviši narodni i državni interesi, govorio je Kralj narodu, i njihova budućnost zapovedaju Mi da se kao Vladačac i Sin ove zemlje obratim neposredno Narodu i da Mu otvoreno i iskreno kažem ono što Mi u sadanjem trenutku nalažu moja savest i Moja ljubav prema Otadžbini. Nastupio je čas, kad između naroda i Kralja ne može i ne sme biti posrednika. U toku tolikih prošlih napora i tolikog strpljenja, koje sam pokazao u vršenju Mojih visokih dužnosti, Moju je dušu razdirao vapaj naših narodnih masa, radnih i rodoljubivih, ali i namučenih, koje su, rukovodjene svojim prirodnim i zdravim rasudjivanjem već oдавно nazirale, da se više nemože ići putem, kojim se do sad išlo. . . . Parlamentarizam, koji je kao političko sredstvo po tradicijama od Moga nezaboravljenog Oca ostao i Moj ideal, počele su zaslepljene političke strasti zloupotrebljavati u toj meri, da je postao smetnja za svaki plodni rad u državi. Umesto da parlamentarizam razvija i jača duh narodnog i državnog jedinstva, on — ovakav, kakav je, — počinje da dovodi do duhovnog rasula i narodnog razjedinjavanja. Moja je sveta dužnost da svim sredstvima čuvam državno i Narodno Jedinstvo.

I ja sam rešio, da ću ovu dužnost ispuniti do kraja!“

Reči istinite i potrebne u poslednjem času, i reči, koje su značile garanciju i program za budućnost, One su značile obećanje i spasile su veru u buduću bolji demokratizam, u parlamentarizam, koga će u saradnji sa Kraljem spremiti svi Jugosloveni dobre volje, kada uvide da im je u slozi budućnost. Te reči svladavaju sve sumnje i sva eventualna nezadovoljstva; one idu preko svih prolaznih nedostataka, jer uvek upućuju na konačni cilj, na Kraljev cilj, na Njegovu vrhovnu brigu i napor; a čim je to Kraljev cilj, on se nesumnjivo mora ispuniti! Prošlost i energija Kraljeva ne dopuštaju sumnje u to.

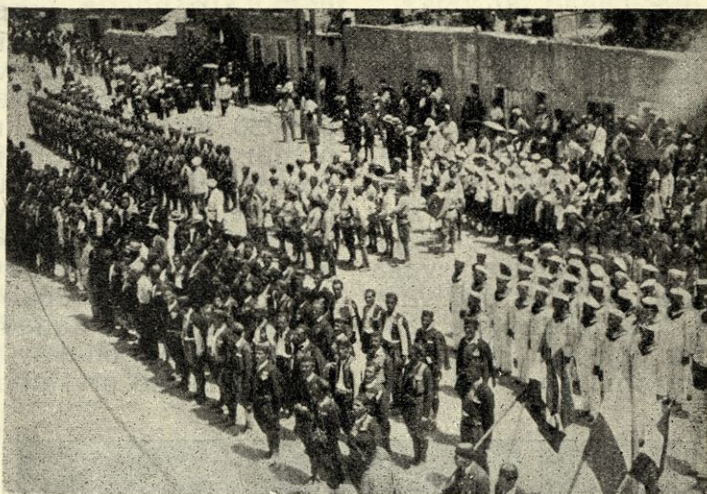
Već u manifestu od 6. januara vidi se iz svakog rečka, da je prva briga Kraljeva narodno i državno jedinstvo; i da je baš opasnost da to jedinstvo ne nastrada bio glavni podstrek, da Kralj pristupi stvaranju novog stanja. Jugoslovenstvo i Jugoslavija nisu još u manifestu od 6. januara formalno proklamirani, ali je svaki Jugosloven osećao da je ono tu, u duhu i u misli, i da je pitanje formalnog proglašenja samo pitanje vremena. Jugosloveni su osećali, da Kralj, koji je kao Regent za vreme rata bodrio vojsku jugoslovenskom misli i koji se za nju zalagao kod Saveznika, ne može sebe da desavuiru. Kad je država u Njegovim rukama, ona ne može da bude drugo, nego li Jugoslavija!

I nisu se prevarili. — 3. Oktobra g. 1929. proklamovao je Kralj Aleksandar novu podelu zemlje na devet banovina, umesto za život nesposobnih oblasti vidovdanskog ustava, i državu je nazvao jedinstvenim slavim i velikim imenom: Kraljevina Jugoslavija! Kralj Aleksandar postao je time to što je uvek želeo: Kralj Jugoslavije, pa se čitav narod, kao i svaki naš iskreni prijatelj na strani, iskreno poradovao sretnom i pravom krštenju.

Namere Kraljeve, te smernice i cilj akta od 6. januara i od 3. oktobra dadu se najbolje i najautentičnije razabrati iz nekoliko Kraljevih izjava. Deputaciji Dunavske i Drinske Banovine Kralj je kazao: „Recite svima i svakome, da nas nikakove granice ni podvojenosti iz prošlosti, kao ni „Dunav

ni Šava ni Drina, više ne razdvajaju; već da nam uvek vezuju i spajaju interese naroda i dušu narodnu u nerazdvojnu celinu, — u Jugoslaviju, koju nikada niko razdvojiti neće!" —

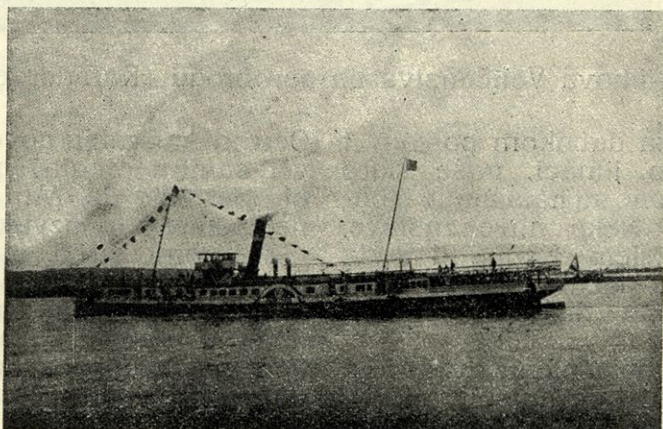
pobedama, o našem selu i za Antologiju Jugoslovenske Misli prof. Novaka, Kralj je napisao ova tri značajna i duboko programatska uvoda: „Jugoslavija će biti dostojna ovih



Otkrivanje Spomen-ploče na Domu u kom se rodio
Nj. V. Kralj na Cetinju 12/7 1931.

Dopisniku pariskog „Journala“ kazao je Kralj 10. septembra 1929.: „Ovo nije vojna diktatura i o tome ne može biti ni reči. Ovo je jedan privremeni

slavnih pobeda, ako svoja pokolenja vaspita na večnim primerima naših nacionalnih mučenika i junaka“; — „Kroz sve mučne periode istorije, selo



Dolazak Njenog Veličanstva sa pratnjom na venčanje

režim, sa ciljem jasno označenim, režim koji sam uveo za zadovoljstvo celog Mog ujedinjenog i nerazdjeljivog naroda“. Za tri knjige, o našim

je bilo i ostalo budan čuvar nacionalnih tekovina i izvor snage u svim lepim izražajima narodnog genija. Raditi u pravcu kulturnog i privred-

nog podizanja našeg sela, uz strogo čuvanje njegovog nacionalnog karaktera, znači odgovoriti dužnostima sadašnjosti i potrebama našeg zdravog i uspešnog razvijanja u budućnosti"; — „Proroci i preteče Jugoslavije, njeni mučenici i junaci, jesu večita slava i živa moralna snaga velike jugoslovenske misli. Kroz njih je nacionalna ideja slobode, ljubavi i jedinstva postala stvarnost, a ugledanjem na njih, ona će biti slavna budućnost". — Obraćajući se Sokolima, Kralj je kazao: „Od kolveke do groba dužni ste služiti samo Jugoslaviji i jugoslovenskoj ideji. Njene su vaše mišice i vaša sreća, njene imaju da budu sve vaše radosti i ideali, vaše težnje i sva vaša pregnuća". A izmenjujući stare vojničke zastave novima, kazao je: „Mu-

bavi za stare srpske pukovske za stave, pod kojima je baš On doživeo toliko velikih časova, Kralj Aleksandar ih je dao pohraniti u Karagjorjevoj zadužbini na Oplencu, skupa sa pepelom Voždovim i Kralja Petra, i uz vebne svečanosti zamenio ih je novim jugoslovenskim zastavama, baš na dan rođenja svoga Sina, Naslednika Prestolja Petra, 6. septembra g. 1930. Ni za sto godina nebi parlament, onakav kakav je kod nas bio, proveo tako zamašne i tako duboke reforme, kakove je proveo Kralj Aleksandar za same dve godine, svojom odlučnošću, jasnom i čvrstom voljom o tome šta je potrebno i oštromnom dalekovidnošću. Kada Kralj Aleksandar i nebi bio onakav junak u ratu, kada nebi bio prvi pomoćnik Svome



Njihova Veličanstva na parobrodu „Karadorđe“

škim srcem i sa dubokom poštom i ljubavlju sviđmo, junaci, naše stare zastave slave, one su najsajnije ispunile svoj zavet Neka nove zastave, koje vam predajem, budu od sada sveta znamenja naših pukova, znak junačkog zborišta i zaloga naše vojničke časti“.

Time je dato objašnjenje Kraljevom delu, a budućnosti će najbolje pokazati od kolikog je taj čin bio zamašaja. Narod je instinktivno razumeo Kraljev gest i pohrlio iz svih krajeva otačbine da Mu se zahvali. Brojne deputacije, naročito seljaka, kojima je ukazala put baš deputacija hrvatskih seljaka, dolazile su u Beograd, da se poklone Kralju. Ali još jedan veliki gest napravio je Kralj: Sa svim poštovanjem i sa bezgraničnom lju-

Ocu u stvaranju nove države, On bi već samim proglašenjem Jugoslavije bio zaslužio da Mu istorija osigura najčasnije i najuzvišenije mesto.

Za vreme od 6. januara 1929. do danas, Kralj Aleksandar je naročitu brigu posvetio baš tome da istinski dodje u kontakt sa narodom, da na licu mesta upozna potrebe i želje narodne i da im po mogućnosti čim pre izidje u susret. Od 6. januara Kralj je gotovo neprestano u narodu. Obilazi neumorno krajeve postradale zemljotresom, krupom ili kojom bilo drugom nedaćom, lično pruža utehu nevoljnicima i proučava kako da im se najefikasnije pomogne; ali isto tako prilazi narodu i u dobrim časovima. Kraljeva putovanja po Hrvatskoj, Slavoniji i Sloveniji, po Dalma-

ciji Crnoj Gori i Južnoj Srbiji, bila su nepobitna svedočanstva narodne ljubavi za Njega i za Državu. Naročito poslednja putovanja u okolini Zagreba, u hrvatskom Zagorju, po Lici i po Baniji. Dve triumfalne posete Kraljeve Zagrebu, u januaru i u maju ove godine, imaju naročito značenje za razvitak unutarnjih prilika iza 6. januara i 3. oktobra. Pored svih laži, bačenih kroz neprijateljsku štampu, da u Zagrebu sve vri od nezadovoljstva i od neraspoloženja prema jugoslovenskoj misli, glavni grad Hrvata, veran Štrosmajerovim tradicijama, dočekaao je i primio u svoju sredinu jugoslovenskog Kralja i Kraljicu nedvoumnom i posve spontanom oduševljenjem. Iz dana u dan taj zanos je rasao, dok se Kralj — često bez ikakove pratnje — šetao zagrebačkim ulicama, između gustih masa građanstva i seljaštva, od svakog voljen i blagosilvan. Čitave strane dirljivih prizora dale bi se ispisati iz tih dana. A Kralj je hteo naročito da naglasi da Mu je Zagreb kao druga prestolnica, pa je u svojim dvorima vršio kraljevsku vlast i izdavao ukaze, kao i u Beogradu.

Lična inicijativa i akcija Kraljeva na humanitarnom, prosvetnom i higijensko-socijalnom polju, koja je već pre bila zamašna, sada se samo povećala. Prilikom jedne i druge posete Zagrebu, Kralj je obilato podario humane i prosvetne ustanove, a naročito gradsku sirotinju. To isto je učinio prilikom posete nastradalima od zemljotresa u Južnoj Srbiji, setio se nastradalih od grada u Primorju, itd. Za omladinu se naročito zalaže. Upi-sao se kao prvi Dobrotvor Jugoslovenske Akademske čitaonice u Zagrebu i pomogao čitav niz omladinskih udruženja. Gradnja veličanstvenog Studentskog Doma u Beogradu, u kojemu nalazi zaklonište ogroman broj uče mladeži iz svih krajeva zemlje, Kraljevo je delo. Nedavno je stvorio novu zadužbinu, Dom Srednjoškolaca, za gjaake srednjih škola iz cele zemlje. Mnogobrojni pitomci Nj. V. Kralja uče na domaćim i na stranim visokim školama. Starajući se za porast pučanstva i za zdravu porodicu, manifestirajući ujedno time svoj demokratski narodni duh, Kralj je već u nebrojeno slučajeva kumo-

vao devetom ili desetom detetu pojedinih seljaka, radnika i građana u Hrvatskoj, Srbiji, Bosni ili Crnojgori, pa se narod ponosi, time što ima Kralja za kuma, a Kralj uvek vodi brigu o sudbini svoje kumčadi.

Čitav niz higijenskih ustanova, škola, skloništa itd., podignut je na inicijativu Kraljevu, Njegovim prilozima ili Njegovim zalaganjem. Dobrotvor je umetnosti, književnosti i nauke, a naročiti je ljubitelj starih ikona i freska. Ukras crkve na Oplencu i crkve na Dedinju Njegovo je delo.

Da se ispita udeo Kraljev, Njegova inicijativa i rad u mnogobrojnim zakonima i aktima Vlade koja je došla posle 6. januara, biće zadatak istorije, jer je to još uvek posao naših dana, vrlo blizak nama i još u toku rada. Činjenice međutim već govore, a te činjenice glase: Izjednačenje zakona, podela zemlje na banovine, zajednički naziv Jugoslavija, stišavanje partijskih strasti i plemenske mržnje, zavlada na strani, stabilizacija dinara, Agrarna banka za poljoprivredni kredit, zakon o izvozu žita, trgovački ugovor sa Čehoslovačkom i sa Austrijom, i mnogo drugih stvari, od nesumnjive koristi i značenja.

* * *

U svetskoj žurnalistici i u literaturi mnogo se pisalo o Kralju Aleksandru, ali nigde tako karakteristično kao u Americi. Jer Amerikanac je fanatični demokrat, od detinjstva odgojen tako da ne može ni da zamisli svet drugačije nego kao republiku, ali baš zato ima silnu slabost i neobičan interes za kraljeve. Ali ne naravski za kraljeve reakcionarce ili za despote, već za kraljeve po svom demokratskom ukusu, za kraljeve iz naroda, za kraljeve agilne i pune duha, koji vole porodicu, šport i progres kao i svaki Amerikanac; koji u jednu reč žive kao što bi svaki idealan vodja narodni i dobrotvor čovečanstva trebao da živi. Sve to nalaze Amerikanci kod našeg Kralja i zato oni o njemu pišu tako mnogo. Njima je pre svega interesantno to, što je praded Kraljev bio čovek sa sela, a ded po majci romantični Kralj Nikola; što mu je Otac bio četnik, prognanik, što je preplivao Rajnu i što je preveo Stuart Milovo delo o Slobodi; njima je vanredno

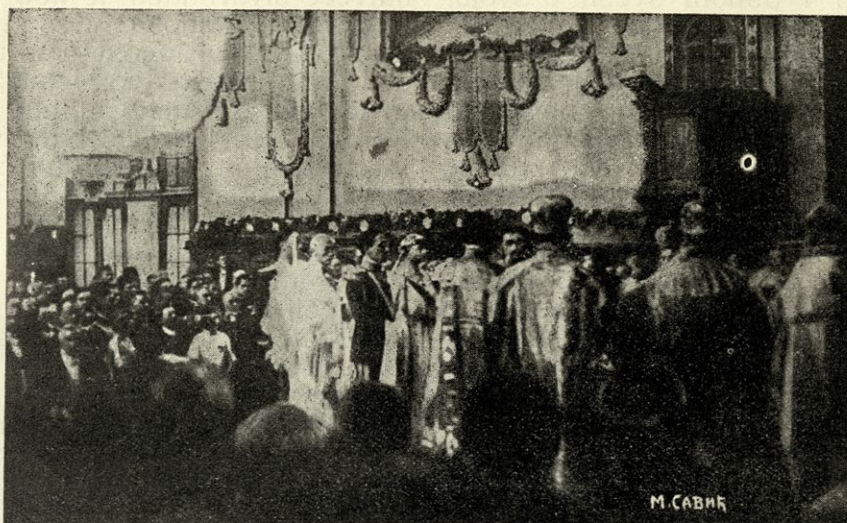
blisko to, što je Kralj kroz Albaniju prošao kao svaki drugi vojnik, prkošeći svim opasnostima i što je uporno verovao da mora da postane Kralj Jugoslavije. Njima je milo to, što nikakav kongres diplomata nije dao Karagjorgjevićima krunu, na osnovu patricijskih pergamena već su svoje pergamene i presto stvorili Karagjorgjevići sami, svojim mačem i znojem. Njima je najzad najviše simpatičan privatni život Kraljev. Interesantno je da Amerikanci obično sumarno beleže Kraljevo junaštvo na bojnom polju. Oni Mu priznaju to i dive Mu se, ali pošto su pacifiste par excellence ne zanima ih toliko to, koliko n. pr. pitanje: kakav je Kralj kao otac, kakav je kao Muž, kakav je u ophođenju sa ljudima iz dvora, pa sa ljudima iz naroda, pa sa ministrima; kako provodi dane, koji šport ili nauku najviše voli, kako se smeši, kako stiska ruku itd. U tome je, po mišljenju svih koji su do sada pisali o Njemu, Kralj Aleksandar jedan od najsimpatičnijih i najinteresantnijih savremenih vl. dara. Čitave stupce napisali su autori različitih magazina i listova o tome, kako n. pr. Kralj živi u krugu porodice u Topoli, na Dedinju ili na Bledu, kako je uzoran vinogradar, kako sam nadzire berbu grozdja, kako je običan član vinogradske zadruge u Topoli, upisan između seljaka, kao Aleksandar Karagjorgjević; kako Kraljeva deca beru grozdje i gnječe mošt, itd. Svi ističu da rano ustaje, da već u osam sati u jutro prima izveštaje, da se do podne bavi isključivo državnim poslovima, da prati javni život, štampu i svaku važniju publikaciju, da se hrani vrlo zdravo i jednostavno, da se iza podne do 4 sata povlači u privatni familijarni život, da se odmara, ili da se šeta u automobilu, da jaše konja, itd. Iza 4 sata da dolaze opet na red državni poslovi, do iza sedam, a onda ponovo porodični život, čitanje, nauka, itd. „Njegove audijencije, veli jedan ugledni američki list, vrlo su jednostavne, prijateljske i srdačne. Iz tamnih Mu očiju za naočarima i sa smešćeg se lica izbija ljubežljivost, koja osvaja sve one, koji dodju u kontakt sa Kraljem. Ima neobično jako pamćenje za fizionomije, pa i onda kada je čoveka vidio samo jedamput i već davno. Naročito se dobro seća svakog vojnika, sa kojim se sreo na frontu“.

Ta ljubav za vojnike, za stare ratne drugove, poznata je u celoj zemlji. Putujući automobilom po državi, Kralj se vrlo često seti, da negde uz cestu, ili nedaleko ceste živi hrabri stari vojnik, četnik ili borac narodni, pa po svojoj inicijativi svrati da ga poseti i da se u razgovoru seti prošlih teških dana. Kada je, iza zauzeća Bitolja, živio na solunskom frontu, čekajući priliku za daljnje operacije. Kralj je osvanuo na dan Krsne Slave između vojnika na samoj fronti, govoreći: „Došao sam da na ovom oslobođenom parčetu Srbije, sa svojim oficirima i vojnicima, proslavim svoje Krsno Ime“. U oči svog rođendana, 17 decembra 1915., našao se u Sv. Ivanu Medovanskom, sa 150.000 vojnika, iscrpljenih prelazom preko Albanije, i sa samih 5.000 kg. brašna. Nije imao mira, dok nije radiotelegramima i svim mogućim sredstvima postigao, da je baš na taj dan došao transport hrane za vojsku, pa Mu je to bila najmilija čestitka za rođendan.

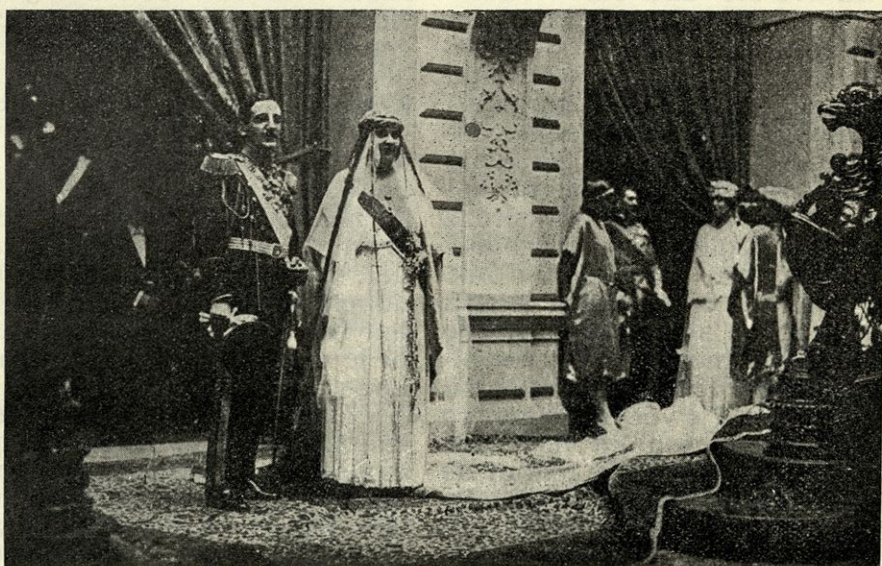
Strani publicisti naročito ističu Kraljevu ljubav za prirodu i za život seljačkog naroda. Silno se veseli kad vidi uzorno obradjeno polje, bogatu šumu i cvatuće gospodarstvo. Voli lep pejzaž, naročito planinski i morski. Pozna izvršno geografiju zemlje, i to ne samo običnu geografiju, već znade u svakom mestu, gde se nalazi po neka znamenitost, prirodna, istoriska ili umetnička. Šport naročito neguje, voli da jaše i da juri automobilom, a poznato je svuda da Mu je lov naročita strast. Zato podupire javna športska nastojanja, a naročito gimnastiku. Kraljeve simpatije za Soko Kraljevine Jugoslavije manifestirale su se napose u tome, što je za Starešinu Sokolstva odredio svoga Sina, Naslednika Prestola.

Počevši već za rana, u Zenevi, da se zanima naukom i pokazivajući naročit smisao za lepu knjigu i umetnost, Kralj je te svoje simpatije sačuvao i do dana današnjega, pored svih teških briga i državnih posala. Sam svira klavir i vrlo je muzikalan. Voli dobre slike i skulpturu, a za arheologiju i numizmatiku pokazuje naročitu slabost. Zanima ga mnogo folklor. Sakuplja marljivo narodnu nošnju i ornamentiku, a redovito posećuje etnografske izložbe.

Po svemu se vidi, da je Kralj kao čovek vedra, ozbiljna i vrlo pribrana



Njihova Veličanstva za vreme venčanja u crkvi.



Njihova Veličanstva posle venčanja.

priroda. U razgovoru se često osmejuje, ali u svakom pokretu primećuje se živ interes i temperament. Taj temperament rukovodjen je jednom profinjnom kulturom, dubokim iskustvom i punom svesti o svojoj odgovornosti, pa je zato i efikasan. Kralj nije od mnogo reči. Poznato je n. pr. da mnogi Vladari vole neprestano da se čuju, da se ističu i da daju izjave o svemu, kao što je n. pr. bio Car Vilim. Kralj Aleksandar je posve drugačija priroda. On kazuje samo to što je potrebno da se kaže i samo to, što je od nesumnjive koristi za narod, prema vani i prema unutra. Ma da odgojen većinom u srcu Evrope i u Rusiji, Kralj je sačuvao vanredno poštovanje prema starij narodnim običajima i marljivo ih se drži.

To što je i pisac članka o Kralju u pariskoj „Revue des deux Mondes» naročito podvukao, — u Kralju Aleksandru nema ni kapi krvi, koja ne bi bila narodna, jugoslovenska! I kao što je sam, u manifestu od 6 januara podvukao, — On nije samo Vlada zemlje, — On je i njen Sin, sin po krvi, po odgoju, po razumevanju za nju i po ljubavi. Zato i jest tako neobično osetljiv na sve što dira čast i dostojanstvo naroda. Ma da hladnokrvan u razmišljanju i u stvaranju odluka, kada se radi o časti Jugoslavije, onda je vitez pun zanosa, pun ponosa i pun odlučnosti. Za mnoge »realno misleće» prirode, koji bi na situaciju gledali samo kao dinaste, potajne ponude mira iza albanske katastrofe, mogle su da izgledaju plauzibilne: Kralju Aleksandru je naprotiv bilo samo do toga da Srbija iziđe iz rata časno. Nikada ne sme zastava nacije da se ponizi. Hladnokrvnost u razmišljanju, ne smeta Kralju da bude smion i energičan, kad je već nešto zdravo smislio. Instinktom junaka više nego li kalkulacijama stratega; željom da zagrlí rodnu grudu više nego li diplomatskim obzirima — Regent Aleksandar je posle proboja na Solunu riskirao da mu se kaže da su operacije srpskih trupa svojom nasrtljivošću „kadre da kompromitiraju dotadašnje uspehe" — i smiono je terao napred! Imao je pravo On, i nije bilo ništa kompromitirano. Jer Kralj ume misliti, ali ume se i rešiti. To je pokazao na vojničkom, kao što je pokazao

i na državničkom polju. Ni u čemu nije naglio, ali kada se uverio da je to što je hteo, dobro, onda je to energično i proveo. Nije da je bez sentimentalnosti, ali ljubav za veće i za najveće stvari jača je kod Njega od te sentimentalnosti. Nesumnjivo je da se niko u Jugoslaviji nije teže delio od starih vojničkih zastava, nego što se delio njihov Vrhovni Komandant, koji je svu svoju slavu pod njima stekao, ali čim je razumeo da je cilj zbog kojih se rastaje od njih dostojan velikog morala žrtve, ispisanog baš na tim zastavama, Kralj ih je kao krv svoje krvi poljubio i istim je žarom blagoslovio nove, — jugoslovenske, — za novu slavu i za nove žrtve, ako budu trebale.

Kraljeva dalekovidnost pokazala se najočiglednije u njegovom jugoslovenstvu. Bilo je vrlo sposobnih političara, srpskih i hrvatskih, koji bejahu iskreni patriote i koji su po svom nahodanju želili zaista dobra svojoj zemlji, i možda podjednako voleli Srbe kao Hrvate, ali svejedno nisu uspeli da shvate veličinu jugoslovenske misli, niti da uvide, da jedino u njoj leži budućnost. Još do nedavno su, ne samo zlobnici, već i mnogi dobromisleći ljudi ismevali značenje jugoslovenstva, dok je celom vanjskom svetu bilo jasno, da je u njemu jedini izlaz. Kralj Aleksandar je prirodjenom dalekovidnošću još pre rata uvideo, da je Srbija samo nukleus za stvaranje Jugoslavije; i da zato bez ikakvih skrivalica ili polovičnih rešenja treba to imati pred očima. Kao ustavni Vlada, On je očekivao da će Jugoslaviju doneti parlament, a kad ni parlament nije bio toliko dalekovidan, doneo ju je on sam. Danas mi imamo dokaza, da je to bila Njegova misao od početka; da je bila onda, kada su se mnogi vodje iz bogzna kojih sitnih razloga tome protivili, kao i onda kada su se tražile Velike Srbije i Velike Hrvatske, i kada se izmislila formula SHS! Kao Ustavni Regent, On je formulu potvrdio, ali je već u prvom momentu hteo da naglasi i svoju misao, pa je govor predstavnicima Narodnog Vijeća završio: „Pozdravite mi sav naš narod širom slobodne i ujedinjene Jugoslavije!" I ma da je kasnije vidovdanski ustav izbacio posve reč Jugoslavija, i ma da su se mnogi ra-

dovali što je u njemu »za uvek« petrificirana formula SHS, — Regent je već 31. decembra 1918. u telegramu upravljenom Narodnom Vijeću za Međumurje mislio na svoju Jugoslaviju, pa im je kazao: „Uvjeravam Vas, da Moj Dom više nikakova sila ne će postaviti od zvanične naše Jugoslavije!“ Video je dakle Kralj odlično, da je misao deda Aleksandra, misao Kneza Mihajla, Štrosmajera i Račkoga najbolja i jedina, pa je znao da do njenog oživotvorenja mora doći.

Jugoslovenstvo Kraljevo manifestiralo se i u Njegovoj pravednosti i općenitosti. On zaista voli jednako sve što je srpsko hrvatsko i slovenačko. Ni u najdrastičnijim momentima on to ne zaboravlja. Posle prve okupacije Beograda, g. 1914., Austrijanci su na dvoru u Beogradu izvesili, pored austrijske i mađarske, takodjer i hrvatsku zastavu. Hteli su time da zamazu oči onim hrvatskim vojnicima, koji su još mogli da veruju, da se boreći se za Habzburgovce bore i za Hrvatsku. Sem toga hteli su podlaci da posiju otrov mržnje između Srba i Hrvata, ma da je još pre rata sve što je svesno bilo među Hrvatima, stajalo uz Srbiju, i ma da su austrijske tamnice bile pune baš tih čestitih Hrvata. Ali Potiorek je bio potučen i Austrijanci su morali na vrat na nos da ostave Beograd. U žurbi su zaboravili i zastave, pa kad je Kralj Aleksandar na čelu vojske ušao u Beograd, narod ogorčen na Austrijance skinuo je sve tri zastave sa Dvora i prostro ih pod kopita Kraljevog konja, da preko njih uđe u dvor. I Kralj je prešao preko austrijske i mađarske, ali je hrvatsku uzeo i savio je sa rečima: „Sačuvaću je, da je razvijem u slavu zajedničke naše slabode“.

Ni u najtežim momentima, onda kada se na Srbiju spremao napad Bugara i kada se radilo o »biti ili ne biti« Srbije, Regent Aleksandar ne zaboravlja ni časka još neoslobođenih Hrvata, Slovenaca i Srba. Dopiru do njega vesti, da Italija za ulazak u rat traži Dalmaciju i Istru, a Rumunija da hoće velik deo Vojvodine. Regent odmah piše Vrhovnom Zapovedniku ruske vojske, svom teči, Velikom Knezu Nikolaju Nikolajeviću, i kaže mu: »Baš ovog trenutka, kad uzimam pero da Vam zahvalim za sve Vaše

laskavo mišljenje o Meni i o mojoj vojsci, dobijam izveštaj da su interesi Slovenstva, radi kojih je i počeo ovaj rat, prineseni za žrtvu Italiji za njen ulazak u rat. Italija, prema ugovoru, koji je zaključila sa državama Trojnog sporazuma, a koji se dosta brižljivo skrivao od nas, dobiće svu austrijsku obalu sa odgovarajućim zaledem. To zahvata približno više od milion i po najčistijih Slovena: Srba, Hrvata i Slovenaca, ili 150,000 najboljih vojnika i mornara. To takode znači, da Italija dobija sve luke i pristaništa i sve strateške tačke i debuša na Jadranskom moru. Ona će u odnosu prema nama zauzeti u svemu mesto i ulogu Austrije, a mi smo se nadali da će nas ovaj rat jednom od toga izbaviti... Do ovog časa moji su vojnici bili svesni, da su žrtve koje se od njih traže neophodne i hrabro su podnosili sva ispaštanja. Sad niko neće moći da ih ubedi, da nisu odbačeni od svojih velikih saveznika i da nisu slovenski ideali prineseni za žrtvu u korist Italije...“. Koliko li skrbi, koliko ljubavi, ali koliko dalekovidnosti u ovim rečima, kazanim još g. 1915., o držanju Italije prema Južnim Slovenimal..

Hrabar vojnik i odlučan borac, kada je interes i prestiž zemlje u opasnosti, Kralj Aleksandar je od prirode miroljubiv i najubedjeniji pacifista. Nikada nije hteo ni umeo da zvecka sabljom, ni da uznemiruje svet sa pretnjama, kao što je to bio čest običaj, ne samo pre svetskog rata nego još i danas, kod ponekih državnika na strani. Čak štaviše, Kralj Aleksandar je uvek gledao na mir, kao na ideal svoje otačbine i celog čovečanstva a i onda kada je hteo da se ratuje do kraja, činio je to samo zato da se osigura što stalniji i što trajniji mir. Kadagod ima prilike, Kralj je spreman da se izjavi u prilog mira. Povodom otkrivanja spomenika zahvalnosti Francuskoj u Beogradu, Kralj je svečano kazao, da će Jugoslavija sve svoje sile posvetiti održanju i organizovanju mira. Dopisniku "Petit Parisien" je izjavio 26 decembra 1930., da je Jugoslavija u prvom redu prožeta voljom za mir i voljom za napretkom. Ali naročito je značajna izjava, data dopisniku "Le Journala". 20 novembra 1930.: „Mir je za moju zemlju najveće od svih dobara. Mi-

nistar jedne susedne zemlje pitao me je nedavno o našem naoružanju. Ja nisam poricao. Rekao sam mu: Ako se naoružajemo, to je zato što Jugoslavija ima nesalomljivu volju da brani ugovore i sadašnje stanje stvari. Naše naoružanje nema nikakav agresivni karakter, ono ima za cilj samo našu odbranu". Reči skrajnje miroljubive, baš zato što su otvorene i odlučne. Sem očitih neprijatelja naše države, čitava svetska javnost, a naročito francuska, američka, nemačka i engleska, ističu Kraljevu miroljubivost „A great friend of peace“ — veliki prijatelj mira — naziva Kralja jedan američki list,

Posve naravski, da takav Kralj, već kao čovek i kao kormilar jedne od najvećih država na jugoistoku Evrope, uživa vanredan ugled u inozemstvu, te je među stranim državicima i stranim vladarima Njegov autoritet i prestiž na zavidnoj visini. Kod prijatelja jednako kao i kod neprijatelja, samo naravski sa drugim osećajima. Ali prijatelji, ti jugoslovenskog Kralja naročito duboko cene. Izjave stranih državnika i Vladara o Kralju Aleksandru i Njegovom držanju za vreme rata i suviše su poznate i mnogobrojne, da bismo mogli makar i delimično da ih navedemo; a čitav niz pesnika i književnika posvetio mu je svoje napise. Ali svet ga cení jednako i kao državnika. I u poslednje vreme, naročito iza proglašenja Kraljevine Jugoslavije, Kralj je bio predmet zanosnih pohvala odasvuda iz inozemstva. Jedan od najuglednijih savremenih Čeha, g. Vaclaf Klofač, kazao je o Kralju: »Ja ni najmanje ne strahujem za Jugoslaviju i sa čvrstom verom gledam u budućnost, zato jer poznam Kralja Aleksandra. Njegov karakter i njegovi pogledi za mene su garancije uspeha i pobede demokratije. Njegove namere čiste su kao kristal. On je pre vođa naroda nego vladar i naročito nema ni truna od onoga, što mi, navikli na Habsburgovce, o vladarima mislimo«. Jean Brukezee, profesor univerziteta u Montrealu, naziva našeg vladara »velikim Kraljem«, poznati slikar George Scott naziva Ga »Kraljem, kakav se nalazi samo u legendi«, a najuglednija francuska revija, „Revue des deux Mondes«, velí o njemu: »Aleksandar Prvi je postao simbol narodnog i držav-

nog jedinstva, jer je On jedini bio u stanju da reši sve teške probleme, koje mu je ostavio u nasledje nemar parlamentaraca«. Takovih izjava, od najuglednijih publicista i listova u Evropi, mogli bismo da navedemo na stotine.

* * *

Kao što smo na početku ovog napisa istakli, lik Kralja Aleksandra nije nejasna još neodređena ili neizrazita figura, kakove često nailazimo u istoriji, u vremenima prelaznim i dekadentnim, i koje pozniya pokoljenja beleže obično sa datumom rođenja, smrti i stupanja na presto, i sa par konvencionalnih fraza. Da je i hteo da Mu život bude takav, Kralj nebi to mogao, jer Ga je vreme, burno kao što ga istorija Evrope i Jugoslovena ne pamti, nemilosrdno bičevalo i nije Mu dalo ni za čas da ostane prekrštenih ruku u senci običnih i svakodnevnih događaja. Ali nesumnjivo je, da On to nebi ni hteo. Borben, radin i temperamentan, kada Kralj Aleksandar pogleda danas za sobom i vidi što je sve prevalio i koliko ga još čeka, On nesumnjivo sa ponosom i vedrinom zahvaljuje sudbini što mu je dosudila čast iznimno teških, ali zato i iznimno svetlih vremena, i ne žali ni najmanje što nije mogao da provodi život, nedostojan i neprikladan za potomka Kralja Petra i Crnog Đorđa. Bez sumnje nije On želeo ni narodnu ni evropsku Kalvariju. Svatko danas znade, na što je sve zvanična Srbija, skupa sa Kraljem i sa Naslednikom Prestola, bila spremna da Evropu spase od rata. Na sve, upravo na sve — sem na poniženje! Ali kada je videla da neprijatelj traži još više od poniženja: da traži zarobljenje Srbije i maltretiranje sunarodnjaka Srbije, onda je Srbija cela sa dinastijom išla dragovoljno na Kalvarij, znajući da svakog pravednika posle Velikog Peika, čeka i dan Vaskresenja.

Kralj Aleksandar nije pogledao udesu u oči sa izazovom bravadosa, već sa spremnošću čoveka, koji ono što treba da se podnese prima izdignuta čela, a žrtvu prinaša iz puna srca, naročito onda kada znade, da ta žrtva donosi narodu slobodu a otačbini veličinu. Da je živeo i u mirnijim vremenima, Kralj Aleksandar bi bio izniman vladar. U mirnijim

prilikama, On bi mogao da se posveti još više naukama, kao što je u mladosti započeo, pa bi bio vanredan inicijator mudrih zakona, cvatućih institucija, kulturnih i humanih dela. Ovako se pokazao sposoban u jednom i u drugom. Otkad je prešao rat, taj do juče strogi vojnik, koji posle Soluna nije dao ni časka da se stane, već da se goni do istrage, stavlja na jednom mirno mač u korice i ni u jednom času ne preti njime. Ne zanemaruje ga. I danas kao pre rata, Vojska je Kralju jedna od najvećih briga, i hvala narodu koji je tvori i Kralju koji je vodi, ta vojska je danas jedna od prvih u Evropi, po vrlinama, po disciplini i po spremi. Drugi imaju svakako brojnije vojske, ali niko nema bolje. Druge su bogatije opremljene, jer troše milijarde, ali ni jedna nije junačkija. Kralj se ponosi time, ali ni jednoga momenta nije tu vojsku upotrebio da se hvališe njenim imenom ni da je iznosi pred javnost kao strašilo za svetski mir. Kralj je danas državnik i vladar mirnog i miroљjubivog naroda, željnog napretka, u prvom redu. Taj vojnik od glave do pete, dok je bio na bojnom polju, sada je Sin naroda, Otac naroda, Prijatelj naroda i Brać naroda. Ni prema kome nema On drugi stav, nego stav љubežљivosti i spremnosti da učini dobro.

Ma da smo na ovom kratkom prostoru mogli samo u glavnim crtama da iznesemo data i činjenice iz Kraljevog života, Njegov lik je jasan pred svima nama i istorija će moći samo da ga upotpuni i da ga reši svega onoga što danas iz njegove skromnosti ili iz državne potrebe treba da

ostane sakriveno. Mi nismo imali pretenzije da dademo potpun životopis, koliko smo hteli da pružimo sintezu onoga što o Kralju misli i kako Ga voli jedna generacija i jedan čitav niz љudi, koji su od detinjstva bili navikli da gledaju u Njega sa svim nadama i koji su, u svojim težnjama, — danas to možemo kazati bez neiskromnosti — bili vizioneri svega onog velikog što je Kralj, skupa sa svojim Ocem i sa Srbijom učinio. U Srbiji se išlo napred i želelo se dobro, ali se nije u tim željama onako fanatično išlo do najsmionijih granica, kao kod nas preko, koji smo se gušili u ropstvu. Nas je nuđa silila na proricanje; žed slobode otvarala nam je vizije osloboditelja; i po tim vizijama, Kralj nije ni smeo ni mogao da bude drugačiji, nego baš ovakav! Da je bio manje junak, da je manje izdržao i manje dao od sebe, nebi to bio naš vitez, — bio bi nas prevario za naše nade! I zato mi pišemo danas o Njemu ovako, jer smo ovako — ne samo sanjali — nego i pisali o Njemu onda, kada je sve to još bila utopija i kada je ta utopija bila prilično opasna. Bez pojedinačnih data doduše, bez detalja i bez hronologije, mi smo ovakovu sintezu Kraljevog lika mogli napisati i g. 1914. I zato što smo bili u stanju, zato smo pozdravili ratnu trublju, kao naveštaj Velike Jugoslavije, naše i Kraljeve, napredne, i potpune!

Mi u tu Jugoslaviju verujemo, zato jer znamo da je želi i da je hoće čitav narod, i zato znamo da je želi, da je hoće i da k njoj vodi Kralj Aleksandar!

Niko Barulović.

КРАЉ — ЈУГОСЛОВЕН

Југословенска Мисао на своје дугоме историском походу пролазила је кроз необично сложена и тешка искушења, преко запрета и опасности, које су јој се испречавале од сила, спољашњих и унутрашњих, свесних и несвесних, задржавајући јој брзину ка њеном коначном циљу.

Али витална снага бијолошке и политичке сржи Југословенске Мисли, изражавана у хтењима и тежњама појединачних и скупних сила народа, који је био вековима растављен, побеђивала је све те силе, и могла је на крају, да слави своју пуну победу,

И кад је Југословенска Мисао као јединствена народна свест за јединством целокупног југословенског етничког подручја захватила кроз вође, пророке и претече, и шире народне масе, она је сигурно, и ако полако, прилазила својој крајњој мети, кроз духовно ка државном јединству једнокрвног народа. А када је она помоћ свију позитивних сила била понесена на ножу и мишици српског хероја војника, после Голготе страдања, са силнога Кајмакчалана одјекнуо је победоносни и војни поклич ка дефинитивном ослобађању и уједињењу. На обзору се видеше контуре нове Југославије, коју су приправљале и стварале љубав, занос и беспримеран рад, једнако појединаца као и народних маса.

Југословенска Мисао, на крају, триумфовала је после бездана патњи и искушења у Слави и Васкрсу. Али, још не изумрле посебне старе словенске баштине, племенске искључивости, с неискорењеним словенским гентилизмом, наједном су се стале сентиментално сећати старих уских традиција, са љубављу и оданошћу према деловима, на штету целине. Насту-

пио је најтежи период за Југословенску Мисао.

Краљ Александар, сав у историској мисији свога народа, с којим је пролазио сва и најгора и најтежа искушења, посматран, ма и из непосредне временске близине, оку савременог историка оставио је Он већ досад упечатљив лик Владоца, који постаје саставним и нераздвојним делом велике историје свога народа у периодима уједињавања и ослобађања.

Краљ - Југословен прошавши сва страдања народа, нарочито српскога дела, стекао је обимна искуства као ретко који владалац, да и у уједињеној нацији понесе тежину владарских дужности храбро и одлучно.

Краљ - Југословен и бијолошки, ношен и задојен крвљу и млеком Карађорђа, Александра и Петра с једне стране, а с друге великих Петровића, и поучен видовитошћу пророка и претеча Југословенске Мисли, Он ју је као Своју удеју водио као Краљ Југославије уздигао на највиши престо као државну, спасилачку мисао целине, управо онда, кад су јој запретили најтежи удари укоренога гентилизма.

Оплемењено струјање крви Карађорђевића и Петровића удахнуло Му је у душу чистоћу и снагу историске мисије Југословенске Мисли, коју је она требала да врши и у ослобођеној и уједињеној нацији. Носио је Он тако јасно у себи убеђење, да је некадашњи словенски сепаратистички гентилизам могао и требао да буде једном само сретство за велики циљ, и то у временима, кад је можда тај и препородитељски вршио своју мисију, окупљајући својом несумњивом снагом поједине делове вековима распарчане југословенске нације.

На бескрајно дугој развојној линији Југословенске Мисли није дан од идеолога и претеча Југословенске Мисли није имао толико висок и тако јак ауторитет у часу, кад је почео проповедати и спроводити у дело Југословенску Мисао, као што га је имао Краљ Александар.

Војсковођа - Победник примивши сасвим кормило државног брода у своје већ прокушане руке, Он је храбро, постојано и мудро, при-

елементе јединства и Југословенства у свој политички програм државног делања, да их постепено спроводи ка дејствима историског развоја.

Па за то и владање Краља Александра, као и све личне иницијативе Његове, обилују увек највишим садржајима Југословенске Мисли. И, већ само ово, као непобитно утврђена истина, којој се и савременици морају поклонити и признати је, оставља на делању



Долазак Њ. В. Краља и Краљице у Дубровник.

ступио ка реализовању свете и велике Југословенске Мисли. И то, у часу, кад су је избеумљени и замрачених погледа заблудели синови народа у слепој и егоистичкој страсти напуштали и упропаштавали, заносећи се у ослобођеној нацији од вековног ропства центрифугалним и сеператистичким тежњама.

Нема сумње, да није без великог значења, што је Краљ - Југословен достојна грана великог и славног кољена Карађорђевића, уз које су везани сви велики препородитељски покрети и револуционарски подвизи, који су ишли ка великоме циљу, диктованом од југословенског Пијемонта. Тако, Он и као Наследник Престола, и као Регент, као војсковођа и на крају владалац - Краљ, уноси најважније

Краља Александра снажан историски израз, чија се замашитост и величина запажа у правој светлу, тек, кад се мере о намере и хтења бројних генерација и хиљада претеча Југословенске Мисли. У томе и јесте величина и сјај историске улоге Краља - Југословена.

Ако је историски перијод Краља Александра од 1912 до 1918 г. посве ратнички и војнички, он је истовремено и еминентно конструктиван и државнички у смеру Југословенства, јер се крвљу најбољих синова градила Југославија уз помагање духова политичара и културних вођа.

Куманово (1912), Кајмакчалан (1916), Добро Поље и Козјак (1918) отварају врата дверима Југославије.

Јер „тачно ваља знати, колика је снага индивидуе, нације или културе, па да се одреди степен и граница, на којима прошло и старо треба заборавити; иначе прошло може бити гробар садашњега“.

(Ниче).

А Краљ Александар задојен величином и спасоносном снагом Југословенске Мисли, која је само огранак велике словенске мисли, а онда и уопште човечанске, спознао је тај степен и ту границу, са које је одредио, што све треба заборављати, а што опет ценити и поштивати из прошлости, која може да поучи и да даде потстицаја за напредни развој нације. Иако је Југословенска Мисао израсла са жиља и корења племенског, сједињујући се онда у дебло једне велике нације, она није никада негирала племенску прошлост, јер је одабирала из ње и поштивала све оно, што је било достојно развоја нације и што је уносило здравља у спајање, а напуштала све елементе, који су у прошлости раздвајали. Краљ Александар спознао је у суштини, да је Југословенска Мисао сва срж државне свести, свести и зајединства и опште народне снаге, а насупрот да је недостатак државне свести, који се у болесној форми јавио нажалост и код људи, у чији се патриотизам није могло сумњати, био недостатак осећања и свести Југословеиске Мисли.

Са престола, узвишен, видео је и проосетио, колико су тешке, а једнако и истините речи Достојевскога, кад је рекао: „Дај слободу слабому човеку, сам ће је свезати и вратити. Глупом срцу и не користи слобода“. А страшно је да је настало време и сувише велико, које није затекло ни довољно јаких ни довољно паметних, јер све је пошло низбрдо.

Осетио је Он и умно спознао, да јединство државе и народа, та највиша синтета Југословенске Мисли, као највећа светиња и претпоставка опстанка нације, није имао да буде само историски идеал претеча, него и савременика, као и будућих поколења. За то се спремао и одлучио да уздигне Ју-

гословенску Мисао на пиједестал основног државног закона.

Ако је заслуга генерација и ратника и духовних претеча, да је створена Југославија, припашће историска заслуга управо Њему, Краљу-Југословену, да се она и одржала.

Краљ Александар син је Оца, који је пред искушењем једне катастрофе у рату стао у ров међу просте редове, и изрекао речи, које Га уздижу до висина класичних хероја: „Ево вам Краља, Ко хоће, може ићи кући. Неће му ништа бити. Али ја ћу остати пред непријатељем“, Тако је и Краљ Александар, у часу тешке опасности ступио у први ред, незаклоњен, нити помоћима нити одговорностима других, и наступио је да брани државну мисао, а с њоме и државу и народ.

С њиме је остала као добри и победоносни геније Југословенска Мисао.

Било је ту снаге и херојизма као и у хероја Оца пред непријатељским куршумима. Победио је Краљ Петар, јер се у рову пробудио понос нације, а побеђује и победиће Краљ Александар, јер удача печат новоме добу с пробудјеним поносом нације.

Тако се Краљ Александар прихватио живих тендеција напредовања, које у себи носи животна снага широке Југословенске Мисли, а које су биле пре кочене од тенденција назадовања, које садржавају у себи срж сепаратизма и регионализма. Његово саживљено Југословенство измирује баштињене племенске супротности, кад су се нашле у дивљем готово братоубилачком сукобу два менталитета. И то менталитет велике напредне социјално уређене јединствене Југославије, којег је негирао менталитет регионалистички, без већих снага за унутрашње снажење и богаћење, а с очевидним изразима слабости према спољним непријатељима, а и оним унутрашњим, који су се дизали и учвршћивали ограда у измишљању и тражењу уговора и федерација.

Док су Краља Петра јуна 1903 поздравила заносна срца југосло-

венских омладинаца на пролазу кроз Беч за Београд као првог југословенског Краља, дотле је месеца августа 1910 Престолонаследник Александар могао да чује жарке поздраве кад је пролазио бродом поред Сплита са цетињских свечаности, са висова Марјана за глухе ноћи, како Му се визионарски кличе као будућем Краљу Југославије.

Срца и душе омладине, која је извела овај израз оданости, била су претказања за будућег Краља Југословена. Овај поклич понав-

исте године 7 децембра 1914 даје чувена историска изјава Краљевске Српске владе у Народној скупштини у Нишу: „Краљевска Српска влада у поверењу Народне скупштине, доклегод своје силе ставља у службу велике ствари српске државе и српско-хрватског и словеначког племена, сматра за своју прву дужност, да се с бескрајним поштовањем поклони пред светим жртвама, храбро и вољно принесеним на олтар отаџбине.

Уверена у решеност целога српскога народа да истраје у све-



Н. В. Краљ међу сељацима у Шумадији.

љао се и 1912 и 1914. Јер га је омладина управо носила одјекивао је спонтаније и снажније у души будућег младог владоца Југославије. Била је то блага роса, под којом је зрела у Његовој души Југословенска Мисао.

Кад су се над Србијом и потлаченим Југословенством надвили најцрњи облаци, чула се 29 јула 1914 из Ниша реч Регента Александра, заповедника целокупне српске војске, којом се најављује, да је започела борба не само за ослобођење Србије и Срба, већ и свих Хрвата и свих Словенаца. У најодсуднијем часу историје Србије Његове су очи биле упрте на читаво Југословенство јасним осећањем и тешким бригама за целину Југословенства. Његове су мисли и Његова иницијатива, да се

тој борби за одбрану свога светог огњишта и слободе, влада Краљевине сматра као свој најглавнији и у овим судбоносним тренуцима једини задатак да обезбеди успешан свршетак овог великог војевања, које је у тренуцима, кад је започето, постало уједно борбом за ослобођење и уједињење све наше неслободне браће Срба, Хрвата и Словенаца“.

Ове мисли и Краља и владе и читаве Народне скупштине, која је изјаву Краљевске владе примила с једнодушним одобравањем, потврђене су делима великих јунака и њиховом крвљу, а одјекнуле су и у срцима све браће, која су могла да похрле на бојно поље. Тада су могли чисте душе јужноамерички Југословени, да се заклињу „синовском љубављу свога рода, словен-

ском крвљу оца и племенитом крвљу мајке, патничким пепелом пређа и светим прахом груде наше: дубином нашег Јадранског мора, висином неба, великим сунцем слободе, да ће стајати јуначки, неустрашиво, раме уз раме, бок уз бок српске војске у светој борби за ослобођење и уједињење Југословена до последњег даха, до задње капи крви". (1915).

Већ тада су сви патријоте, у поробљеној Србији, у Хабзбурговој монархији, у изгнанству у редовима војске, гледали у Регенту Александру оваплоћени симбол Југословенске Мисли. Ево Претседник Југословенског Одбора Анте Трумбић јавља се Регенту 24 фебруара 1916 овим мислима: „Сакупљен у пленарној седници, првој после задње несреће Србије, Југословенски Одбор од срца поздравља у Вама, Господару, не само Регента Србије, толико тешко искушане, не само врховног заповедника дичне српске војске, чије сте нечувене патње братски делили, него пре свега претставника Југословенске идеје, свете свима нама Србима, Хрватима и Словенцима, који стварамо југословенски народ.“

Организовање ослобађања Србије није Краља Александра ни за час одвојило од опште ослободилачке мисли целокупног југословенског народа, објављујући је у многим приликама и своме народу, али и претставницима страних власти антанте као и господарима потлачене браће.

У Лондону 5 априла 1916 сакупљени најодличнији претставници енглеске политике и културе могли су чути из самих устију Регента Александра и речи благодарности, али и одлучности и крајње решености за питање националног ослобођења и уједињења.

„Ова манифестација толикобројних претставника британскога народа биће Ми снажна побуда, кад заузмем Моје место на челу Моје војске уз бок храбрих енглеско-француских чета, да остварим онај идеал, за којим ми већ толико векова те-

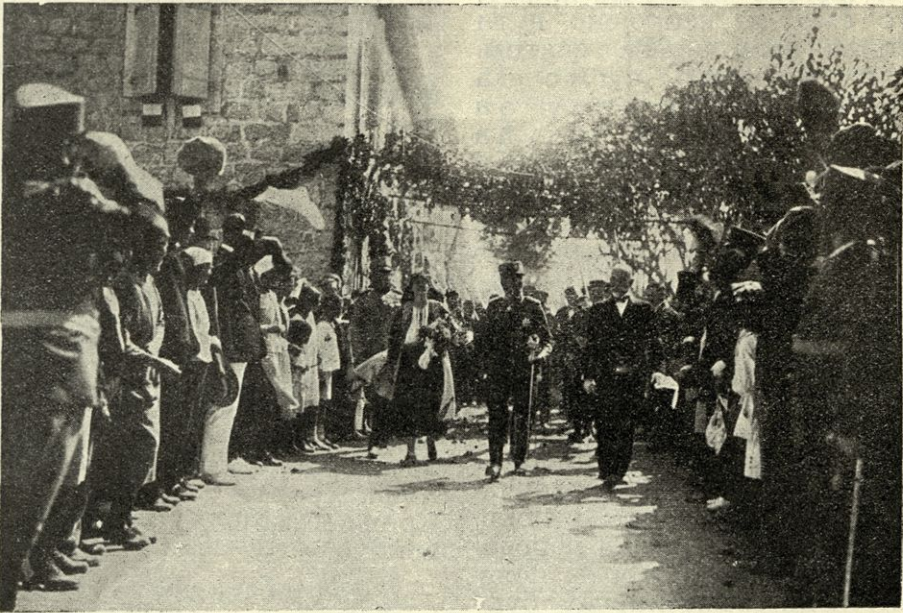
жимо. Тај је идеал уједињење у једну домовину свих Срба, Хрвата и Словенаца, који су један народ с истим традицијама, истим језиком и истим аспирацијама али их је разделила зла коб. То је тај идеал, али и осећај, да се бијемо уз бок наших великих савезника за право и правду, која нам је ускраћена у страшним кушњама, што су их наш народ и наша војска имали да препате. Свест, да је Велика Британија с нама, увећаће храброст наше војске и отпор нашега народа. Ми смо наине сигурни једне ствари, а то је, да нас Велика Британија, моћна Велика Британија, неће пусти из свога загрљаја, и да ће са својим савезницима постојано издржати све до коначне победе. У тој победи имаће и уједињени Југословени, здружени у једну државу, удела, јер је њихова судба неопозвано везана уз судбу нове боље Европе, у којој ће бити више правде.“

И српска је војска са југословенским легионарима под водством Регента Александра испунила свој завет, жртвовавши се не само за ужу родну груду, већ и за цео југословенски народ. И доиста, историски тачно је речено у манифесту Југословенског Одбора новембра 1916, „да је Србија све жртвовала за оне идеје, које су проповедали Гај и Драшковић, Штросмајер и Старчевић, које опеваше Прерадовић и Враз, Мажуранић и Прешерн, и за које дадоше своје животе Зрињски и Франкопан, Губец и Кватерник. Ова идеја испуњавала је столећима сав наш народ, а она је и данас својство свих правих синова наше домовине.“

Овој великој мисли буде одсад светли предводник Регент а онда и Краљ Александар, стално и предано. Сазнање широких маса родољуба о тим Његовим намерама ствара одлуке и спонтане манифестације, које утврђују да је ова мисао опште народна. Други конгрес америчких Југословена новембра 1916 поздравља у том духу Регента Александра, „Југословени претставници хрватских, српских и словен-

ских организација и колонија северне и Јужне Америке, окупљени на другом збору у Пицбургу дне 29 и 30 новембра, одушевљењем поздрављају дивног Краљевића свога народа, неустрашивог јунака, врховног команданта несавладиве војске, носиоца идеје слободе и уједињења свих Срба, Хрвата и Словенаца, те занесени већ започетим ослобођењем домовине, заверавају се придонети за слободу и јединство све, сви као један, и један као сви“.

биво у ослобођење и уједињење. „Година, коју испраћамо, довела је у нашу средину леп број наше миле браће ван Краљевине: Срба, Хрвата и Словенаца, и Чеха. Они су дошли, да се раме уз раме, са својом драгом браћом из Краљевине Србије боре пушком у руци и својом крвљу за ослобођење наше заједничке миле отаџбине: Срба, Хрвата и Словенаца, тог нашег народног идеала. Сви заједно имајте чврсту наду, да ћемо, Божјом помоћу, у наступајућој години пости-



Н. В. Краљ и Краљица на Цетињу.

Овако је могао са заносом да осећа распршени народ кад је гледао у лучоношу Југословенске Мисли, која је већ тада била и ослободилачка.

Солунски фронт једно од највећих дипломатских дела Краља Александра, стао је да претставља на прелому 1916 и 1917 живи снажан братски ланац, и део изагнане Југославије, која се је рађала и крстила у крви. Уз Србе на фронту су се већ нашли уз њихов бок и Хрвати и Словенци.

Радост сложне браће, која су гледала у један циљ, била је велика, али највећа њиховога Војда. Он им о томе казује у својој посланици о божићу и новој години, гледајући их и верујући непоколе-

ћи наш узвишени циљ, и обезбедити себи све благодети мира и будућег разбитка“.

Када је светско хрвање доси зало кулминацију своју и потоцима текла крв на француском бојишту, солунски је фронт, и својим значењем, као и снагом свога иступања стао испуњати највише наде свију родољуба, чије су очи биле упрте у крајњи успех солунске акције. Највише и најсмеоније наде имао је сам југословенски војсковођа, ако се истраје до краја.

Петог маја 1918, поздрављајући војницима Христово Васкресење, говори Регент Александар са пуно оптимизма, али и бодрења на истрајање са жртвама, које нису никад доста велике за само дело

ослобођења и уједињења. „Све циновске борбе у Француској, здружене са нашим и наших савезника херојским напорима на македонском фронту, створиће наше народно уједињење, и донеће правду и слободу нашем троједином народу, Србима, Хрватима и Словенцима, као и целом човечанском роду. Велики резултати захтевају велике напоре, велике жртве и истрајност до краја. У томе се огледају врлине једног народа и његово право на живот, као што смо то небројено пута посведочили пред целим светом. Ми сене боримо само за нас, већ и за нашу децу, за наше потомке, за будућа поколења. За њих подносимо и подносићемо до краја све потребне жртве, као што се је и Христос добровољно жртвовао за род човечји“.

Његово Вјерују, Његово Југо-словенско Вјерују, било је један од силних и заносних унутрашњих покретача, да су се могли издржати и најсилнији напори, а са радошћу приносити најтеже и најкрвавије жртве. Ове су жртве славом овенчале заставе, које су се ватрено покрстиле на Куманову, да онда победоносно залепршају на Добром пољу и Козјаку и да свему народу буду весници после пробоја македонског фронта, да се руши вековна зграда двоглавог орла, над киме се гордо уздигао, Бели, Карађорђево Орао.

Велики војсковођа у триумфу долази на згаришта, да га срца целог народа ослобођеног и уједињеног поздраве топлије и заносније него што су победоносне армије Наполеонове клицале срећноме победнику. Војсковођа и Регент ношен је био у срцима читаве нације као славни син Краља Ослободиоца, у симболу највиших тежња нације, као Весник и остваритељ не само ослобођења него и уједињења.

После овог историског збивања могла је Југословенска Мисао да тријумфује првог децембра у престоници југословенског Пијемонта.

Сва величина овог историског момента оцртава се у Регентову одговору тога дана, кад је одасланицима Народних Већа упутио Своје мисли и жеље за будућност нације.

„Ваш долазак у име Народног Већа Словенаца, Хрвата и Срба, достојнога претставника широке народне мисли, и Ваше саопштење и његове историске одлуке од 24 новембра, којом се проглашава државно уједињење свега народа и све наше миле намучене, али славне отаџбине, испунило ме дубоком радошћу,

Примајући то саопштење, уверен сам, да овим чином испуњавам своју владалачку дужност, јер њим само приводим коначно у дело оно, што су најбољи синови наше крви, све три вере, сва три имена, с обе стране Дунава, Саве и Дрине, почели припремати још за владе блажене успомене мога деда Кнеза Александра I и Кнеза Михајла, оно, што одговара жељама и погледима мога народа, те у име Његова Величанста Краља Петра I проглашавам уједињење Србије са земљама независне државе Словенаца, Хрвата и Срба у јединствено Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца.

Овај велики историски чин нека буде најбоља награда, како прегнућу вашем и ваших честитих другова у Народном Већу и свих ваших сурадника, који смелим превратом стресосте са себе туђински јарам, тако и високо развијеној свести и поднесеним жртвама свих делова народа, које Веће претставља. Тако исто нека данашњи велики чин буде најлепши венац на славним гробовима мојих официра и војника, палих за слободу, и најдивнија кита на грудима њихових сретних ратних другова, који са Мном доживеше, да извојују победу над силним непријатељем, уз велику и племениту помоћ наших моћних савезника. Славу за добивених победа деле с Мојим старим ратницима дични војници југословенских јединица у Мојој војсци. Сви су они к вама похитали, а ви сте их дочекали онако, како се само браћа додекују“.

С колико духа снаге, ма и са извесним страховањем за будућност, Он се надао »да ће наш народ остати до краја сложан и моћан, да ће у нов живот ући ведро и поносита чела, достојан постигнуте величине и среће, која га очекује. Ја Вас, поштована Господо одасланици, молим, да Моју владарску реч и поздрав однесете мојој милој браћи широм наше слободне и уједињене ЈУГОСЛАВИЈЕ«.

Необична радост Југословенске Мисли, која тријумфује, и узвишен осећај струји из срца Владаоца — Југословена, [кад 6. јануара 1919, манифестом „објављује своје на-

Ђегови се југословенски осећаји и југословенске мисли све чешће и гласније, што је било и раније, утичу и речи и имену југословенском, желећи њима подвући националну јединственост трију племена, који живе у земљи коју Он такођер назива Југославијом. Благодарехи на поздраву Међумураца, после њиховог ослобођења, назвао је 31 децембра 1918 Своју земљу Југославијом, једнако као и историског првог децембра,

„Благодарим вам на поздраву што сте Ми га послали у име мога хрватског народа у Међумурју, који је досада стењао кроз векове под туђинским јармом. Радујем се с



Њ. В. Краљ у шумадијском селу.

роду, да су тежње и снови најбољих синова народа постали стварност и оваплоћена истина.

„Дочекасмо срећни давно жуђени дан нашег ослобођења и нашег слободног уједињења у независну народну државу, у којој ће наше племе живети пуним животом и без препреке уживати дарове, којима је блага Божија рука обилато обдарила лепу нашу домовину. Испуњен је завет, који су сва поколења наша, кроз векове и непрекидно, крвљу својом потврђивала и освештала«.

вама ради ослобођења Међумурја и уверавам вас, да Мој Дом више никаква сила неће раставити од званичне наше ЈУГОСЛАВИЈЕ.“

Спонтаност југословенске мисли и сва њена снага веје и из Његове беседе, којом је у име Краља Петра отворио седнице привременог Народног представништва, тога првог југословенског државног сабора, на дан 16. марта 1919. Смисао и учено познавање идеје, њену мисију и прошлост, али и у будућности, подвлаче умне и родољубиве

речи Владаоца—Југословена. Велик је то дан био за Југословенску Мисао. Ништа мањи од првог децембра 1918. Јер, 16 марта Југословенска мисао улази речима и делима великог њеног идеолога и заштитника у душе и срца претставника народа, истински осећана и узвишена до самог Краљевског Престола, и то, на дан отварања првог државног сабора.

Регент Александар могао је и горд и пун срећне радости да искаже свете, поучне и за увек историске мисли.

„Ја делим са свима вама неограничену радост, што нас Вишњи Промисао удостоји доживети дан, кад се први пут у свом дугом историском животу узвишисмо својом свешћу до среће: да смо на једном државном сабору и да само у само једном Народном представништву, као независни господари своје судбине, започнемо племениту сарадњу круне и народа, на добро наше лепе уједињене отаџбине и свих њених синова и кћери.

Вековима разједињени, али не одрођени, растргнути грубом силом или лукавством светских империја Рима и Византије, Беча и Стамбола, али никад несломљени духом, чували смо верно света наслеђа прадедова. На тој подлози заједничкога порекла векове смо проводили у тешким историским приликама, под разноврсним утицајима и развијали, како смо кад и где могли, своје заједничке или засебне особине, увек добро памтећи и знајући, да смо браћа, да смо једно. А кад је настао срећни дан, да непријатеље победи Моја јуначка војска, својим саставом већ онда оличење јединства народног, са сјајним армијама наших савезника, и на крвавом светском ратишту сине и нама пуним сјајем историјска правда, — онда се, као див подиже, од Алпи до Балкана, народ са три имена, али једне мисли, једне воље...

Помисао на свете жртве нека и нас и наше потомке прати у сваком раду, опомињући нас, да никад не скрећемо с правога пута. Векови ће пролазити, али се нећемо моћи одужити оним армијама

наших јунака и мученика, који падоше за одбрану отаџбине и остварење њене велике мисли.

Велике су то и скупе жртве,

Нека је хвала и слава свима знаним и незнаним, који засуше светлим гробовима брда и долине наше, морске дубине и светска разбојишта.

Они ће учити и наше најдаље потомке, како се служи отаџбини и како се тече велики живот у људској успомени».

Слобода и ширина југословенског духа надахњује и даље Владаоца па и онда је не напушта, кад су је од Њега мање ценили претставници народа, одлучујући о имену краљевине, утичући и даље рађе племенским именима и математичкој формули: Срби + Хрвати + Словенци, сматрајући ваљда, да ход историје није дошао до мете, на којој би се један те исти народ могао прозвати само једним именом. Бицентрично развијање југословенске мисли у прошлости није могло да у садашњости савлада одмах мале духове у великом добу. За то је био потребан и ауторитет и снага великог Југословена, који је с орловске висине расматрао прошлост ове мисли. али и њену будућност као и све страховито опирање превирања атавистичких заостатака болећивог гентилизма. Тај ауторитет спремао је у својим мислима одлуку и велику реч, којом су Га преклињали и пророци и претече ове велике мисли.

У души владаочевој надвише се бриге и боли у гледању, како несретни словенски гентилизам вуче уназад, док му је Југословенска мисао заповедно налагала ход унапред.

Државничка мудрост и здрави политички смисао Краља Александра, али и ванредна, и ретко примерна одважност извођења створених одлука, давале су подршке и Југословенској Мисли, којој су са свих страна запретили ускогрудни и кратковидни политичари. Осећајући Краљ Александар, да је сротство по крви најснажнији основ политичкој заједици, да је по томе и њена највиша снага, Он се није колебао, да да Југословенској Ми-

сли, рођеној на том крвном сротству и државно значење, у спољним и унутрашњим изразима. Да постане врховни закон за све и свакога.

Колико је трагедије у души Владаоца, испуњеној југословенским осећајем, који је после толиких жртава и Својих властитих, као и Својих најбољих јунака, морао, сада, после стечене среће и уједињења народа, напрезати све своје умне силе да сузбија раздвојеност и антагонизме, и то мучно и без довољне потпоре такозваних представника народа.

Његов идеал бејаше идеал Његовога оца, о коме он тако дирљиво и искрено говори у Својем манифесту од 17 августа 1921, кажујући да остаје „веран идеалу Свога оца“. Јер, „под мудрој владавином Његовом (Краља Петра), која је умела да заталаса цео народ, загреје за велики идеал ослобођења народа и да задобије и помоћ братскога рускога народа и великих просвећених савезничких држава на западу, извршено је историско дело ослобођења и уједињења Срба, Хрвата и Словенаца у велику народну државу. Дочекао је тако највећу награду од Свемогућег Бога за безбројне жртве Своје и Свога народа, с којим је делио зло и добро“

И тај велики и свети идеал векова и највиших умова народа у прошлости, као и прве двојице народних Краљева, у ослобођеној и уједињеној нацији дошао је у опасност. Југословенска Мисао нашла се у забуни и њени највернији проповедници застрашено су и збуњено посматрали бес партикуларистичке и регијоналистичке борбе. Сада, у уједињеној нацији! Све је то постепено гомилало нежељене плодове, па је од тог страдао и сам највиши израз демократске државности, парламенат, који се постепено претварао у арену беса и страсти словенског гентилизма. Природно је, да је у души Владаоца Југословена све више зорила мисао и одлука, да се треба издићи до висина, са којих се догледава само будућност и интереси целине, и читавог народа, без обзира на партије као и њихову осрамоћену и крвљуокаљан у домену, парламенат.

Тај зов на те висине одјекивао

је громко из душе вековне Југословенске Мисли.

Југословенска Мисао звала је Краља-Југословена на велико дело њеног спасавања, а с њоме и државне мисли и свих тековина народних, целине и саме државе. И Он се историском позиву Југословенске Мисли, није оглушио. Воља и осећај далеке прошлости Југословенске Мисли, која је тежила ка јединству и уједињењу, захватила је све одлуке и мисли Владареве. И он се одлучи, да Југословенску Мисао усправи и да је упути на њен даљни историски ход.

Док су ранији владари над знатним делом Југословена из Хабзбургове двојне монархије лако владали раздвајајући једнокрвну браћу и угушивали сваки осећај и тежње за народним јединством, наследник Томислава и Душана, син Оца Ослободиоца, са највећим бригама и тешкоћама влада над тим ослобођеним народом, јер хоће да уклони све оно, што раздваја, и да постави високо пред очи свима и свакоме све оно, што спаја и изједначаје. Зар је чудо, да Му је историска мисао на крају покретнула одлуку и да су Му заповедили „највиши народни и државни интереси и њихова будућност, да се и као Владалац и као Син ове земље, обрати непосредно народу и да му отворено и искрено каже оно, што му у садашњем тренутку налажу Његова савест и Његова љубав према отаџбини.“

А та одлучност и храбра Реч била је до сржи југословенска.

„Моја је света дужност, да свим сретствима чувам државно и народно јединство. И ја сам решен, да ову дужност без колебања испуним до краја.“

Чувати јединство народно и целину државну то је највиши циљ моје владавине, а то мора бити највећи закон за мене и свакога.

То ми налаже одговорност пред народом и пред историјом. То Ми налаже љубав према отаџбини и пијетет према безбројним драгоценим жртвама, које падоше за тај идеал.“

Народ је разумео Реч Краља Југословена, Краља, који је имао одважности, да на се узме сву одговорност и пред садашњицом и

пред будућношћу за дело узимања власти у Своје руке. Он то и сам оправдава (18-1-1929), кад смеоно, јуначки и народу Своме а и осталоме свету каже: »Државна машина није више функционисала. За то сам морао да донесем Своју одлуку и да примим одговорност, или да пред целом јавношћу изјавим, да Ми је немогуће спасити земљу из хаоса, који ју је довео на ивицу анархије. Стајао сам пред једном дилемом: да жртвујем јединство и будућност Своје Краљевине или да сам Себе и Своју личност експонирам, на тај начин, што ћу за потребни период времена сам узети власт.« А све за то, како би се »обезбедило територијално и културно јединство.«

Једном савременом историчару, који не стоји ни под каквим политичким и партијским утицајима, свакоме савременику, коме је Југословенска Мисао идеал и то постигнути, иако не до савршенства, ове одважне, до херојства узвишене речи, не запињу само пролазно за око, него се оне вежу у срце и клешу у душу, остављајући у њој трага једне импресије големог историског збивања. То је дакле, једна несумњива историска вредност толиког значења, која се сама од себе фиксира, и не треба чекати да јој поколења суде, јер она је на крају, апсолутни диктат и бијолошки закон, коме су векови претходили, а узроковали га и успорили споменути непосредни катастрофални појави. За то се и није у таквој сложеној и до гордијског чвора замршеној ситуацији нити могло нити требало пазити на запрашене формуле осрамоћеног парламентаризма, него на суштину прилика и ситуација, и користити се сретством, које ће тај бијолошки закон сачувати у пуној животној снази.

У томе је и величина ове, на први мах, изненадне одлуке Краља Југословена, који је истога дана Својим Министрима упутио Југословенске мисли, које треба да буду водиље и у њихову раду, рекавши им, да очекаје од њих, да ће у духу јединства народнога високо развијати једнакост и равноправност свих Срба, Хрвата и Сло-

венаца, као и то, да је спас државе највећи закон, и служење народу, да је најсветија служба.

Краљево Југословенство и Његова истинска и права љубав ка Југословенској Мисли имали су одсад да снаже и јачају смирену нацију у државном животу. Наиме сви су осетили, да се није пошло, да се уништавају племените и корисне племенске особине и њихове светле традиције, јер је мудра одмереност Краљевог југословенског настојања уздизала и поштивала светиње прошлости, док је уклањала и уклања елементе разједињавања и сукобљавања. Јер, „народ, који не би поштивао своју прошлост припремао би си сам своју пропаст“. (Маршал Фош).

Несумњиво је, да је било од пресудне и историске важности, што је утврђен неоторив и неопозив факат, што се дао и поставио врховни принцип, по коме се одсад имају да врше сви државни послови и све грађанске обавезе и дужности, без разлике од свију, од Министра па до последњег грађанина земље. Тај је врховни принцип постала Југословенска Мисао по херојској одлуци Краља—Југословена. Она је наиме једина била у могућности, да се за свагда уклоне испред очију свију демагошке пароле о хегемонији једног племена над другим. Југословенска Мисао све изједначаје и пред Краљевим законима и у Његову срцу. За то и није чудо, да је досадашње државно име са саставним деловима племенских имена, које није било довољно јасна и потпуна манифестација и залога јединствености нације, морало да у реформама Краља Александра заузме сву Његову мисао и бригу.

Зато, он има одважности, да уједињеној отаџбини да име, за којим су векови тежили, али који нису могли нити хтели да даду некадашњи званични представници народа, иако је оно претстављало завет и мисао једне велике, моћне и по жртвама страшне прошлости.

Несумњиво је био логичан постулат, да сазнање о једноме народу води и једном његовом имену које би најбоље и најверније спа-

јало у себи и означавало јединство народно, генезу народа и географски положај државе.

Синови велике мајке **Славије** на југу свега Словенства уједињују се под светим именом **Југославија**. Тачно је, што је још 1920 рекао један од идеолога Југословенске Мисли — Иво Грисогоно — да је „Југославија истина, и Југославија је печат на тужна времена, на голе егоизме. Југославија је завет љубави, цвет збратимљеног труда. Југославија је кључ и капија у светлије дане. Југославија је приступ у нови рад, у нову историју, у нову славу.“

Доиста, **трећи октобар**, значи и нови рад и почетак нове историје и нове славније будућности. Он је означен законом тога дана, кога је дао Краљ-Југословен, а који просто и јасно, кратко и језгровито каже, да је службени назив државе Срба, Хрвата и Словенаца: **Краљевина Југославија**.

Први интерпрет Краљевих настојања, претседник Владе генерал Петар Живковић, објаснио је закон о новом називу државе још истог дана, подвлачећи, да се »неминовно наметала потреба, да се и у службеном називу Краљевине манифестује пуно државно и народно јединство. Стог разлога наша ће Краљевина у будуће носити назив: **Краљевина Југославија**. Овај назив не само да обележава пуно државно и народно јединство, него и симболички изражава идеју пуне једнакости, равноправности и братства нас Словена на југу — Срба, Хрвата и Словенаца«. А три недеље доцније 22 октобра у Загребу још исцрпније: „Југославија не претставља само јединство народа и државе, не значи само пуну духовну и националну солидарност интереса, и појединачних и целине; она значи пуну једнакост и пуну равноправност свих грађана; она са својим јединственим именом значи једнако старање и бригу о свим крајевима, који су сваком од нас подједнако драги, јер су наши, јер су део наше велике југословенске заједнице. Име Југославија не значи негацију наших племенских имена ни хрватског, ни српског, ни словенског, јер уистину најбољи и највећи Југословени у прошлости

били су најбољи Хрвати, Срби и Словенци. Исто тако и постојање наших светлих националних и племенских традиција треба увек да служи развијању и снажењу националне синтезе и јединства. Ово тако схваћано Југословенство као једна народна и државна мисао, као опште народно обележје, општа народна застава, која ће нас све окитити, најсигурнији је основ јачању и напретку свих нас Срба, Хрвата и Словенаца.“

Тако је одлучношћу Краља Југословена нови назив Краљевине свему свету рекао, да нема више ни у спољњем изразу Краљевине ни за кога више наде о цепању и раздвајању Југословена. Сем тога, закон од Трећег Октобра није само историског значења због идејне вредности, коју су му давали деценији борбе прошлог и овог столећа, него и за што је у њему садржана и витална моћ унитаризма и за далеку будућност. Закон од Трећег Октобра дефинитивно је преломио са прошлошћу и негативним дејством југословенских гентилизма и племенских искључивости са свима својим порцима, који одсад могу само да тајно клију као илегално и бедно разорно зло, али које ће несумњиво постепено нестајати и искорењивати се управо силином садржаја здраве Југословенске Мисли.

Име државе је најсветији појам, у којему се синтетише домовина и њена будућност. Југословенска Мисао покрстила је видовитошћу и храброшћу Краља Југословена нацију и отаџбину новом вером за будућност великих и славних поколења, која морају бити достојна величине и снаге генерација, које су приправиле и створиле Југославију. Тако ће »Југославија бити достојна славних победа, ако своја поколења васпитава на вечитим примерима наших националних мученика и јунака«. И ово је мисао Краља-Југословена.

Историкова запажања и утврђивање позитивних историских вредности великих савременика, нису само спонтано одобравање или оцена њихових дела, већ саосећање збивања једне историске истине, коју никад неће демантовати по-

колења, а то је са духом назива Краљевине Југославије, јер, натраг се више нити може нити сме,

Тако је Pater Patriae крунисао најузвишенијим чином заслуге заветне Југословенске Мисли.

Кроз »животне делове недељиве Југославије«, како Краљ Александарзначи бановине, има сада да проструји дух Првака Југословенске Мисли, као и његова настојања и идеали, „нераздељивост нације, јединство, братство и пуна једнакост, како би се наша Краљевина Југославија привредно оснажила и социјално подигла“.

Јер одлука од Трећег Октобра — рече Краљ Југословен — претставља циљ Мојих тежња и циљ Мојих настојања. Краљевина Југославија организована у дубоком веровању претставља ону вишу синтезу наших расних изражаја и одлика, које ће унутрашњом хармонијом омогућити развој свих лепих страна наше расе, а споља подавати снагу јединства и чврстоћу једнокрвног народа«.

Духовни вођ и Владалац Југословен пророчки гледа у далеку будућност и са сигурношћу проповеда веру у неподвојеност народа.

»Реците, господо, успут и на дому, реците свима и свакоме, да нас никакове границе ни подвојености прошлости, као ни Дунав, Сава, ни Дрина, више не раздвајају, већ да оне увек везују и спајају интересе народа и душе народне у нераздељиву целину — Југославију, коју никад нико неће разјединити“ (12. I, 1930),

Краљ Александар добро је учио, колика је ово снага и жива сила Југословенске Мисли садржана у Соколству, кад му је још месеца августа 1922 пред слет Југословенског Соколства упутио највишу моралну и националну поуку, избијену из живог срца Југословенске Мисли.

„Соколи, будите и одсад целом нашем народу пример јединства духовног и разносите са овога слета — низ Саву и Драву, уз Тису и Мораву, ка Тимоку и Вардару, ка Босни, Неретви и Зети, све до сињег мора љубав према свакоме

брату и сестри; кажите им, да сте овако сакупљени, један у другога видели само један истилик, осетили једно исто срце, самих близнаца и близнакиња наше велике мајке Отаџбине«.

И када је ово Соколство, које му и његова традиција, као и свете Краљеве намере намењиваху само задатке јединства и братства, стао да подгриза црв сепаратизма и верска нетрпељивост, Он се одлучи „у циљу јачања народног и државног јединства«, да се укину племенски и верски Соколи, и да оснује само Сокол Краљевине Југославије, коме ће вазда на челу стајати Наследник Престола.

Велики слет Сокола Краљевине Југославије јуна 1930, ојачан духом и лепотом свесловенске мисли, подарио је Југословенској Мисли светао и утешан празник.

Сву садржину задатака Соколства, а са њиме сраслих соколских идеја, изражавала је и беседа Краљева, кад је на Видов дан развио нову заставу Југословенског Сокола.

Речи достојне Еванђеља Југословенства.

»Од Сокола Краљевине Југославије, који је недавно створен под старешинством Мога Прворођенога Сина Наследника Престола Петра, очекује се, да буде здрави васпитач омладине, поборник братства и љубави, заточник велике Југословенске Мисли, носилац витешког и националног духа. Он има да код својих припадника развија и јача пламен родољубља и племенитог одушевљења, да им буде школа грађанских врлина. Поред тога, он има да буде спона са великом свесловенском заједницом.

У знак Своје Владалачке пажње према тим великим задацима и њиховом извршењу, подарујем Соколу Краљевине Југославије ову заставу и развијам је са жељом: да би се увек гордо лепршала на част и славу Краља и отаџбине.

Под овим знамењем, Соколи и Соколице Југославије, челичите ваше мишице, облагорођујте вашу душу, наоружавајте соколским врлинама ваше срце. И никада не заборавите, да ваш сјајни полет и све ваше одлике увек дугујете великој

и уједињеној Југославији, да њој припадате својим мислима и својим делима.

Од колевке до гроба дужни сте служити само Југославији и Југословенској Идеји, њене су ваше мишице и ваша срца, њене имају да су све ваше радости и идеали, ваше тежње, и ваша прегнућа.

То траже од вас ваше соколске традиције, то је аманет оних, што падоше за величину отаџбине, то вам је мој Краљевски поздрав. Здраво!»

Велики смисао ових речи, чији је дух био уперен у далеку будућност, истога је дана надопуњен и уоквирен мислима о претечима Југословенске Мисли, које је Краљ Југословен исписао као пролог за прву »Антологију Југословенске Мисли и Народног Јединства«.

»Пророци и претече Југославије, њени мученици и јунаци, јесу вечита слава и жива морална снага велике Југословенске Мисли; кроз њих је национална идеја слободе, љубави и јединства постала стварност, а угледањем на њих она ће бити славна будућност«.

Али још један велики и симболички израз Југословенске Мисли јавиће се у настојањима Владара — Реформатора. Славом овенчане заставе из балканских и великог светског рата Његовом одлуком уступиће место новим, југословенским заставама.

Чин и догађај једнак дану Т р е њ е г а о к т о б р а.

Кад је Краљ Александар осетио неумитну заповест историскога хода Југословенске Мисли, Он одређује, да се старе заставе, са славном српском тробојком, — које су навестиле крај вековник патња као и почетак нове велике будућности нације, — заставе пошкропљене крвљу милионских жртава, изрешетане куршумима вековних непријатеља, које никад и нигде пред непријатељем нису поклекле, — ставе у опленачки Пантеон уз Карађорђа и Петра Ослободиоца, да заврше тако крај једне велике и славне епохе.

Док је Видов дан постао за храбру војску дан пијетета и благо-

дарности за изгинуле у борбама за ослобођење и уједињење, дотле Шести Септембра према одлуци Његовој постаје даном потстицања и јачања у вери народних идеала, постаје даном Југословенске Мисли.

Краљ Југословен овим својим чином допринео је Југословенској Мисли једну од највећих и најсветијих жртава, чија се величина лако не може мерити. Са највећим самопрегоревањем и Владара-Војсковође и великог броја преживелих јунака, жртвују се успомене страдања и славе за ново, које диктује и тражи ново доба, доба оваплоћења и стварности праве Југословенске Мисли. Југословенска Мисао у души и срцу Војсковође-Победника тога се дана највише уздигла. Још недавне прашљиве и загушљиве задевице, које су и несвесно срљале у пропаст, а са самима собом вукле и измучену отаџбину, управо тога дана постале су једно узбудљиво спомињање страхаота, којима никад не би било повратка.

На те нове славне заставе, са дивном југословенском тробојком, преузете су речи с историских застава: »Са вером у Бога« и »За Краља и Отаџбину«. Ненаписане речи изговараће сама Југословенска тробојка: »За Југословенску Мисао«. Тако се делом Краља Александра славне заставе, које беху сведоци и Куманова и Брегалнице, Цера и Гучева, Кајмакчалане и Доброг Поља, Албанске Голготе, Крфа и Вида, поклониле пред новом Југословенском заставом, остављајући јој своју моралну баштину да брани и чува Југославију, како су је старе стварале.

Краљ Југословен сам се опростио од старих и поклатио новима означивши им за будућност светлу мисију.

»Јунаци! Од овога тренутка наше старе, славом овенчане заставе, припадају нашој светлој историји. Под тим заставама су наши прослављени пукови, кроз дуге ратове летели из боја у бој, са фронта на фронт, из победе у победу, кроз највеће буре, уз најтеже патње ка највећој војничкој слави.

Њиховим копљима обележене су границе Краљевине Југославије

из њихових бојних напора завејао је снажно и за увек завладао дух националног ослобођења и уједињења.

Мушким срцем и са дубоком поштом и љубави свијмо, јунаци, наше старе заставе славе, оне су најсјајније испуниле свој завет.

Нека нове заставе, које вам предајем, буду од сада свето знамење ваших пукова, знак јуначког зборишта и залога војничке части.

Са вером у Бога, за Краља и отаџбину, уприте у најтежим часовима; њима дугујете последњи час и последњу кап крви своје. Уздигните их високо и браните их јуначки као светиње, као част своју, у њима је Краљ и отаџбина, над њима су сени палих витезова и победника».

Ова нова, »света југословенска застава«, како је сам Краљ окрести, дочекана је у заносном тријумфу и са љубављу у свим местима храбрих југословенских пукова дилем читаве Југославије.

Најлепша утеха и нада Владаноу и Југословенској Мисли.

Сваку важнију државну одлуку Краља Александра прати Југословенска Мисао, једнако сваку изјаву коју даје за страни свет. Оне дубоко захватају у значење и Трећег Октобра и Шестог Септембра. Оне су са пуно права и гордости и Његов понос, али и свију оданих поборника Југословенске Мисли, јер оне увек погађају најинтимније стране духа Југословенске Мисли.

»Са осећањем међуплеменске једнакости и поверења дошао је тренутак — каже десетог марта 1931 Краљ — да се наш национални проблем јединства правилно постави и одлучно реши.

Закон од Трећег Октобра 1929 године о новом имену Краљевине и административној подели земље на бановине, дао је дефинитивно решење проблема и историски означио улазак у нову епоху националног живота. Наша три снажна племена добила су све услове за развијање у једну моћну и недељиву југословенску нацију. Чврсто уједињени ми можемо обезбедити мир и слободу себи.

Са задовољством могу рећи да је све ово цео народ схватио и оду-

шевљено поздравио низом искрених и спонтаних манифестација. Тако се широм целе Југославије на дан шестог септембра 1930 дубоко осетила и појмила веома узбудљива замена славних пуковских застава новим југословенским. И наш скорашњи одлазак у Загреб био је прилика, да се и ту види и одлучно потврди исто осећање и родољубље, да свакоме буде јасно, да су Хрвати љубављу верни и срцем одани својме краљу и Југославији, јер и они ово двоје не раздвајају».

Дакако, сасвим је сватљиво, да Краљ Александар са нарочитим поверењем и надама посматра омладину, која ће имати да понесе све одговорности позива и дужности, које јој налаже Југословенска Мисао.

Сакупљена омладина на старој загребачкој Акрополи могла је чути 31 јануара 1931 из устију свога Краља и ове велике и узбудљиве југословенске речи: »На овај стари историјски трг, који је сведок толиких великих и значајних догађаја из наше националне прошлости, дошли сте ви омладина, узданица наша, да овако величанствено изразите своје Краљу, а преко Њега и целој Југославији ваша осећања верности и оданости. Желим и ја, са овога места, да вам потврдим непоколебиву веру у велику будућност наше домовине. Данас, када између Краља и народа нема посредника, јер сам их Ја уклатио, зато што су се сејући мржњу и убијајући веру огрешили о највеће народне интересе, данас Ја могу са вером у Бога и пун поуздања, у име целе наше Југославије, објавити свима и свакоме, пријатељу и непријатељу, да смо једно и да смо решени до краја бранити јединство и слободу нашег народа. Нека се нико не превари, да посумња у ове Моје речи«. А сутрадан, на истоме месту и истима као прави расно-национални идеолог Југословенске Мисли ово: »Мени су ти ваши поздрави тим милији, јер је омладина, која је наша нада и наша будућност, међу првима схватила Моје намере: да заборавимо све што нас је у прошлости де-

лило и да се сви ставимо у службу велике заветне мисли — да чувамо и јачамо нашу велику и милу домовину Југославију.

На генетичкој линији развоја Југословенске Мисли било је ванредних индивидуелних сила и колективних појава, који су се сасвим предавали у њену службу под визионарским дојмом њене величине и снаге за будућност окупљене нације. Али и највећа и најсветлија имена надилази Онај, који се супротставио највећим и најтежим њеним опасностима и спасао Југословенску Мисао у часу, кад је имала да страда и да пође опет мартирским путем историјског лутања.

У изградњи Југословенске Мисли тако највише место припада Краљу Југословену.

На то указују његове југословенске намере, мисли и дела.

Југословенска Мисао предвођена од Владаоца—Југословена претапаће постепено чисте племенске национализме у један јединствени, југословенски национализам, који ће бити свагда посвећен само идеалима целине, а по томе узвишен и прекаљен и за све Словенство, и за човечанство.

Југословенска Мисао зове и опомиње: Југословени, горе срца, ка Краљу и са Краљем Југословеном.

Свете сени апостола Југословенске Мисли — Штросмајера и Рачкога — благодарно благослињају намере, речи и дела Краља Југословена.

Д-р Виктор Новак
Професор универзитета.

KRALJ I SELO

Problem sela i seljačkog rada, svakako je jedan od najkrupnijih problema ma koje države. Selo je najstalniji i nepokretni nosioc svih državnih potreba, čuvar prirodnog kontinuiteta, regulator pravilne evolucije. Selo, skoro svuda na svetu manje više zanemareno, došlo je tu i tamo do svojih prava samo kroz direktnu borbu svojih staleških organizacija i stranaka. Inače varoš i varoške stranke, pa i one koje su u sebi nosile ideje liberalizma, ili nekada i socijalističke, nisu nikad drage volje izlazile u susret seljačkim potrebama. Dok je industrija nailazila na razumevanje svih staleža i svih stranaka, pa nalazila punu zaštitu i u produkciji i u prodaji, selo i seljaci bili su oduvek kao neko strašilo, kome se čovek približuje s izvesnim osećajem nelagodnosti i kome se uvek ispunjuje želja samo onda, kad nema više drugog izlaza.

Što se sve ovo, što je gore napisano, ne može primeniti u svemu i na našeg seljaka, nije zasluga stranaka ili dobronamernih ljudi, jer smo u skoroj

prošlosti videli, da su se seljacima bacali zalogaji samo onda, kad se to moralo i to skoro uvek kao neku kompenzaciju. Ako je kod nas bolje nego na drugim stranama, zasluga je samo Kraljeva, što je sa oslobodenjem imao i hrabrosti i razumevanja za selo, pa je proklamacijom: Zemlja seljacima — odredio smernice svojih zamisli i želja, i koncipirao takova rešenja tog pitanja, da je uneo revoluciju u celom kompleksu pitanja sela i zemlje.

A nije to nikako mali i jednostrani problem. Za bolje razumevanje potreba sela i zemlje, nužno je baciti pogled u prošlost pre rata i pogledati kakvo je bilo stanje seljaka u pojedinim krajevima, onda još nesjedinjenim i neoslobodenim.

U prvom redu seljak nije imao svuda zemlje. Hercegovina, Crna Gora, Dalmacija i Lika nije imala dovoljno zemlje već radi svoje strukture. Bosanski i makedonski seljak nije je imao, jer je zemlja iza porobljenja, kao carska, bila porazdeljena među spahije i dvorjanike. U Slovenačkim

krajevima zemlja je u glavnom bila u posedu tuđinske aristokracije. Strašnu sliku pre rata davala je Slavonija i jedan deo Srema, gde je uporedo išla akcija kolonizacije Mađara i Nemaca sa akcijom povećavanja i arondiranja latifundija, koji su bili u rukama krupne tuđinske aristokracije ili austrijske nove plutokracije. Slično je bilo i u krajevima ondašnje Vojvodine. Ako su se k tomu pribrojala i crkvena dobra u nekojim krajevima, slika bila je još i strašnija. Ali ne sme se govoriti, da je i u ondašnjoj Srbiji bilo sve u redu. Sem zakona o minimalnom posedu, koji je samo delimično štitio seljaka, nije bilo mnogo toga, što je išlo u korist seljaka. Govori se dođuše i danas o poslovičnoj jeftinoći u Srbiji pre rata, ali to govore samo građani, dok je seljak i onda prodavao svoje proizvode daleko ispod svetskog pariteta. I onda je varoš bila privilegovana na štetu seljaka. Standard svih životnih potreba pre rata odgovara od prilike današnjem standartu. Za dokaz toj tvrdnji dovoljno je navesti, da je srpsko selo bilo pre rata, uza sve razvikano blagostanje, zaduženo do nemogućnosti. Nerazmer cena potrepština varošana i seljaka nije dozvoljavao srpskom seljaku da iz individualističkog poseda pređe k modernijem intenzivnom malogazdinstvu. A to je baš razlog što je i srpsko selo uza svu jako razvijenu svest srpskog seljaka, ostalo primitivno i što uz najveće napore tek danas počinje da korača k modernim istaknutim ciljevima.

Ove konstatacije predratnog stanja našeg seljaka nisu na žalost jedine. Neimaština zemlje stvorila je i druge teške probleme, čije se posledice i danas opažaju i snose. U južno-zapadnim i zapadnim krajevima došlo je do emigracije i do proletarizacije u najgorem smislu. Nije emigrirao najnapredniji i najjači, pa je zato i danas pitanje rasula i propastinaše emigracije vrlo akutno. A ipak taj deo našeg naroda dao je našoj vojsci najbolje i najhrabrije vojnike dobrovoljce. Kolika li je bila moralna snaga u tim našim najbednijim i najzapuštenijim krajevima!

Potreba i želja za zemljom stvorila je i pitanje odnarođivanja našeg elementa. Mnoga današnja zla posledice su ondašnjeg odnarođivanja. Jedan mali primer neka ilustruje ovo

tvrđenje: Opština zadarska brojala je 36.000 stanovnika, od kojih oko 24.000 seljaka čistih i najizrazitijih jugoslovena. Ovom broju seljaka jugoslovena treba pridati još i oko 5 hiljada jugoslovena građana, daklen svega bilo je u toj opštini 29.000 jugoslovena, a ipak je opština bila u talijanskim rukama. To prividno talijanstvo zadarske opštine dalo je Italiji pravo da zahteva za sebe tu opštinu. I dobila je jedan njezin deo. Razlog da je opština bila u talijanskim rukama bio je jedino taj, što su seljaci bili najobičniji kmetovi nekolicine talijanskih spahija koji su najslabije seljake i njihovu decu odnarođivali, a ostali jači morali su također slušati pod pretnjom, da će ih isterati sa zemlje. Tako je bilo i u mnogim drugim krajevima Dalmacije, tako u Istri, tako u Slovenačkoj. Seljak je bio rob na tuđoj zemlji. Doslovno rob, jer je bilo slučajeva, da su do nedavna još seljaci morali otkupom tražiti dozvolu ženidbe, krštenja, gradnje kuće, pa i gradnje običnog bunara. Kao da je to bilo još pre 1848 godine, a ne pre nekoliko godina u krajevima naše današnje države.

Zemlja je stvorila pre rata teško pitanje kolonizacije stranog seljačkog elementa u srcu našeg seljačkog naroda. Po tačnom planu nemačkog imperijalizma, nemački pojas imao je da ide od nemačke imperije preko najužeg dela Češke Kraljevine od Braunau do Lundenburga (Broumov-Breclava), pa kroz Burgenland i Gyekenes na Osijek do u Bosnu i kroz Bosnu dalje. Sem tog pojasa trebalo je da se stvore veće oaze nemačkog elementa, kao pouzdanog oslona na putu za istok. U naše seljačke redove zvečećim novcem uneo se razvrat i demoralizacija, kao n. pr. u Slavoniji. Imanja su se kupovala za koloniste ili za arondiranje latifundija u besce-nje, a seljaci su iza nekoliko meseci razvratnog trošenja novca, padali na prosjački štap i ulazili u službu novom gospodararu na svojoj rođenoj zemlji ili su se selili u daleke krajeve kao radnici najniže kategorije.

Ne treba da spominjemo nasilnu mađarizaciju u Vojvodini, čije ćemo posledice još dugo lečiti.

U Bosni i u ondašnjoj Makedoniji sopstvenici zemlje nisu bili seljaci i ti sopstvenici nisu dozvoljavali ni

nacionalno, ni kulturno, ni socijalno, ni privredno podizanje našeg sela. Taj problem nasledila je naša država uz ostale teške probleme. Još dugo moraće naša država da leči teške posledice svih tih nemogućih stanja.

Da je to stanje potrajalo još desetak godina, ne znam kako bi izgledalo naše selo danas.

U naprednijim krajevima Austrije kao n. pr. u Slovenačkoj seljak se branio pomoću zadrugarstva, ali ta odbrana bila je samo sredstvo, da se umiranje što dalje odgodi. I u drugim krajevima seljaci su neobičnom energijom istrajali i pokazivali takova čuda izdržljivosti i snage, da se danas

došlo do oslobođenja političkog i oslobođenja socijalnog.

Ni jednom drugom lozinkom nije mogao tadašnji Regent Aleksandar inaugurirati bolje i pravilnije svoje nastupanje na vlast. Zemlja, koja je progutala toliko žrtava i u čijem krilu počiva nekoliko stotina hiljada najplemenitijih junaka, morala je preći u sopstvenost samo onih, koji su po prirodnom zakonu pozvani da je brazde i da je hraniteljku predaju deci i unučadi u amanet i nasledstvo. To su samo seljaci. Regent je shvatio problem i dublje nego što se misli, jer inaugurirajući podizanje sela, uzeo je da rešava i problem nacije i pro-



Nj V. Kralj među seljacima u Gospiću.

može na njih gledati prosto kao na najhrabrije junake. U toj borbi za nacionalni opstanak na rođenoj grudi, naš je seljak pokazao neobične primere najplemenitijih rasnih osobina. Oni najsiromašniji i najbedniji seljaci iz Hrvatskog Zagorja u svom rasnom ponosu izdržali su borbu sa mađaronskom vlastelom i prednjačili u nacionalnoj borbi Srpski seljak iz Bosne i Hercegovine bori se neustrašivo na dva fronta: protiv austrizirajućih spahija i protiv kolonizacije. Seljak iz Makedonije strpljivo nosi svoj krst i čuva tradicije staroga carstva dok Vojvodina i javno koketira sa Beogradom.

Ali sve bi to bilo uzalud, da nije došlo do oslobodilačkog rata, da nije

blemem socijalnih zahteva vremena. Ali rešavajući ta dva problema, uzeo je na sebe da rešava i duboki etički problem rase, jer je time hteo da se težište državnog života vrati k selu, kao najčišćem izvoru i čuvaru narodnih tradicija.

Nesrećom, želja Kralja Aleksandra u kolikogod je naišla na najskretnije oduševljenje seljaka, nije dugo mogla da se sprovede u život usled nemara pozvanih „stručnjaka“ i usled puste demagogije ondašnjih političkih stranaka, koje su iz pitanja zemlje učinile demagoška partijska pitanja. Ali je Kralj Aleksandar budno pratio svaki pokret i svojom neizmernom voljom da pomogne seljaku, forsirao je i u ondašnjim političkim burnim

vremenima rešavanje svih problema, koji su se ispoljili kao posledica davanja zemlje zemljoradniku.

Dati zemlju zemljoradnicima nije još značilo rešenje problema. Trebalo je tu zemlju osloboditi putem agrarne reforme, koja je duboko zasekla u narodni život. Trebalo je udariti temelj nečem novom, da se dosadnji sistem narodnog gazdinstva potpuno preobrazí; da se latifundije i intenzivni veleposedi pretvore u srednja gazdinstva, a da pri tom ne trpi privreda, i da se time ne stvori seljački proletarijat. Pojavila su se pitanja kredita, osposobljavanje dojučerašnje sirotinje za vođenje gazdinstva. Pojavilo se i vrlo komplikovano pitanje odštete ranijih vlasnika zemlje. U pitanju dodeljivanja zemlje tri problema su postavila i najspremnije pred vrlo težak zadatak: osposobljavanje prosperiteta srednjeg i malog poseda, privrednu naknadu za umanjivanje intenzivnosti i uzornosti velikog poseda i obezbeđenje i pravedno osiguranje onih, koji su ovim socijalno-nacionalnim zakonom ostali bez zemlje. Mudrim i opreznim rukovođenjem toga pitanja, Kralj Aleksandar je izvršio tu socijalnu revoluciju bez velikih trzavica i daleko sretnije nego u mnogim zemljama, koje su bile postavljene pred sličan zadatak.

U pitanju osposobljavanja nove kolonizacije dat je impuls stvaranju agrarnih zajednica, koje su u velikom broju slučajeva spasavale delo. Otuda je poteklo i vrlo važno pitanje zadružnog obrađivanja, koje je dalo nekoliko lepih rezultata u stremljenju da se sitni ekstenzitet pretvori u srednje gazdinstvo s principima intenziteta.

Ali pravi i direktni uticaj Kralja Aleksandra mogao je doći do izražaja tek od 6. januara 1929. godine, kad je on lično uzeo inicijativu u radu za preporod sela. Izjave koje je Kralj dao odmah u početku, dokazale su da on želi ući u rešavanje samoga principa i da se neće zadovoljiti polovičnim merama.

Uza sve ovo što je ovde spomenuto, vodeći političari nisu se nikako bili pobrinuli, nití su o tom razmišljali, da našoj državi dadu jedno lice, jednu privrednu fizionomiju. Govorilo se da je naša država agrarna, a međutim stvarao se industrijski prohibi-

cionizam; govorilo se da naša država mora da bude jedna idealna privredna celina, a međutim najvažnije dovozili smo sa strane, a u industriji forsirali smo stvaranje konjunkturalne robe, pa je zato došlo do hiperprodukcije i do velikih krahova. Bez plana, bez rajoniranja, bez ispitivanja potreba sela, bez obzira na rezultat pri ispitivanju naše produkcije, podizale su se skupe industrije, koje danas stoje s praznim i golim zidovima fabrika, dok seljak u bescenje prodaje svoju robu čekajući na fabrike za preradu barem polusirovina, kad nije imao sreće da dočeka i vidi fabrike za punovrednu preradu svojih sirovina.

Tako je bilo i u zakonodavstvu bivalih Skupština, tako je bilo i u radujućoj se strukturi kreditnih ustanova tako je bilo i kod merodavnih privrednih saveta, koji su određivali smerove opšte nacionalne ekonomije.

Kralj Aleksandar napokon prekinuo je ovaj period lutanja i stvorio je nove smernice za stvaranje privredne fizionomije Jugoslavije. Selo je za Njega podloga, polazna tačka, i najvažnija komponenta privredne strukture države. Za Kralja Aleksandra bilo je jasno, da je naša država agrarna i da agrarizam mora postati program države a ne samo deo partijskog programa. Razne izjave i mnoga Njegova dela u tom pogledu nose očiti pečat neagrarnizma koji ide za tim da se na principima zemlje i sela stvore i jedinstveni filozofski nazori i jedno socijalno naziranje na uređenje čovečanstva, kako su to učinile i druge velike doktrine, koje imaju polaznu tačku rada ili čoveka. Doktrina Kraljeva polazi iz zemlje, tog vekovnog čuvara svih mudrosti i iz sela, koje je na toj zemlji niklo.

U tom pitanju pokazao je Kralj Aleksandar toliko znanja i pronicljivosti, da se i nehotice pitamo nije li On jedan od onih retkih Reformatora, koji obeležavaju velike periode u historiji razvitka čoveka i ideje.

* * *

Na štetu cele države, selo je do nedavna bilo na rubu propasti. I pre nego li se pojavila opšta svetska kriza poljoprivredne produkcije, naše je selo

stradavalo usled prezaduženosti, i usled pomanjkanja kredita, koje mu nije dozvoljavalo, da se racionaliziranjem rada i produkcije osposobi za život i za veliku konkurenciju u svetu. S jedne strane bezdušni menični dug na teferu nije mu dozvoljavao da potraži jeftini hipotekarni zajam za rekonstrukciju svoga gazdinstva, a s druge strane pomanjkanje mobilnih sezonskih kredita nije mu dozvoljavalo da se ravna u stopu sa promjenljivim cenovnim indeksom svetske ponude i potražnje. Taj momenat uočio je Kralj i dao je impuls stvaranju jedne ustanove, koja bi na sebe uzela tu dužnost. Industrija je u tom pogledu bila već obezbeđena, trgovina također, pa je samo seljak i njegovo gazdinstvo kao pepeljuga

seljaka ono što u životu teškog bolesnika predstavlja spasonosna operacija. Ali iza ozdravljenja dolazi dugo doba rekonvalescencije i napokon, doba svežeg rada. Kraljeva briga ide i dalje i nema skoro prilike, kad Kralj Aleksandar ne daje novog impulsa za podizanje sela i seljaka. Kralj veruje u snagu sela, pa radi toga ne ide samo za tim da seljaka u izvesnom času pomogne. On ide za tim da stvori svest seljaka, koji treba da razvije svoje sposobnosti i svoju snagu. Zaštitnik i pokrovitelj zadrugarstva, Kralj je tačno ocenio veliku vrednost zadrugnog principa. Zadruga pojedinijuje život seljaku: u kreditu, u produkciji, u prodaji, u štednji, u kupovini. Zadruga stvara poverenje i solidarnost, daklen deluje materijalno



Nj. V. Kralj među seljacima u Zavalju

živio od milosti prekupnika i malovaroške bančice, koja je vremenom postala sopstvenik i seljakovog rada kao i seljakove savesti. Kralj je ne samo dao impuls da se stvori Državna Agrarna banka, već je i sam ličnim primerom prednjačio u sakupljanju sredstava za tu ustanovu. Agrarna je banka učinila mnogo dobra, ali su njezini zadaci još uvek veliki i polje rada ogromno. Ali verujemo, da će Agrarna banka tačno oceniti intencije Kralja i da će verna tim Njegovim intencijama časno ispuniti svoju dužnost.

Agrarna banka predstavlja u životu

i moralno. **Kolektivizam stvara jednu novu, snažnu etiku protiv destruktivne sebičnosti individualizma:** Jedan za sve, svi za jednoga! Zadruga je velika porodica, u kojoj se strasti moraju prigušiti, a u kojoj pojedinac nalazi za sebe snagu svih zadrugara. Uz školu zadruga je najidealnija prosvetna institucija, a što je valjda najglavnije, stvorila je disciplinovanu osećaj odgovornosti. Kralj Aleksandar je svom dušom odan zadrugnom principu, pa je i sam ravnopravni član mnogih zadruga, sa istim dužnostima i sa istim pravima. On je zadrugar Aleksandar Karadžorđević koji plaća

svoju članarinu i vrši sve dužnosti redovnog člana. Nije daklen čudo što se za Njegova vladanja i Njegovim podstrekom Zadrugarstvo razvilo do zamerne visine i što zadrugarstvo svjesno svoje moći rešava samo u svom krilu i najteže probleme.

Taj Kraljev ljubimac — **Zadugarstvo** — rešava i jedan drugi, najteži problem u našoj državi. Zadrugarstvo će ga i rešiti. Ono rešava nacionalni problem približenja i stapanja svih seljaka iz svih krajeva naše države. Pomalo, sigurnim korakom seljaci se udružuju. Seljaci iz Dalmacije, iz Hrvatske, iz Južne Srbije i ostalih krajeva sede zajedno u Savezu zadruga i nikome ne pada na pamet da se razlikuje po veri, narodnosti ili tradicijama. Glavni zadrugni savez pomaže istom merom seljaka iz svih banovina bez obzira, kojoj plemenskoj grupi on pripadao. Verujemo, da nije daleko vreme, kad će likvidirati svi mali, nesposobni savezići, koje je stvorila regionalna tesnogradost i da će skoro doći dan, kad će sve, do i jedne zadruga biti pod jednim krovom u celodržavnim stručnim savezima, a onda će seljak preko svog zadrugnog saveza doista biti najmoćniji faktor u državi.

Svetska, nezapamćena kriza poljoprivrede, industrijske produkcije i kredita zahvatila je na žalost i našu državu. Svakako u mnogo manjoj meri nego druge industrijske države, ali ipak toliko, da je trebalo napretnuti sve snage, da joj se odupremo i da bez velikih gubitaka nacionalnih dobara dočekamo sretnije dane. U ovoj krizi i opet je najviše bilo izloženo selo. Srećom Kraljeva budućnost omogućila je da se poduzmu mere, da se kriza prebrodí bez velikih trzavica. S principom, da se celí narod mora angažovati za najslabije, stvoreno je nekoliko institucija, koje će zlo suzbijati.

Kod nas sem krize u padanju cena poljoprivrednim artiklima, došlo je i do krize prodaje, koja nije mogla biti izvršena ni uz te nečuveno niske cene. Da se tome doskoči, država, daklen celí narod, stvorila je instituciju Privilegovanog društva za izvoz, koje je imalo dvostruku i trostruku ulogu u narodnoj privredi: da dade seljaku najbolje cene, da robu uspešno pla-

sira i da seljaku otvori kredit u formi sezonskog avansa za robu.

Mnogo je seljak stradavao od posrednika i prekupaca, pa sad državna institucija treba da bude jedini i najpošteniji posrednik. To isto se sprema i za prodaju stoke, kao što je učinjeno za prodaju žita i vina, a nije isključeno, da će se ići i dalje u koncentrisanju privrede u državnim rukama. Svakako bio bi to ideal jedne moderne države, koja bi tim načinom regulisala ne samo prodaju nego i produkciju i njezino tačno rajoniranje. Mi smo u početku tog sistema, ali bez dvojbe je, da su dosadanji rezultati opravdali njegov opstanak. U raznim izjavama Njegovo Veličanstvo dalo je podstreka, da se o tome razmišlja, pa mi već opažamo u poslednje vreme jedno previranje u shvatanju privrede, i novinska diskusija, koja se po tim pitanjima vodi, svakako je na visokom stupnju i skoro nismo bili vični, da u javnost čujemo toliko dobrih ideja i predloga. Jedan dokaz više, da je ovaj novi naš državni period vanredno dobro delovao i u tom smeru, jer je na mesto jalovih političkih diskusija, javnost počela da ozbiljno proučava daleko teže i ozbiljnije probleme.

Kraljev impuls u organizovanju prodaje poljoprivrednih produkata dao je kao rezultat ostvarivanje raznih institucija, koje pomoćnim sredstvima imaju da tu prodaju i omoguće. Tu je Trgovački muzej, tu je Zavod za unapređenje spoljne trgovine. Ovaj potonji je preko svojih poverenika i dopisnika stvorio čitavu mrežu dobro organizovane trgovačke i pijačne obaveštajne službe, koju mi do nedavna uopšte nismo imali. Rezultat toga jest da smo mi našli sebi mnoge nove pijace, da smo preko stalnih i periodičkih izložbi upoznali inostranstvo sa našom privredom, koja nije baš tako zanemarena, kako to najbolje svedoče razne prve nagrade i pohvalnice. U ranijim vremenima naše političke sholastike, ni naši najbliži susedi nas nisu poznavali, dok danas, čitajući trgovačke statistike vidimo, da smo prodrli i u države, o kojima nikad ni sanjali nismo, da će postati interesenti za našu privredu.

Paralelno sa tim nastojanjem ide se i za tim da se poboljšaju i uslovi za našu privredu, kao i to da se po-

boljša i usavrši tip naše izvozne robe. Na tom polju učinjeno je također dosta, kako to svedoče mnoge pokusne i selekcijske stanice.

Odašiljanjem mlađjeg naraštaja u zemlje s naprednom poljoprivredom, organizovanjem poljoprivrednih kurseva, uzornim regionalnim izložbama u zemlji, raznim školskim i zadružnim tečajevima, stvaramo mi danas jednu novu, obrazovaniju generaciju, koja već unosi u selo razne moderne principe seoskog gazdinstva.

Na svojim putovanjima po državi, Kralj u sastancima sa seljacima neprestano ih potiče na racionalniji i moderniji rad. Kao pred najodabraniji forum iznosi pred seljake pitanje jedinstva naše Judoslavije i baš se

Njegovo Veličanstvo nema za zemlju samo razumevanje, već i jednu veliku nasleđenu ljubav, bez koje nema dobrog i savesnog zemljoradnika

Ljubav Kralja za selo ide i dalje, pa se ne zaustavlja samo kod materijalnog blagostanja i opšte prosvetljenosti. On ide za tim, da se podigne uopšte nivo seljaka, ide i za tim, da mu i u higijenskom pogledu stvori što bolje uslove. Baš oni najsiromašniji krajevi bili su oduvek pogođeni i najtežim bolestima i epidemijama. Ne samo malarije, već i uopšte sve teške posledice nasleđenih bolesti iz vremena robovanja podlamale su otpornu snagu sela. Nezdrava stanovanje, zaraženi celi predeli, nemoćnost pribaviti lekara radi velikih



Nj. V. Kralj među seljacima u Medaku.

ljake pozivlje na saradnju, baš na njih apeluje uvek Kralj. U praksi provodi princip da između naroda i Kralja ne smije biti posrednika, pa redovno ide među svoje seljake, da ih poduči, da ih sasluša i da im posavetuje. U privrednim pitanjima polazuje Kralj uvek takovo znanje i informiranost, da se seljaci vrlo često čude toj pojavi. Nije im bilo poznato, da je Njegovo Veličanstvo i sam vrlo aktivan zemljoradnik, koji je u Topoli stvorio uzoran vinograd uz uzorne podrume, a na svom imanju kod Demir Kapije opet jedno od najmodernijih i najuzornijih gospodarstava, koje celom kraju služi kao neka ogledna stanica.

udaljenosti a vrlo često i radi siromaštine, stvarale su sve najbolje uslove za širenje raznih bolesti i umanjivale životnost seljačkih redova. Stvoreni su radi toga razni higijenski instituti za suzbijanje zaraznih i drugih bolesti; stvorena je čitava jedna serija higijenskih zadruga, koje su po svom tipu i delovanju jedinstvene i u kulturnom svetu. Specijalne misije domaćih lekara obilaze najsiromašnije krajeve i unose novi život u zapuštene kolibe, dok Crveni Krst sistematski ispunjuje svoje veličanstveno delo i u miru, pa i na tom polju dobija seljak nove podstreke i savete za bolji i lagodniji život. Na

tom polju učinjeno je već vrlo mnogo, ali u programu je da se učini još i više, jer samo jako, zdravo i odorno selo može biti garancija za svestan i istrajan rad.

Ne ćemo spominjati ovde što je učinjeno na prosvetnom polju, jer je to studija za sebe, ali vidimo, da je seljak već tako daleko napredovao, da i sam imajući pred sobom uzoran primer, spreman je da doprinese i najveće žrtve za bolji i prosvetljeniji život svoje dece. Veliki je broj sela, gde je Kralj izravnom pomoći dao podstrek seljacima za gradnju škola, dok mnogi bistri i otresiti seljački momčić ide o Kraljevom trošku na usavršavanje u niže poljoprivredne škole ili tečajevе. O onom što pripadnici sela nauče služeći svoj rok

u vojsci ne treba ni govoriti. Tu je upliv Kralja najjači i rezultati su bez dvojbe vrlo veliki.

Ne vidimo primera u Evropi, da bi se monarh toliko i s tolikom ljubavi izložio za selo, koliko je to slučaj kod nas. Ne vidimo primera, da bi Vlada davao smernice životu sela i da bi se celom svojom velikom pojavom i svojim auktoritetom postavio za selo, služeći i kao vođa i kao savetnik; kao ravnopravni član zadruge i kao iskreni i odani pomagač. Izgleda nam, da je Kralja rukovođila u tome jedna velika Ideja, koju će on jednoga dana potpuno privedi u život, a u korist obnovljenog kulta zemlje, preporođenog sela, a kroz njega u korist celog naroda i države.

Stevo Kluić.

КРАЉ И ВОЈСКА

По природном нагону човека, у његовој борби за опстанак и вечној тежњи за бољим, лежи узрок судара. Овај битни узрок и тежња доводи до сукоба којима се решава: да ли један народ, по својим духовним вредностима, моралним особинама и физичким способностима има услова за вишу човечанску културу и опстанак у међународној заједници или нема. Или, зато само, што је стицајем историског развитка човечанства само бројчано слабији у друштву опште заједнице, па да за њега нема места, за слободан живот, развој и самоопредељење. Таквог народа није било, нити ће бити, нити ће се икада наћи ма и под притиском грубе силе да се одрекне и прошлости и садашњости и своје будућности. Овде је узрок рату, као последњем средству; и све дотле, док не настане ново човечанство у коме ће ишчезнути све људске страсти биће га у јачем или слабијем облику.

Рат је незаситна аждаја, која гута сва добра човекових напрегнућа, која читаве генерације највећим напором нагомилавају. Особи-

то данас када се води свим средствима и на земљи и под земљом, и на води и под водом, па и у ваздуху на целој територији и против наоружане снаге и према невиној и недужној деци.

Некада, под притиском силника и обесних завојевача и тела и душе народне, сејаху наши претци своје јуначке кости од Ангоре до Брајтенфелда, по Ломбардији и Дунавској низији и безпоштедно заливаху својом крвљу и своју и туђу земљу, а све у знаку ропства овога или онога туђинца, обмањивани вечито да се боре за себе.

Поред свију судбинских недаћа наш народ испољавао је свагда и у најтежим приликама огромну животну снагу са великом духовном моћи и способности не само да издржи и да се очува, већ да испољи надчовечанско прегнуће у величанственим подвизима. Жилавошћу духовне и телесне снаге, јаком вером, урођеним поносом, дубоким осећајем правде и слободе носио је свој крст до пада, поклекао је, али не паде. . . Велики занос о слободи и самоопредељењу, нај-

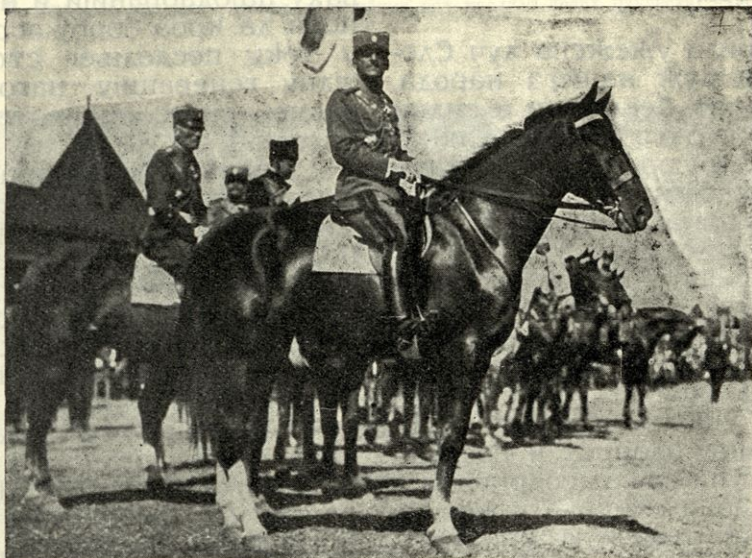
интимнија узбуђења и сан најбољих синова нашега народа од Триглава до Бевђелије, од Карпатских гора до Јадранског мора пророчки се испуни и окруни у сочну, лепу, милу Краљевину Југославију.

Данас од јучерашњих крвавих ратника видимо мирне сељаке предане плодносном раду на свима пољима, да би на делу показали целом културној свету свежу и нову расу, пуну лепоте душе и божанског заноса за лепо и узвишено.

Свесни своје одговорности пред будућношћу, а знајући да морална снага главног оруђа рата — војске — проистиче из моралне снаге народа, треба и мора сваки добар син свога народа у свима приликама и на сваком месту да утиче на масу, па најцелисходнијим

Нека би ово било »Вјерују« одлучних и смелих: »Са вером у Бога, за Краља и Отаџбину!

Данас народ наш, у огромној већини сељачког стајежа, који је у свима епохама највише трпео од непријатељске најезде, јер се махом у већини све друго више или мање извлачило и брзо прилагођавало ново створеном стању, назадан, крут и неспретан, али пун вере, љубави, морала, здравих нерава и животног сока, био је и биће главни носилац, као и у свима временима што је био. Он памти, у својој чистој души носи с колена на колена свеје великане, јунаке, који су га спасавали и умирали за њега; он је тај, који не тражи ни признање, ни сјаја, ни части, ни венце, већ само и увек дужности; он је тај, који без роптања прима свој трнови венац — он је незнани јунак.



Н. В. Краљ на свечаном реви група пригодном 10. г. прославе пробоја солунског фронта.

васпитањем овога гроа народа да се створи високи заједнички морал народне душе и тела, што је камен темељац за сва велика и лепа дела, као и тешка искушења.

Ово је залага за спокојство, миран живот и рад, економски, социјални, културни просперитет народа и основа за међународну пријатељску сарадњу у миру; и, мушких откуцаја срца и челичних мишица за одржање народног и државног живота наше заједнице.

Са народом оваких благородних особина најлакше је оперисати и у миру и у рату. У њему пробудити и продубити успавану силу, подићи га да буде окретнији, еластичнији, отпорнији, света је дужност и најзахвалнији посао.

Здрава политика која ојачава државу, да у тешким моментима искушења може да изрази максимум снаге; заједнички живот пун поверења и љубави; унутрашња чврстина и ред; економска сређе-

ност и социјална праведљивост, као и све друге околности, које позитивно делују да се добије разумно, здраво, издржљиво и окрејато тело — од пресудног су утицаја зс миран и плодносан државни развој у миру и највећа гаранција за сва искушења, које му Провиђење буде могло да додели.

За спровођење ове и овакве политике позван је Вођ народа да води свој народ благостању, миру и спокојству.

И ми смо били сретни, што нам је за Вођу досуђен Краљ таквих квалитета, као што је Краљ Александар. Није без значења, да је баш прадед Краља Александра био онај који је упалио луч Слободе у Шумадији и није без значења да је праунук дело Карађорђа завршио. Оба се налазе на истом правцу не остављајући тај правац ни једног часа.

Кад је била ужежена луч Слободе највећи муж нашега народа, војнички ђеније, бесмртни и силни Вожд Кара-Ђорђе, од великана и вођа сатрудника би истакнут на чело великог и судбоносног покрета и тешког а пуног одговорности народног дела.

Благодарећи расним особинама, анђеоској љубави братства, праведљивости и слободи духа, показа сву моћ стваралачке и војничке ђенијалности. Људство га обожаваше, указујући му пуно поверење, крајњу оданост и послушност, залажући са самоодрицањем до крајњег пожртвовања и животе и материјална блага; а он, див-великан, без војничких знања, инстиктом великог духа осети духовни пулс народа и познавајући вибрацију измучене и напаћене душе, нечувеном снагом ума и дивљом енергијом нагомилане расне снаге, одмах у почетку показа сјајне особине великог војводе. И данас је за чудо правилна општа процена свију чинилаца на ратишту и целисходна на бојишту; несравњеном енергијом извођење концентрације целокупне снаге и употреба свију средстава да се на главном бојишту обезбеди успех; прави војнички и зналачки поглед на искоришћење земљишта до максимума;

правилна употреба ватре да се изазове пометња у ондашњим збијеним и густим непријатељским редовима, да би се изазвао продор, забуна и припремило решење; одлична и за углед употреба коњице у најпогоднијем моменту и на најподеснијем месту да произведе страх и панику; јединствени испади који решавају борбу и доносе победу; и, крајње искоришћавање победе сјајним и до пада људи и коња извођеним гоњењем — карактерише све сударе овог великог вође сељака.

И ако Карађорђева исполинска и гигантска борба и јецај поезије народне душе не доведе по својим огромним, драгоценим жртвама, једнога поколења до слободе и уједињења целокупног нашега народа ипак је запалила зубљу, указала на слат слободе, којом се загреваху најодранији и најумнији синови да кроз борбу пером и мачем у току последњег столећа, кроз једну генерацију нагомилане народне снаге оживотворе вековни сан.

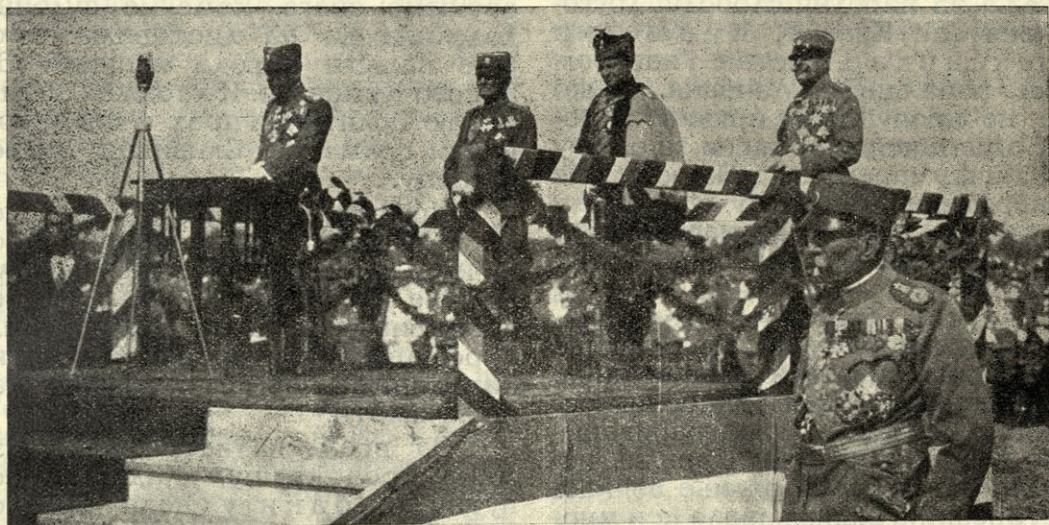
Велика Идеја Карађорђа и сви његови велики квалитети његовом смрти нису умрли, Карађорђевићи носили су их у себи као традицију све до освитка овога столећа, када крупни и судбоносни догађаји у маленој Србији, доведоше на чело државе и по праву наслеђа и по патриотском залагању „Са народом, све за народ“, најдостојнијег сина свога Краља Петра Карађорђевића. Прстом Божијим би поправљен грех према Вожду Карађорђу.

Доласком Његовим пресекоше се безобзирна трвења, бесциљне унутрашње борбе, које не беху само злочини према држави и народу, већ непосредно вођаху у мрак и ропство. Целокупна снага и моћ државе поћеконструктивним путем.

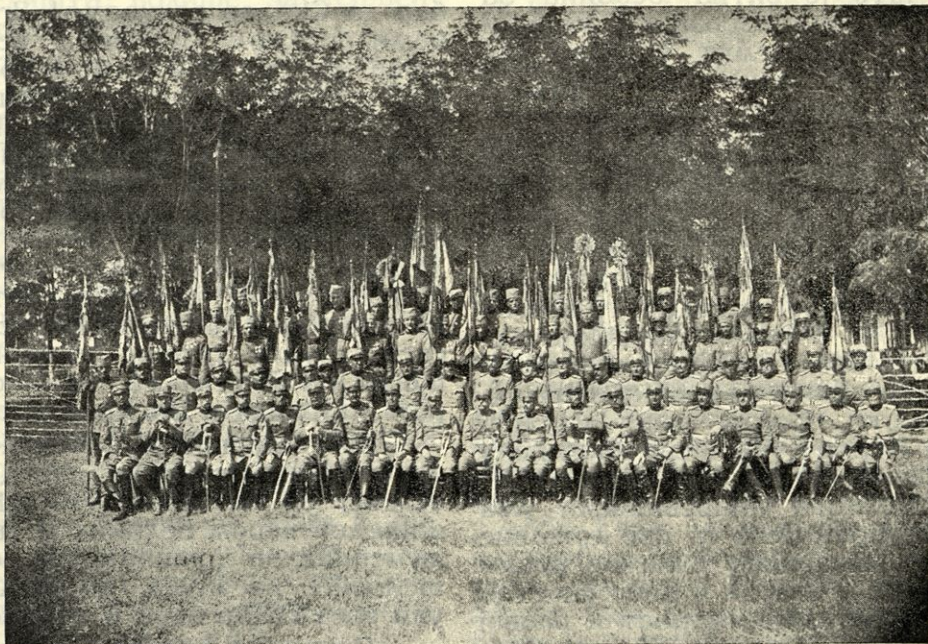
Унук великог Мужа, неустрашљиви усташки вођ, херој слободе са Лоре, понесе свој тешки Крст унесе своју велику и праведну душу, нечувену енергију, челичну вољу, неисцрпно искуство, божанску љубав према народу; и, са ретком вером у Бога, љубави, правде и слободе, стави Себе и све под врховни интерес Народа и Отаџбине.

Народни и државни живот за-
струја свим бићима; откуцаји ус-
трепелих срца указиваху јасно на
скоро остварење вечнога сна на-

пут у духу нових мисли и осећаја
за једну и исту сврху помеша
врени сок најодушевљенијих Срба,
Хрвата и Словенаца; и, ту непита-



Њ. В. Краљ са принцем Павлом на трибини код предаје нових пуковских застава.



Нове Југословенске војне заставе са својим командантима.

родне поезије: Слобода поробљене
браће.

Омладина, запаљена најчисти-
јим и најидеалнијим побудама, из
свију крајева поведе величанствену
борбу тамо, где народни интереси
беху највише угрожени. Ту се први

јући се ко се којим крстом крсти
или ко се клања и како се Богу
своме моли — запаљени истим ве-
читим идеалом, осетише струјање
и помешаше исту братску крв, да
се из овога животног црвеног сока

роди божурни косовски цветак — слобода.

У овоме народном препороду, у незапамћеном самопрегору стремљења за народну слободу, другорођени Син Краљев, Краљев вић Александар, постаје Главаром пука запаљивих Мачвана. Дечко још, не пропушташе прилику и поред ограниченог времена за општу и војничку спрему за дужности које императивно налаже будући високи положај — а да се не нађе у кругу својих војника и њихових првих старешина.

Хитрим, брзим погледом уочаваше и најобичније свакидашње ситнице из живота и рада војника. Отвореним држањем, заносним осмејком освајаше и награђиваше. Брига и старање за здравље, исхрану, рад и расположење војника и старешина задивљавало је и много старије годинама и искуствима.

Овде се на помолу указиваху први зраци доброг схватања и проницљивост људских душа, владање овим, што је битна особина за управу и командовање у миру, и вођење — кроз смрт у победу — у рату будућег Великог Војводе

Провиђење је хтело да Краљев вић Александар постане Престолонаследником баш у доба највећег народног бола; али, удар по живом народном срцу — анексијом Босне поносне и вазда кршне јуначке Херцеговине — изазва још чвршћи построј народне гранитне фаланге и очеличи набрекле мишице. Од овога доба у бризи и сакупљању знања за високу пуну одговорности, Богом дану службу Своме Народу уноси сву наслеђену моћ Својих Отаца.

Огромним напрезањима ума и тела уноси Себе у све државне послове. Правилно схватив време и прилике у земљи и ван; свестан значаја за самосталност и развој младе државе и народа, улоге и задатака, који се на зажареном обзору указиваху, као Инспектор целокупне оружане силе, улази у детаље организације, формације, интелектуалне, моралне и знанствене спреме старешина и војника.

Лична веза и дубоко познавање личности старешина, будућих сарадника и вођа у рату, дало је

правилно мерило за најцелисходнију комбинацију и употребу.

У младићско доба, без радости и уживања живота на челу је гроа оружане снаге, коме је судбина доделила да на листовима историје нашега народа испише: За Косово Куманово. И да одмах затим откаје политички прах и спере војнички срам: За Сливницу — Брегалницу.

Провиђењем опредељен на челу је у најславнијим, најсудбоноснијим и најтрагичнијим моментима државе и народа. Неуморан и непобедљив увек је на судбоносним и решавајућим тачкама и у великим данима победе и тешким данима смрти.

За време катастрофалног удара кроз кршну, хладну и беспутну Албанију, када је малодушност зацарила свим преосталим бићима и пољуљала демонском руком веру у крајњу победу, истински Исполин, последњим трзањем измученог тела бори се и мисли: бар да Скадар сачувамо! Згњечен немилосрдном Судбином верује и даље, па и тада када осииони непријатељ безбожно дотуцаваше оне који без борбе умираху по Скадарским улицама. Са прекрштеним рукама за молитву, можда замагљених очију што не може да помогне, осетих шкргут зуба, ал не видех дрхтаја... Са последњим остацима прослављених челичних витезова на носилима напушта и последњу свету грудву тучени, не понижени Велики Војвода, са јаком вером у Правду и Васкрсење...

Трогодишњи не забележени у историји напори Вође народа, без земље, са остацима умирућих да живе, са вером великих и светлих мученика за хришћанство, са решеношћу до краја, до последњег, ули свети жар вере и наде свима.

Попуцаше последњи дамари и струја вере, наде, братске љубави запљусну бучни Вардар, питому Мораву, златоносни Тимок, плави Дунав, брзу Дрину, бистру Саву, мутну Драву и сјајно сребрни, топли наш плави Јадран... Сунчев сјај божанске Слободе разли се топлом љубављу над разбраћеном децом једне мајке, а високо горе

као Див, коме Богови помажу. стајаше он.

Успешан рат, са позитивним резултатима али огромним жртвама, које исцрпеше сву животну моћ народну, остави пустош, рушевине. Сјајни сарадници Великог Вођа, окруњени славом победе, изрешетаних удова докотураше се до разорених домова очева и деце своје. Требало је нове исполинске снаге нерава, душе и тела да се на згаришту подигне нови дом, дом будућности, живота, мира, спокојства, рада, весеља, љубави и благостања.

Уз огромну и неисцрпну душевну силу и челичну енергију воље, и поред овако тешкога стања било би све лакше и брже у братској сарадњи за изграђивање заједничког дома, да нам вековни непријатељ не убризга отровни жаљ одрођавања и неповерења.

Многострука посебна племенска, покрајинска, лична и материјална, социјална и партизанска уска гледишта, водише заслепљену небратску борбу.

Прави и високи народни задатци економски, привредни, просветни, културни и етички на којима почива заједница беху притиснути и одбачени.

Изгледаше да бродом садашњице и будућности кормилари непријатељска рука и да заведени несрећни синови херостратски руше и последње ратом поштеђене темеље.

И у овом садистичком рушењем деловању избезумљених најпретеранијих и најжешћих страсти и покрета, који су до сада врло често у историји нашега народа доводили до пропасти брже и пре но под притиском спољних сила, издиже се најспособнији народни син, и указа као столетни храст у ситногорици Он — вођ.

„Видети и усудити се, и одлучити се, бити чврст стуб у метежу од неизвесности“ — дело је Богом даног хероја.

Безпоштедно се залажући свуда, у свако доба, на свима местима и свима моћима високог интелекта и безграничних душевних сила, са вером у Народ Свој, стиже свуда,

клонуле подиже духом својим, опиа, осваја и — побеђује.

Дефинитивно успева да се народ примири, политички сталожу, консолидује, економски подигне и унапреди на свима пољима, и да се сва енергија сочног, младог народа и државе упути током правога народног живота.

* * *

Одмах, у почетку Уједињења схватајући високи значај урођеног и природног инстинкта: без познавања нема разумевања, без разумевања нема љубави, инаугурише екстериторијално служење у војсци. Кратковиди и на зло брзи ову дубоку истину не схватише и злоупотребљаваху је; схвати је и разуме најспособнији, најздравији и најбољи у народу, схвати је носилац снаге и будућности државе, схвати је носилац доброг у миру, и борац у рату.

Данас, онај са извора Саве служећи на извору Брегалнице види и осећа да је међу својима и на своме; и, обратно, онај са далеког Југа разуме свог брата под Триглавом.

Т док је клеветало празно камење млина набеђених вођа затрованих мржњом-народ, та једина и вечна сила схвати и свесно пође за својим правим Учитељем и Вођом. Данас другаче гледа, другаче мисли, другаче осећа и верује Вођу.

Проводећи ускупан живот под очинским закриљем својих првих старешина најздравија и најморалнија народна снага, од које многи нису имали могућности да се развију, подигну и схвате живот човека у свој лепоти и величини, баш у доба када по развићу треба да наступе у пуни живот и заснују своја огњишта, пролазе кроз ову школу, која их преображава и духовно и телесно и знанствено. У овој братској великој заједници осећа снагу и моћ удруживања и појачава своју сопствену за отпорност и живот.

Унутарња веза, рад и ред, високи морал и одгој култа љубави до савршенства према Краљу и Отаџбини цементира појединачну свест о огромној одговорности пред

будућношћу за напредак, очување и одбрану највећих наслеђених светиња за добро своје и државе.

За завидно стање у коме је данас, за преображај који врши у

општој државној заједници за познање, себе у односу на човечанство и улогу у њему благодаримо Вођу — Свом Краљу.

Бенерал Наумовић.

КРАЉ И НАШ ЈАДРАН

Први сусретај Њ. Бел. Краља Александра са пробуђеним Јадраном услиједио је још године 1908., када је Сплит, визионарски предвиђајући будућност, из својих младеначких душа одушевљено поздравио Његово Височанство Александра Карађорђевића као будућег Југословенског Краља.

Било је то једне мрке јесењске, ноћи када је јака група младих националиста, јака, радника и тежака дочекала у сплитској луци лађу из Котора, знајући да се на њој вози Краљевић Александар Карађорђевић. Читав пристан је био затворен густим жандарским кордоном, иза којег се поредала омладина. Када је лађ пристала уз обалу, проломио се зраком снажан поклич: »Живио Александар Карађорђевић!« Аустријска жандармерија навали одмах на омладину те ју бајунетама потисне из градске луке. Омладина се је онда слегла на Суштјепанско гробље, које са западне стране попут полуострвца затвара Сплитску градску луку, и ту на киши, у мраку и тишини чекала излаз лађе из градске луке. И, када се ова појавила, плануше бенгалске ватре и пучином се проломи а обалом одјекне поклич: »Живио будући југословенски Краљ!«

То је било у Сплиту године 1908., десет година прије ослобођења, када је на нашем приморју већ била формирана идеологија југословенског ослобођења и уједињења. Његово Височанство Александар Карађорђевић, син Петра Краља Србије, враћао се тада са посјете из свог завичаја, високог Цетиња, Јадранским морем у Сушак, а одатле преко Загреба у Београд.

Са сплитског Суштјепана, који је уско везан са историјом хрватске династије, јер је у суштјепанском манастиру концем једанаестог вијека преминуо »калуђер Стјепан«,

последњи владар наше народне династије са Јадрана, поздравио је Јадран у једној ведрој и сјајној визији по први пут будућег Краља Југославије, који је имао да повеже хисторијску хрватску поморску прошлост са будућом историјом читавог југословенског народа.

Послије тога прошао је читав један децениј. Децениј великих борба и напора, страдања и страха, пораза и победа, које су стварале хисторију и ударале темеље уједињењу Југославена и стварању Југославије. У читавом овом тешком деценију увијек предњачи и увијек предводи прама коначном циљу, прама Јадрану, Он, кога смо 1908. по први пут поздравили у Сплиту, као будућег југословенског Краља.

Након овог тешког деценија борби и прегарања за ослобођење и уједињење народа, наступа тешкодоба формирања и консолидовања Југославије, у којему опет иступа Он, путник са Јадрана, као вођа, обновитељ и стваралац националне унитаристичке идеологије, којој је одао пуно признање својим законом о називу краљевине именом Југославије дане 3. октобра 1929. баш на измаку другог деценија, послјије првог сусрета са Јадраном.

У овом међувремену Он се је поново појавио на овој јадранској обали године 1925., али не више »incognito“ путник, већ као Краљ уједињених Југословена.

У јесени године 1925., Његово Величанство Краљ Александар у неописивом триумфу и сјају са својом Краљевском супругом прошао је нашим приморјем оним истим путем, што га је био превалио године 1908. Пошто је на врху Ловћена сахранио свог славног претка владара и пјесника, спустио се је на Јадран.

Народ на Јадрану дочекао га је у оркану одушевљења и радости као

свог Краља и вођу. Уздуж цијелог нашег приморја орио се само јединствен, спонтан и топао поклич: »Живио наш Југословенски Краљ!«. Младо и старо, све што је било кадро да остави села вароши, и градове, све се слегло у она мјеста, у која је лађа пристајала, да Га види и поздрави, да Му захвали и да Му се поклони.

И тада, једне јесенске вечери сав Сплит се згрнуо у луку, гдје је била повезана лађа „Карађорђе“, на историјском гату Мајора Стојана, на који се је у јесени 1918. године била искрцала прва чета бијелих

нема силе која би овај бисер могла одцијепити од Југославије. Данас су ове узвишене Краљеве ријечи уклесане над Сплитом, у Марјанској шуми гдје је Сплит подигао лијеп споменик, у који је уклесао Краљеву поруку, која је урезана и у срца свих Примораца.

Од те доби Њ. Вел. Краљ Александар је свраћао још неколико пута на Јадран, посвећујући му велику пажњу, сав свој интерес и топлу љубав, увек одушевљено дочекан и поздрављен од читавог народа ових обала. Он се свраћа на Јадран, јер Га дубина, ширина и



Њ. Височан. Престолонаследник Петар на Јадрану

орлова. На мосту лађе стајао је Њ. Вел. Краљ Александар и Њ. Вел. Краљица Марија, а пред њима је продефиловало читаво грађанство и народ, акламирајући и поздрављајући у мору одушевљења Краљевски пар. Те вечери, сучелице оном Сустијепану са којег Га је први пут поздравио Јадран, Краљ је проговорио Сплићанима, а преко њих читавом приморју и читавом народу поручио свој Краљевски завјет: „Као и до сада, тако и од сада будите вјерни чувари нашега Јадрана, за Вама чврсто стоји цијела уједињена Отаџбина!“.

Читаво је приморје том пригодном осјетило, да је његов Краљ неразруживо везан са Јадраном и да

неодољива снага мора и свега оног, што оно у себи крије за наш народ, привлачи к овим нашим јадранским обалама.

Али за остварење великог југословенског јадранског програма није то dostatно и Краљ хоће, да и Своју Краљевску дјецу, особито Њ. Краљ. Вис. Престолонаследника Петра приближи Јадрану и да га упозна с морем, како би још у млађаним годинама упознао његове чаре и његове снаге, његово богатство и његову важност и значај за нашу Државу. И стога Њ. Кр. Вис. Престолонаследник Петар, по високој одлуци Краљевој, сваке године борави извесно вријеме на нашем Јадрану, а ове године су боравили и остали Краљевићи, И нема двојбе,

овај боравак на мору ће играти важну улогу у одгоју и карактеру, у визицима, интенцијама и концепцијама будућег Краља Југославије, у којему узвишени Отац хоће већ сада, да пробуди љубав и интерес за наш Јадран.

Краљ је, високо цјенећи вредноте које наш Јадран има за Југославију, још пре више година одобрио, да Његов прворођени, Престолонаследник Петар преузме високо покровитељство над »Јадранском Стражом«, хтијући на тај начин одати пуно признање циљевима овог патриотског удружења, које има да у свим слојевима народа развије што јачу и интензивнију акцију за буђење свијести о националној и државној нужди посједовања Јадрана и о његовој љепоти и важности, за приближење свих крајева и чести државе и народа мору, за јачање љубави према мору и за његово упознавање, за стране његово искоришћавање на корист државе и народа, за љубоморно чување тисућљетног југословенског карактера ових обала, за учвршћење вјере у будућност тих обала и мора, које их плаче, за одбрану и осигурање несметаног посједовања нашег мора и за све јачи развитак и напредак Југославије помоћу снага и благодати које море дава оному, који га посједује. Повјеривши покровитељство Јадранске Страже Свом прворођеном сину, постао је заштитником њених високих циљева и носиоцем наше Јадранске мисли.

Вјеран овим циљевима Њ. В. Краљ је посветио сву Своју пажњу нашој трговачкој и ратној морнарици. Послије уједињења наша трговачка морнарица је била редуцирана на незнатну тонажу, док организоване ратне морнарице нисмо скоро ни имали. Посјед Јадранске обале без ратне и трговачке морнарице значи немогућност очувања тог посједа и немогућност искоришћавања благодати мора, па је стога Краљ овим проблемима посветио сву Своју пажњу. Под Његовим мудрим водством ударени су темељи младој југословенској ратној морнарици, проведена је узорна морнаричка организација и створени су сви предувјети за њезин развитак у

сврху одбране и очувања нашег посједа на мору. Истодобно су створене могућности за што јачи развитак трговачке морнарице, која данас потростручена по свим морима високо вије југословенску заставу, доказујући читавом свијету до које се висине и важности развила под владањем свога народног Краља.

Велика Краљева концепција Краљевине Југославије као поморске државе остварује се све то више и брже. Наша обала се развија и напредује: граде се нове и реконструирају старе луке; поморски градови и вароши се дижу и развијају, стварајући поморска средишта, из којих струји живот, саобраћај и трговина прама свима крајевима свијета; трговачка морнарица непрестано расте и осваја свјетске луке; посвећује се све то већа брига развитку ратне морнарице; изграђене су и граде се жељезничке везе између унутрашњости државе и јадранске обале; рибарство се унапређује и усавшава; оснивају се бродоградилшта; народ из читаве државе у све растућем броју силази к мору, упознаје га и заволи; буди се и шири свугде свијест и мисао јадранска: развијају се јадранске акције у свим правцима и коначно ударају се смјернице општој националној оријентацији према нашем Јадрану и његовој обали, према којима се упућују народне енергије, јер Јадранско море је снага, живот и темељ Југославије.

Ово је била одувјек политика, коју је смишљено водио Њ. Вел. Краљ, вјеран своме у Сплиту проглашеном програму, прама којему треба чувати ово наше море, јер за нама приморцима стоји читава уједињена домовина, не само за одбрану мора већ и за изградњу будућности Југославије на мору.

И тако од оне јесенске ноћи године 1908. па све до наших дана остварује се све то више наша тадања визија. Тадањи српски Краљевић Александар — постаје Краљем Југославије; тадањи „incognito“ путник — у мору одушевљења читавог приморја сада триумфално посјећује Своју Јадранску обалу; тадањи Краљевић континенталне

Srbije — sada je Kralj Jugoslavije, koji je zasnovao i ostvaruje veliku koncepciju Jugoslavije, kaoprиморске државе, у циљу коначног оживотворења југословенског јадранског програма.

Визија је постала реалност: Српски Краљевић Александар је — Kраљ Југославије, источни Јадран је — наш.

Сплит.

Dr Иво Тартаља.

KRALJ ALEKSANDER IN SLOVENCİ.

V dolgi, mnogo predolgi dobi ne-svobodnih dni so Slovenci že skoraj pozabili da so sploh kedaj imeli svojega narodnega vladarja. Še žalostnejše! Ni manjkalo dosti in zmagalo bi prepričanje, da so Slovenci sploh obsojeni, da hlapčujejo tujcu in tujim vladarjem. A nakrat je padla ta nevarnost in v tem je vzrok, da so Slovenci tem bolj vzljubili svojega prvega narodnega kralja, ker je ta nerazdružljivo zvezan z njih osvoboditvijo in z vsem, kar je tvorilo njih narodno življenje.

Slovensko osvobojenje je bilo mogoče le iz in potom jugoslovanstva. Ze dolgo pred vojno so vsi zavedni Slovenci spoznali, da je druga rešitev izključena in zato je bilo jugoslovanstvo identično s stremljenjem Slovencev po svobodi. To jugoslovanstvo seveda ni bilo vedno jasno izkristalizirano, vendar pa je vedno živelo in se vedno jasneje razvijalo, dokler ni vsa Slovenija z enim samim mogočnim ključem zaključila, da hoče Jugoslavijo, da odklanja za sebe vsako drugo rešitev.

Nosilec jugoslovanske misli pa je po kralju Petru bil kralj Aleksander od tistega hipa, ko so prvi Slovenci zaslutili, da prihaja čas velikih dogodkov. Aneksijska kriza je bila prvi alarm teh dogodkov. Avstrija je sicer takrat triumfirala in nalašč naredila na Dunaju veliko demonstracijo nemških knezov, da proslave avstrijskega cesarja po aneksijski krizi ob njegovem jubileju, toda Slovenci so čutili, da je ostala aneksijska kriza nerešena in da Srbi še niso spregovorili svoje zadnje besede. Vedeli so pa tudi, da je bolj ko Srbija, doživela silen poraz za-

vezniška diplomacija in je po aneksijski krizi »privezala Srbija«, kakor je dejal srbski zunanji minister Milovanović »svoj majhen čoln k veliki ladji antante«. Z aneksijsko krizo se je Srbija mogočno uveljavila v mednarodni politiki in postala faktor.

V aneksijski krizi pa je postal kraljevič Aleksander prestolonaslednik in takrat so prvičkrat zaslutili in spoznali Slovenci Njegovo vlogo.

Aneksijska kriza pa je imela še drugo dobro stran. Opozorila je vse Jugoslovane, da je Srbija jugoslovanski Piemont, ki je pričel delo za osvoboditev Jugoslovancev iz tujskega jarma.

Prišla je prva osvobodilna balkanska vojna. Kar je bilo sploh mogočih slabih vestí o Srbiji in srbskem narodu, z vsemi temi vestmi je obdarjal dunajski in graški tisk Slovence. Niso sicer te vestí premočile Slovencev, ker so ti njih lažnivost spoznali, pač pa so povzročile te vestí, da je bilo veselje Slovencev tem večje, tem radostnejše in tem močnejše, ko so vrgle prve zmagovite vestí o srbskih zmagah vse te sovražne klevete ob tla.

Prva velika zmagovita vest pa je bila, da je prva srbska armada pod poveljstvom prestolonaslednika Aleksandra uničujoče razbila pri Kumanovem turško vojsko, da je Kosovo maščevano in da je odprta pot v Dušanovo Skoplje.

Mladi zmagoviti prestolonaslednik Aleksander je osvojil slovenska srca in po vsej Sloveniji so se zbirali darovi za srbski Rdeči križ in ni ga bilo zavednega Slovenca, ki nebi na ta način manife-

stíral svojo jugoslovansko zavednost navzlic in na oči avstrijskih oblasti. Po Kumanovem je postala jugoslovanska ideja temeljna vsebina slovenskega programa. Po Bregalnici, ko so Slovenci drugič spoznali prestolonasladnika Aleksandra kot zmagovitega vojskovodjo, je bilo tudi za Slovence odločeno, da samo Beograd pravilno pojmuje in rešuje jugoslovanski program, da je za Slovence možna samo skupna pot s Srbí in Hrvatí.

Padli so strelí v Sarajevem. Baš ta dan smo sprejemali v Gorici pevsko društvo »Lovor« iz Lovrane. Na pozdravnem sestanku sem govoril o jugoslovanski ideji. Za nikogar od nas ni bilo tedaj dvoma, da se je odločilna borba pričela in moramo vsi Slovenci, Hrvati in Srbi storiti svojo narodno dolžnost in stati za Srbíjo, ki vodi boj za nas vse.

Kmalu nato je tudi srbska narodna skupščina v Nišu to potrdila in v svoji deklaraciji z dne 7. decembra 1914. izjavila, da je »vojna (z Avstrijo) postala obenem borba za osvobojenje in ujedinjenje vseh naših nesvobodnih bratov Srbov, Hrvatov in Slovencev« Prav tako odločno je poudaril ta vzvišeni namen osvobodilne vojne v svojih izjavah regent Aleksander ter obenem z vednimi zmagami dokazal, da se ta visoki namen vojne uspešno dosega. Pod njegovim vodstvom je izvojevala srbska vojska prvo veliko zmago v cerski bitki. V Kolubarski bitki je nato junaška srbska vojska znova dokazala, da je po svoji kvaliteti ena prvih armad na svetu. Vodja te vojske pa je bil regent Aleksander, ki je od tedaj za Slovence vzor pogumnega in obenem prevdarnega borca. Kralj Aleksander je od tedaj za Slovence ideal jugoslovanskega borca.

Še ena preizkušnja je bila potrebna: Albanija. Po tolikih zmagah v boju je morala srbska vojska izvojevati se najtežjo zmago: premagati trpljenje. In to zmago je izvojevala na ta način, da so Slovenci obstremeli nad veličino njenega duha. Nikdar ne pozabi noben Slovenec one pretrsljive tragike, ko je delil kralj Peter

kruh s svojimi junaki in sredi zime zapuščal na vozu, zapreženem od štirih volov sveto srbsko zemljo. Prav tako pa ne pozabi noben Slovenec nikdar junaštva regenta Aleksandra, ki je po teški operaciji ležal tedaj v Lješú, majhnem albanskem pristanišču. Tedaj je prišel k regentu general Mondesur, da ga vzame na svojo ladjo. A regent je odgovoril: »Jaz ostanem tu, dokler se ne vkrca moj zadnji vojak.«

Legendarno junaštvo pozna tudi legendarno zvestobo. Tako stalno raste in se dviga vzor, ki ga ustvarja Slovenec kralj Aleksander.

In nazadnje so prišli dnevi slave in zmagoslavja. Se je divjal boj za odločitev na zapadnem bojišču, ko je srbska armada pod poveljstvom regenta Aleksandra že odločila vojno in v zmagoslavnem nalu, ki nima para v svetovni zgodovini, osvobodila Srbíjo in nato prinesla svobodo vsem drugim Jugoslovanom.

Nepopisno je s kakšnim navdušenjem je vse pozdravljalo srbsko armado na njenem osvobodilnem pohodu. Vse je tekmovalo med seboj, kdo bo bolj prisrčno, bolj razsipno pozdravil in sprejel junaško srbsko vojsko, Ljubezen, ki je bila skozi stotletja zaprta, je z elementarno silo planila na dan in v vsakem mestu velike Jugoslavije je bil prítod srbske vojske práznik, ki je ostal vsem v neizbrisnem spominu.

Še večji práznik za vsa mesta pa je bil kasneje prítod regenta Aleksandra, Njemu, ki je bil od leta 1912 vedno na čelu zmagovite srbske vojske, ki je v treh vojnah izvojeval Jugoslovanom svobodo, Njemu, ki je s krasno zmago pri Kumanovem pričel in z divno zmago na Kajmakčalanu zaključil osvobodilne boje, Njemu so v ljubezni in vdanosti ter brezmejni hvaležnosti zavriskala srca nasproti v takšni radosti, da so ljudje jokali od veselja in da je bil njegov prítod v novo osvobojene kraje drugo vstajenje Jugoslavije.

In Slovenija je hotela, da je bil Aleksandrov prítod med Slovence še večji práznik ko povesod drugod. V resnici so bili tudi Aleksandroví dnevi

v Ljubljani, Mariboru in v vsej Sloveniji triumf, kakršnega more doživeti le zmagovalec, ki ga narod ljubi iz vsega srca in vsem svojim čustvovanjem.

Aleksandrovi dnevi v Sloveniji so vsemu sveto dokazali, da so Slovenci nezdržljivo zvezani s svojim Kraljem da velja v Sloveniji v najvišji meri geslo: Kralj in narod!

Bolj ko vsi drugi so se zavedali Slovenci, da more jugoslovanski narod do kraja dovršiti svojo misijo le, če je ujedinen. Kakor je bila v dneh vojne prva in najvišja naloga za vse Jugoslovane, da si pribore svobodo, tako je bila po vojni prva in najvišja naloga, da ohranijo krvavo pridobljeno svobodo s tem, da so složni, da so zedinjeni ne samo na zunaj, temveč tudi duhovno, da veže vse Jugoslovane eno narodno čustvovanje in ena narodna volja.

Boj za to duhovno zedinjenje je bil osnova vsega političnega življenja Jugoslovanov po vojni in kakor je bil preje Regent Aleksander vodja osvobodilnega gibanja, tako je bil sedaj Kralj Aleksander vodja vsega dela za popolno zedinjenje Jugoslovanov na podlagi enakopravnosti vseh treh plemen, da se na ta način čim hitreje doseže popolna konsolidacija Jugoslavije in s tem njen čim večji in čim sijajnejši napredek. Tako je Kralj Aleksander postal tudi v tem pogledu ideal vseh Slovencev.

Presegalo bi okvir tega članka, če bi podrobno omenjal ono veliko delo in vso ono veliko skrb Kralja Aleksandra, da se v vsej izmeri doseže veliki ideal zedinjenja. Le dva historična datuma naj omenim

V svojem manifestu narodu z dne 6. 1. 1919 je dejal regent Aleksander med drugim tudi to-le: „potrudimo se, da pokažemo s pozabljenjem na vsa naša medsebojna nasprotstva in z opuščanjem vseh nesoglasij vsem z gled treznega in svestnega naroda, vrednega, da v miru živi in dela z velikimi prosvitljenimi narodi, s katerimi je imel časi in ponos, da jim je

bil hraber vojni drug in lojalen zaveznik“.

Ni treba posebej povdarjati, kako niti ta kraljevski, iz najčistejšega patriotizma porojeni apel ni mogel izmodriti Jugoslovanov, da bi prenehali s pretiranim strankarskimi borbami in pričeli složno delovati za napredek Jugoslavije. Kljub vsem težkim in usodnim izkušnjam zgodovine, kljub vsem očitnim sovražnim namenom nekaterih sosedov, so se strankarski boji razbesneli do najvišje mere, da je bila že v nevarnosti eksistenca Jugoslavije.

Jasno je postalo, da je ogrožena svoboda Jugoslovanov, če bi še naprej trajalo to nebrzdano strankarstvo. Nastal je trenutek, ko je Jugoslavija potrebovala odločilnega in pogumnega patriota, ki napravi nezdravim razmeram konec — ali pa bo konec jugoslovanske svobode.

In tega odločnega moža je imela k sreči Jugoslavija v svojem Kralju, v velikem zjedinitelju Aleksandru

On, ki je zvesto sledil velikim demokratičnim načelom svojega velikega očeta, On, ki je zapisal ponosne besede, da „hoče biti vladar po lastnem duhu samostojnih, svobodnih, za uspešno delo in srečno življenje trudečih se in sposobnih kmetov, državnostvorcev svoje narodne države“. On je moral prav zaradi teh načel uničiti ves narod ubijajoče strankarstvo in odpraviti le od strankarstva živečo skupščino.

Tako je deset let po prvem apelu prišlo do historičnega šestojanuarskega manifesta, ki je čisto prepojen od najgloblje ljubezni do naroda in ki je dokument velike odgovornosti, ki jo je čutil vladar Aleksander do svojega naroda.

Ni bilo drugega izhoda... „Mojo dušo so mučile tožbe narodnih množic, delavcev, in patriotov“... Največji interesi naroda in države kot tudi njih bodočnost mi narekuje, da se obračam kot vladar in kot sin te zemlje brez posrednikov svojemu narodu in mu odkrito povem, kar mi nareka v tem trenutku moja vest in moja ljubezen do očetnjave“... „Mojo sveto nalogo, da z vsemi sredstvi ohranim narodno edinstvo in državo, to je najvišja naloga za mene i za vse“... ni dovoljen. Dev 18732

Š temi silnimi in z najčistejšega patriotizma porojenimi besedami je Kralj Aleksander utemeljil svoj korak, prevzel sam zanj vso odgovornost in se s tem znova uveljavil kot pravi narodni Kralj, kakršnega je zahteval slovenski ideal. Zato je 6. januar še višj dvignil kraljev ugled med Slovenci in še povečal ljubezen Slovencev do Njega, zlasti še, ker so vsi poznejši dogodki dokazali, da je s 6. januarjem postala državna misel, za katero so vedno živeli Slovenci. S 3. oktobrom je dobila Jugoslavija svoje edino pravo ime, s 6. septembrom so jugoslovanski prapori zaplapolali nad jugoslovansko vojsko in s Sokolom Kraljevine Jugoslavije je bila v tretje povzdignjena jugoslovanska misel kot prva misel vsega naroda.

Vsa nacionalna pričakovanja Slovencev je izpolnil kralj Aleksander in Slovenci so spoznali, da najde vsako njih narodno prizadevanje v Kralju Aleksandru svojega najboljšega pokrovitelja in podpornika.

Za Slovence je bila zmagaja jugoslovanske misli vprašanje njihovih narodnega obstoja in je še danes pogoj njihov srečnejše bodočnosti, ker kljub vsem velikim zmagam še danes niso rešena vsa vprašanja, niti še ni do konca dovršeno veliko delo združenja in osvobojenja vseh Jugoslovancev. Jugoslovanska misel je zato še vedno temeljna vsebina vsega slovenskega hotenja in jugoslovanske misli, zato tudi narekuje vse odnose Slovencev in je ključ do njihov src. Najvišji in naravnost idealni reprezentant jugoslovanske misli pa je Nj. Vel. Kralj Aleksander in zato so Slovenci neločljivo zedinjeni s svojim Kraljem, zato so eno z Njim.

Slovenci pa so tudi že imeli priliko, da so praktično spoznali, da je jugoslovanska misel v resnici edina možnost za njihov nacionalni razvoj. Po osvobojenju se je kulturno življenje Slovencev razvilo z naravnost nesanjanim tempom. Tu treba v prvi vrsti omeniti slovensko univerzo, ki je postala dejstvo šele potem, ko je Nj. Visočanstvo regent Aleksander s svojim zakonskim pooblastilom presekal vso negotovost in dolgotrajne

spore ter nato z zakonom ustanovil ljubljansko univerzo. Alma mater la-bacensis pa mora še v vse drugačni meri biti hvaležna svojemu kralju. Leta in leta dolgo je trpel razvoj ljubljanske univerze, ker je vsako leto grozila nevarnost njene redukcije, dokler tudi tej negotovosti ni napravil konec kralj Aleksander ter postal najvišji pokrovitelj ljubljanske univerze ter tudi dovolil, da nosi sedaj njegovo ime: Univerzitas Alexandrina je zato globoko hvaležna svojemu kralju, da jo je rešil vseh skrbi ter da se more vsa posvetiti delu za svoj napredek in za blagor naroda.

Glasbeni konservatorij, ves sijajen napredek ljudskega in še sijajnejši meščanskega šolstva, nadalje ustanovitev trgoveške akademije, cele vrsti strokovnih šol, povsodi sami dokumenti, ki pričajo, kako je napredovala Slovenija pod vladjo Nj. Vel. Kralja Aleksandra. A ne samo kulturno, tudi materialno je napredovala Slovenija vsled velike pozornosti, ki jo je vedno poklanjal Kralj Aleksander Sloveniji.

Mogočen razvoj Bleda ne bi bil nikdar mogoč, da ga ni kralj Aleksander povišal v svojo letno rezidenco. Obenem z Bledom pa je vsa Gorenjska in vsa Slovenija bila deležna dobrot kraljevega bivanja v Sloveniji.

Enako se je Ljubljana vsled velike pozornosti kraljeve vlade neverjetno razvila in ta razvoj traja še naprej in kakor vse kaže, je šele v pričetku.

Kot dežela, ki mora postati dežela tujskega prometa, je Slovenija vedno stremela za različnimi prometnimi zvezami in tudi ta stremljenja so bila kronana z uspehom. S prekmursko železnico je dobilo Prekmurje svojo zvezo s Slovenijo, z železnico Rogaška Slatina — Krapina je naše drugo najlepše zravilišče dobilo nov razmah in že je raspisana oddaja del za progo Št. Janž—Sevnica, ki je začetek zveze Slovenije z morjem.

A ne samo Slovenija kot celota, temveč tudi vsi stanoviti so pod vladjo Kralja Aleksandra napredovali. Zlasti veliko hvalo pa je dolžan Kralju Aleksandru slovenski kmet. Že v svojem prvem manifestu je kralj Aleksander napovedal potrebo agrar-

ne reforme. Vsled partizanstva, ki je le predolgo obvladalo vse naše javno življenje, je žal ostala agrarna reforma nerešena. Po 6. januarju pa se je tudi agrarna reforma premaknila z mrtve točke in danes je že rešena.

Od nekdanj je bila največja nesreča slovenskega kmetovalca, da ni mogel prodati svojih pridelkov za ceno, ki bi odgovarjala njegovemu trudu. Tudi v tem oziru se je izkazal Kralj Aleksander kot največji dobrotnik kmeta in z zakonom o žitnem monopolu je storjen prvi veliki korak, da pride kmetovalec na svoj račun. Z organizacijo izvozne trgovine, z zaščito kmetijstva pred predragimi posredovalci pa je storjen še drug korak, da se zboljša stanje kmeta.

Vse zadruge, vsa kmetijska društva, vse organizacije kmetovalcev so našle v Kralju Aleksandru svojega najzvestejšega pokrovitelja in vse te organizacije so dobile toliko davčnih in drugih olajšav, da so mogle napredovati tudi v času najtežje gospodarske krize. Prav posebne pozornosti pa je bila vedno deležna Kmetijska družba, ki je bila in je za napredok kmetijstva naravnost odločilne važnosti.

Kakor kmetovalec, tako je imel tudi slovenski delavec priliko, da je do dobra spoznal veliko ljubezen Nj. Vel. Kralja Aleksandra za delavstvo. Socijalna zakonodaja dela čast Jugoslaviji in čeprav se je z gotove strani vedno znova skušalo okrniti socijalne institucije delavstva, so vendarle ostali vsi ti napori brezuspešni in Delavske zbornice, uradi za zavarovanje delavcev, zaščita delavcev so nadalje neovrgljivi zakoni Jugoslavije.

A tudi slovensko gospodarstvo je našlo v Kralju Aleksandru svojega najvišjega zaščitnika. Od vsega početka je bil Kralj Aleksander pokrovitelj ljubljanskega velesejma, ponosa Slovenije. Prav tako pa štejejo tudi

vse druge slovenske institucije kralja Aleksandra med svoje dobrotnike in podpornike.

Posebne lubezni Kralja Aleksandra pa je bila deležna naša mladina. Vsako leto poklanja Kralj Aleksander na dan Sv. Save nagrade najboljšim dijakom, stipendije, dijaški domi in druge ustanove so nadaljni dokazi ljubezni Kralja Aleksandra do mladine.

In ne nazadnje je treba omeniti še eno stvar, ki je tesno zvezala Slovence s Kraljem Aleksandrom. To je Njegovo vzorno lepo rodbinsko življenje Ni ga Slovenca, ki ne bi z ganotjem v srcu govoril o vseh naših prelestnih Kraljevičih in o vzvišeni Kraljici Mariji ki so vsi že simbol srečnega rodbinskega življenja. Ni čuda, da se kar množe po Sloveniji lepe nove šolske stavbe, ki so posvečene enemu naših Kraljevičev in da je tudi vedno več domov, ko so posvečeni Kraljici Mariji, največji pokroviteljici slovenske žene in matere. Tudi s svojo rodbino je Kralj Aleksander pravi slovenski narodni Kralj, ki je v vsakem pogledu vzor slehernega Slovenca.

Pravi vodnik naroda, ki tudi v najgostejši megli kaže pravo pot, je Slovincem kralj Aleksander. Obenem pa tudi vladar, čegar vsako njegovo dejanje priča o njegovi veliki ljubezni do naroda in do Slovencev. Iz te ljubezni pa se je morala roditi samo ljubezen in zato so Slovenci srečni in ponosni, da jih vežejo s Kraljem Aleksandrom naravnost neločljive vezi in da ni v Sloveniji zakona in čustva, ki bi imel takšno veljavo, kakor je vdanost do Kralja Aleksandra in Njegovega visokega doma.

Vedno v svestobi do prvega Jugostovana!
Vedno v ljubezni do kralja Aleksandra!
Vedno v hvaležnosti do narodnega vladarja!
To je in ostane slovenska volja.

D-r Drago Marušič.
Ban Dravske Banovine.

НАШ КРАЉ И ПРИВРЕДА

Од првог часа нашег Ослобођења и Уједињења наш Узвишени Краљ посветио је сву своју пажњу не само политичкој већ и економској консолидацији наше повећане Отаџбине.

Нису били лаки ти економски проблеми након победоносног рата, који је знатно повећао територију државе, сјединио крајеве различитих економских структура, разних привредних веза и разног привредног менталитета.

Некадашњи делови двојне монархије овисни су до тога часа били од финансијских и економских центара, који су добро смишљеном финансијском, тарифном и царинском политиком знали тим крајевима одузети сваки атрибут самосталне одлуке. Привредне прилике у тим крајевима развијале су се посвема према интересима тих државних привредних центара.

Предратна Србија по својој економској структури строго аграрна, али водјена по националним економским интересима сјединила се дакле са новим крајевима, чија је економска политика била вођена из других према нашим националним интересима посвема индиферентних, чак и противних центара.

Са претежито додуше аграрном структуром, али већ са извесним ка индустријализацији преорјентисаним почецима нашли су се ти крајеви пред задатком, да у најтежој фази светске економске ситуације, изазване последицама дугог рата и поратног привредничког менталитета изградбе услове своје нове националне економске позиције.

Без властите јаче индустрије затекла је ту нашу државу у првим годинама иза рата једна велика инвазија страних индустријских производа, чија набава се није мог-

ла даље одгађати, будући, да домаћа индустријска делатност није могла покривати све те потребе, које су настале за време дугих ратних година.

У исправном схватању настале ситуације морала се дакле у нашој држави у првом реду провести једна систематичка индустријализација, како бисмо се могли што више еманциповати од иностранства. Благодарети подузетном духу у оним првим поратним годинама индустријска се је делатност у свим крајевима наше државе ванредно повољно развила сем металургичке и текстилне струке, у којим струкама већ такођер показујемо замеран напредак — ми смо изградили нашу индустрију, тако, да она данас већ у многим артиклима, код набаве којих смо били упућени на иностранство, не само покрива домаћу потрошњу, већ се може ангажовати и за извоз на даље пијаце.

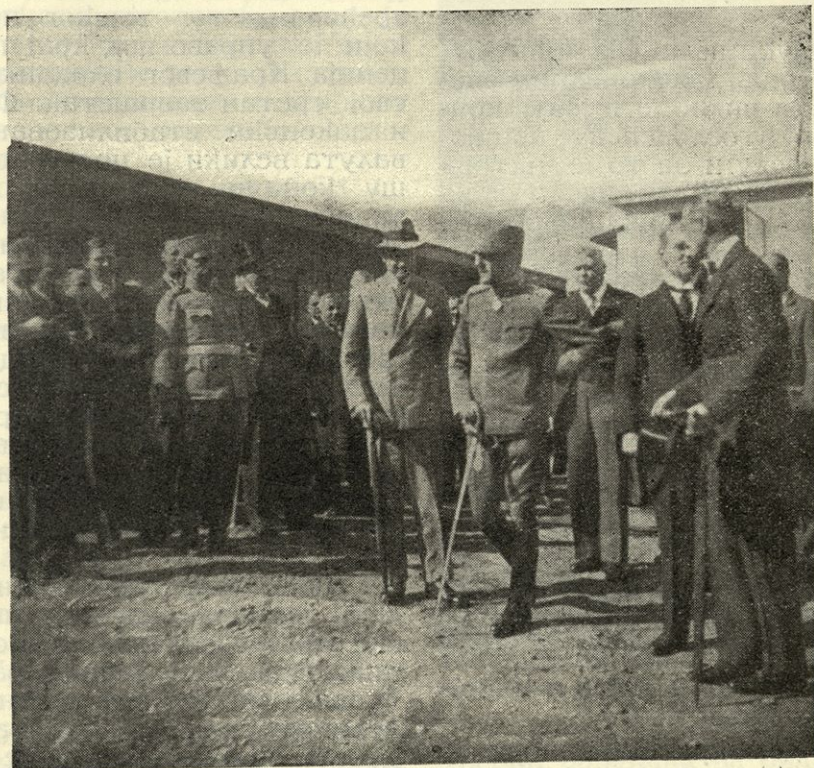
Наша аграрна продукција знатно је ојачала присједињењем нових претежно такођер аграрних крајева и ту су пријашњи привреднички центри, од којих су овисили ти крајеви умели кроз дуг низ година иза рата, да одржавају своје посредничке улоге и тек помало изграђивањем нашег националног привредног менталитета видимо њену новију развојну фазу, која иде у правцу посвемашњег еманциповања од тих бивших центара и ка стварању национално самосталних позиција. Тај процес подупире у целом свету наступила тешка аграрна криза, која од аграрних држава тражи самостално иступање и обрану са новим сретствима, која воде ка привредној аутаркији.

Док је дакле и аграрна и индустријска делатност већ у главном нашла свој пут ка национал-

ној преориентацији — видимо и трећу надасве милу појаву да и организација домаћег капитала у нашем новчарству свесно иде ка истом циљу. Свесни смо тога, да као држава, која је тек у почетима стварања домаћег националног капитала не можемо се посвема еманциповати од страног капитала и у колико **Он** не наступа експлоататорски, ми га и **ж**елимо и поздрављамо.

Наш Краљ као народни владар знао је врло добро, да модерна држава мора дубоко да захвати у решавању економских проблема, јер од њиховог исправног решавања овиси финансијска моћ **не**зине.

И наш Краљ доиста не задовољава се тиме, да саслуша реферате својих саветника по економским проблемима, које избацује данашњица, већ Он се упућује у најмање њихове детаље. Ствара



Н. В. Краљ са принцем Павлом код отварања рудника Трепча

Констатујући у главним линијама национализовање пољопривреде, индустрије и новчарства можемо да утврдимо, да смо стигли ка задњој фази нашег економског развоја, ка стварању нашег интегралног националног економског менталитета.

Хисториским манифестом од 6. јануара 1929 и 3. октобра 1929., створеним јединственим називом наше државе нама је Узвишени Краљ ударио чврсти темељ у консолидацији наше националне привреде.

свој властити суд о њима, те код њиховог решавања износи своје властите погледе, вођен увек очинском бригом за стварање услова ка благостању свог народа.

На својим честим путовањима по разним крајевима наше простране државе Краљ увек са највећим интересом испитује стање наших пољопривредника, трговаца, индустријалаца и занатлија. Свако његово питање далеко је од конвенционалне форме. Он улази у најситније детаље сељачког и прив-

редног живота. Знаде се врло добро, да је Краљ велики пријатељ задругарства и ту се најбоље види како је дубоко схватио потребе нашег сељака, кому је задругарска организација најповољнији облик привредног колективистичког удруживања.

Свако ново индустријско предузеће, сваки нови рудокоп, који почима водити сакрита богатства наше земље буди у Краљу радост, једнако као што га забрињује свака неповољна појава, која може да ослаби наше привредно напредовање.

Стварајући велику и моћну Југославију, Краљ, далековидним својим погледом видио је и јаку, консолидовану југословенску националну привреду и за то је његова влада увек подузимала све да олакша и унапреди рад свих привредних грана.

Прва и највећа брига посвећена је била одмах од првог дана Уједињења законодавном раду на пољу најразноврснијих привредних питања.

Почевши од Аграрне реформе, (1919) па све до организације државне интервенције за одржање цена најважнијег пољопривредног продукта, пшенице (1931), сав је законодавни рад наше државе под мудро владавином нашег Краља настојао, да у првом реду заштити интерес нашег пољопривредника, од чијег благостања овиси и напредак целе државе.

Скроз демократски назови нашег Краља у велике су документе вани баш Његовом великом бригом за пољопривредника. Осигурати му у првом реду земљиште, на којему може привређивати а у часу тешке светске аграрне кризе државна акција око одржавања цена пољопривредних продуката, како би се његов труд наплаћивао, карактеристични су почетни и завршни акти прве декаде владања нашег Краља.

Предалеко би ме одвело када би па макар и летимично хтео да прикажем сав плодносни рад на пољу економског законодавства у првих десет година постојања наше национално уједињене државе.

Напоменути ћу само онај легислативни рад који је решавао крупније економске проблеме:

У првим часовима иза Уједињења три су разне валуте циркулисале и један од најхитнијих проблема био је без већих поремећаја средити питање домаће валуте. Почевши од жигосања на територију увећане државе пронађених платежних сретстава, па све до њихове измене за динарске новчанице (1919-1922) и коначно до Закона о стабилизацији те народне валуте (1931) завршен је важан период у сређивању тог тешког проблема, који је управо под крај првог деценија Краљевог владања нашао свој сретан завршетак. Фактички и законски стабилизована наша валута велики је предуслов за нашу коначну економску консолидацију.

Закони о акционарским друштвима, берзама, Народној банци, Државној хипотекарној банци, Поштанској штедионици, Занатској банци, Прив. аграрној банци, Прив. друштву за извоз земаљских производа посвећени су стварању што бољих услова за рад приватних и државних новчаних установа, као установе, која ће заштићивати извоз наших пољопривредних продуката.

Законима о аутономној царинској тарифи, заштити индустријске својине, о оснивању и организацији Државног Завода за унапређивање индустрије и занатства и великим бројем других закона предузете су све мере, да се заштити наша домаћа индустрија и занатска делатност а јачањем стручне занатске наставе, те коначно доношењем новог закона о радњама све је предузето, да се ове важне гране наше привреде могу несметано развијати.

И трговина је кроз ових првих 10 година владања нашег Краља била новим и модерним законима заштићивана. Са свим државама, у којима имадемо пијаца за наше извозне артикле, склопљени су нови трговински уговори, са царинским, ветеринарским и правним конвенцијама, које олакшавају измену добара, а пружају правне заштите за случај спорова. Уређена

је конзуларна служба, донесени су закони и правилници о контроли наших најважнијих извозних артикала и 1929 основан је Завод за унапређивање спољне трговине да посвети сву своју бригу јачању наше извозне делатности и пропаганди наших извозних артикала у иностранству. Основан је 1930 у Београду и Трговачки музеј, да организира учешће наше државе на разним међународним изложбама и сајмовима, коначно донешен је и Закон о организацији обавештајне службе Завода за унапређивање спољне трговине у иностранству, па ће доскора трговински аташеји Завода плански и систематички почети развијати своју делатност на што интензивнијем пласирању нашег извоза на старим као и новим пијацама.

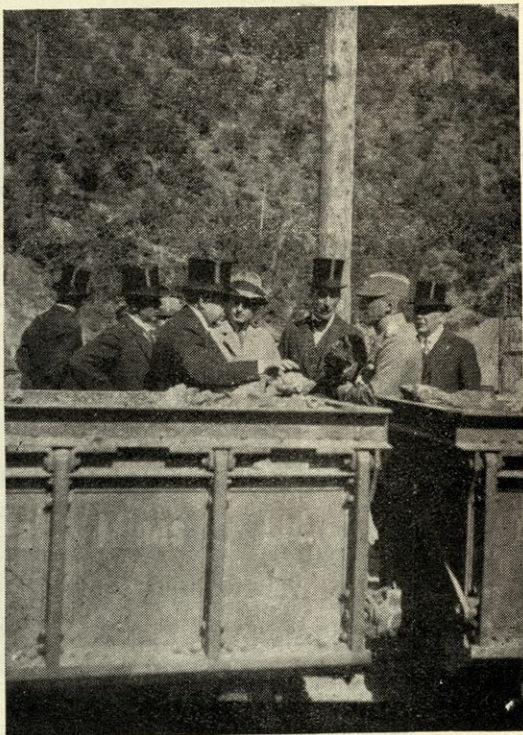
Упоредо са овим плодним законодавним радом подузело се све, да се и промет жељезнички и паробродски што боље развије. Особита пажња била је посвећена јачању, нашег поморског промета и данас већ можемо са задовољством констатирати, да се сав саобраћај, по жељезници, рекама и мору одвија са највећом тачношћу и да је велика потпора привредном развоју наше државе.

Са којим великим интересом прати наш Краљ напредак наше привреде нека илустрира онај незаборавни дан 4. децембра 1930., када је дошао да разгледа тек отворени Трговачки музеј Завода за унапређивање спољне трговине.

Храбри војсковођа, који је од победе до победе водио јуначку нашу војску, умни државник, који спроводи политичку консолидацију наше државе, пролазио је дворанама Трговачког музеја, застajкивао код сваке витрине и није било ни најмањег детаља, који не би био свратио на себе Његову пажњу. Једнако се је интересирао за рудно благо Јужне Србије, као и за жито равнот Баната, за дрво и шумске производе Хрватске, као и за савршене индустријске продукте Словеније. Разгледавао је са великом пажњом дијаграме, који приказују наш напредак на економском, социјалном и културном пољу. Веселио Га развитак сао-

браћаја, као и поморске пловидбе, поносио се је са развитаком социјалних и хигијенских уредаба. Особито Га је радовао напредак наше опште и стручне наставе а коначно са особитим интересом је проматрао велики развитак нашег туризма.

Нама, који смо имали срећу да будемо у Његовој пратњи и да на стављена питања дајемо по-



Н. В. Краљ разгледа руду у руднику Трепча са представницима рудника.

тебна разјашњења било је јасно, да уз Великог Државника и Победоносног Војсковође у том моменту видимо и великог Националног Економа, који у свом племенитом срцу носи бригу за привредно благаостање ове по њему створене и консолидоване Југославије.

И доиста већ у ових првих десет година сретног владања нашег Краља извршена је прва фаза нашег привредног развитака а други децениј нека донесе коначну изградњу и консолидацију политички и економски јаке Велике Југославије!

Др. Јурај Томичић.

KRALJ I SOKOLSTVO

Naše Sokolstvo, oličeno u Savezu Sokola Kraljevine Jugoslavije zakonom je osnovana organizacija privatne inicijative, organizacija najzdravijih individualnih i kolektivnih snaga u jugoslovenskom narodu, u koju svaki pojedini član unosi svoju ličnu vrednost i svoj lični rad. U toj organizaciji svaki nesebično saraduje na ostvarenju velikih sokolskih ideala na dobro Kralja, Naroda i Otadžbine.

„Putevi i ciljevi“. — str. 17.

Zakon, kojim je osnovana sokolska organizacija u našoj zemlji, stupio je na snagu 5. decembra 1929. Tím zakonom odao je Nj. Vel. Kralj sokolstvu najveće priznanje time, što je u članu 5. toga zakona odredio, da je starešina sokolskog saveza Naslednik Prestola Kraljevine Jugoslavije. Tako sada stoji na čelu jugoslo-

ideju i kako potpuno pravilno prosuđuje sokolski rad, naše zadaće i naše ciljeve. U vremenu od 1921. do 1931. godine pružila se više puta prilika, da smo od svoga Kralja primili priznanja za sokolski rad i naišli na puno shvaćanje velike sokolske ideje te naših stremljenja i napora. Sa iskrenim zanimanjem i srdačnim sim-



Nj. V. Kralj i Kraljica te Nj. Vis. Starešina Sokolstva prestol. Petar sa predstavnicima Sokolstva na tribinama pri Svesokolskom Sletu 1930 g. u Beogradu.

venskog Sokolstva Nj. Visočanstvo Prestolonaslednik Petar. U njemu svi mi Sokoli gledamo simbol mladosti, zdravlja i radosti, čime provejavaju naša sokolska srca.

Postoje prevažni dokumenti, koji su neizbrisivim slovima zapisani u istoriji sokolskog pokreta i života u našoj zemlji i koji posvedočuju, kako naš Kralj duboko shvaća sokolsku

patijama pratio je naš Kralj naše puteve i davao nam pobude za daljnji rad.

Našem Kralju bilo je Sokolstvo pri srcu već od mladih dana. Već u predratnom Beogradu posećivao je On kao Princ i kao Prestolonaslednik sokolske javne vežbe. Tako je bilo i g. 1912, kada su posetili Beograd akademici iz Zagreba, kojima su u čast beogradski Sokoli priredili javan čas

na Kalemegdanu, kojem je prisustvo-
 vaó i tadanji Prestolonaslednik Alek-
 sandar. Ondašnji austro-ugarski po-
 slanik u Beogradu Ugron čudio se
 tome, izjavivši tadanjem predsedniku
 srpske vlade dru. Milovanoviću svoje
 otvoreno snebivanje nad time, kako
 može Prestolonaslednik prisustvovati
 sokolskoj javnoj vežbi. Dr. Milovano-
 vić mu je tada odgovorio, da se Pre-

„Prvi sokolski slet održan ovako
 sjajno u ovom biseru jugoslovenskih
 gradova pšvedočio je sve najlepše
 vrline, koje su kod nas primljene od
 naših velikih i zaslužnih učitelja:
 bratskih čeških Sokola.

Video sam naročitim zadovolj-
 stvom vašu intimnu saradnju sa če-
 škim i ruskim Sokolstvom, očekuju-
 ċi, da ćete na ovom polju slovenske



Starešina Saveza Sokola Kralj. Jugoslavije Nj. Visoč. Prestolonaslednik Petar

stolonaslednik u najvećoj meri inte-
 resuje za Sokolstvo i da vrlo često
 prisustvuje sokolskim javnim vež-
 bama.

Kad se je god. 1922. održao u
 Ljubljani prvi slet tadanjeg Jugoslo-
 venskog Sokolskog Saveza, uputio je
 Kralj Sokolstvu ovaj manifest:

uzajamnosti i dalje vršiti svoje bla-
 gotvorno dejstvo.

Očekujući, da ćete i dalje šicati
 ugled i ojačavati dosad stečene veze
 sa srodnim organizacijama dosadaš-
 njih savezničkih i prijateljskih nara-
 da, čije smo odlične predstavnike bi-
 li srećni imati ovom prilikom u na-

šoj sredini i da ćete posvedočavati, da će srpsko-hrvatski-slovenski narod biti stalan činilac međunarodnog mira i napretka.

Našu moralnu snagu pokazali su jednakim uspehom Sokoli i Sokolice, đastvo i pretstavnici naše slavom ovenčane vojske.

Sokoli, budite i otsad celom našem narodu primer jedinstva duhovnoga i raznosite sa ovoga sleta niza Savu i Dravu, uz Tisu i Moravu, ka Timoku i Vardaru, ka Bosni, Neretvi i Zeti sve do sinjega mora, ljubav prema svakom bratu i sestri, kažite im, da ste ovako sakupljeni jedan uz drugoga, videli samo jedan lik, osetili jedno isto srce samih blizanaca i blizakinja naše velike Majke Otadžbine.

Na tome temelju jedinstva i Sokolstva podižaće se dalji napredak snaga narodnih i državnih. Za sve to primite Moju Kraljevsku zahvalnost na vašoj pokazanoj predanosti sokolskim i narodnim idealima."

Zdravo!

Lj., 15.VIII. 1922.

Aleksandar.

* * *

U danima od 27. do 28. juna 1925. god. priredena su u Beogradu I. međusletska sokolska takmičenja, i tada je Vlada darovao Sokolstvu „Mač Kralja Aleksandra I.“, kao prelazni dar pobedničkoj vrsti.

Bilo je 1928. god., kad smo se spremali na sokolski slet u Skoplju. Kralj je 20. jula primio sokolsku deputaciju da Ga pozove na slet i tom zgodom kazao je ove značajne reči: „I Ja sam Sokol!“

Kada se je uprava Saveza Sokola kraljevine Jugoslavije sastala na svoju konstituantu u Beogradu 25., 26. i 27. januara 1930. te pozdravila Kralja, primili smo 28. januara ovaj odgovor:

Zahvaljujući iskreno na odanom pozdravu sa prve sednice Saveza Sokola, osobito mi je zadovoljstvo, da u početku vašeg rada izrazim svoju toplu želju, da i u buduće kao i do sada, plodni i korisni radovi Jugoslovenskog Sokola budu upravljani na svestrani i zdravi razvitak našega naroda.

Aleksandar.

I kada smo god. 1930. priredili u Beogradu I. svesokolski slet Sokola kraljevine Jugoslavije, tada je Kralj poklonio našem Savezu skupocenu zastavu, koju nam je predao na sletištu na sam Vidovdan i tom zgodom Sokolstvu uputio ove divne reči:

Sokoli i Sokolice!

Od Sokola kraljevine Jugoslavije, koji je nedavno stvoren pod starešinstvom Moga Prvorodenoga Sina, Naslednika Prestola Petra, očekuje se, da bude zdrav vaspitač omladine, pobornik bratstva i ljubavi, zatočnik velike jugoslovenske misli, nosilac viteškog i nacionalnog duha. On ima da kod svojih pripadnika razvija i jača plamen rodoljublja i plemenitog oduševljenja, da im bude škola građanskih vrlina. Pored toga, On ima da bude spona sa velikom sveslovenskom sokolskom zajednicom.

U znak Svoje Vladalačke pažnje prema tim velikim zadacima i njihovom izvršenju, podarujem Sokolu kraljevine Jugoslavije ovu zastavu i razvijam je sa željom: da bi se uvek gordo lepršala na čast i slavu Kralja i Otadžbine!

Pod ovim znamenjem, Sokoli i Sokolice Jugoslavije, čelicitе vaše mišice, oblagorođujte vašu dušu, naružavajte sokolskim vrlinama vaše srce. I nikada ne zaboravite, da vaš sjajni polet i sve vaše odlike uvek dugujete velikoj i ujedinjenoj Jugoslaviji, da njoj pripadate svojim mislima i svojim delima.

Od kolevke do groba dužni ste služiti samo Jugoslaviji i jugoslovenskoj ideji, njene su vaše mišice i vaša srca, njene imaju da su sve vaše radosti i ideal, vaše težnje i sva vaša pregnuća.

To traže od vas vaše sokolske tradicije, to je amanet onih, koji padoše za veličinu Otadžbine, to vam je Moj Kraljevski pozdrav.

Zdravo!

* * *

A što kažemo mi jugoslovenski Sokoli na sve ove dokaze Kraljeve ljubavi i pažnje prema nama?

Mi kažemo ovako:

Gospodaru, potomče viteškog roda Karađorđevića, sine neumrlog

Kralja Petra I. Velikog Oslobodioca, Tebi šaljeno danas, kada u istoriju pada prvo desetleće Tvoga vladanja, naš odani sokolski pozdrav!

Junace, koji si vodio Svoju vojku preko strašnih patnja i umiranja

li i nevolje, čija se ruka uvek pruža na pomoć, treba olakšati teret teškoga života. Sve teškoće i brige naroda nosiš u Sebi, kao što u Tebi odjekuju sve njegove radosti. Duša s dušom, srce, sa srcem!



Jugoslovenski Sokoli u Parizu pred Pantheonom 1931. god.

u pobedonosni polet novoga života, koji se u bujnom zanosu diže iz grobova i razvalina, jer mu je seme sejala Večna Pravda!

Oče patnika, kojemu je srce uvek otvoreno, kada treba shvaćati bo-

Kralju Jugoslavije, najlepše zemlje na svetu, koju smo mi Sokoli prekrili svojim gnezdima, od njih sagradili kule državne svesti, nacionalne skupnosti i narodnog jedinstva, da su se stoline tisuća duša slile u

jedno mišljenje i da su srca svih uskladeni u jedan harmonički kucaj!

Sine naroda, krvi naše krvi, kojemu mišljenje i dela prožima duboka ljubav prema svima nama, kojemu je dobrobit naroda i otadžbine najveća briga, svima nama primeru i izgledu radinosti, koja izviru iz tvrde volje i koju vodi državnička mudrost!

Jugoslovenski Sokoli, Sokolice, naraštaj i deca, prodahnuti duhom slovenskog sokolskog bratstva — svi mi kao jedan uzaišemo pod jednim istim sokolskim barjakom svoje duše u sunčane visine sokolskih ideala,

ponosni i gordi, uvek pripravnici na poziv svoga Kralja i svoje otadžbine! Iz naroda smo, za narod smo!

Gospodaru, junače, oče, kralju, sine, brate, čuj kucaj naših srdaca koja toga dana i uvek iz dubine naših duša pozdravljaju Tebe, Tvoj Dom i Rod, dozivajući blagoslov neba radu, brizi i naporima Vladara Jugoslavije sa našim priprostim, ali iskrenim sokolskim:

Zdravo!

E. Gangl.

НА ХИСТОРИЈСКОЈ ПРЕКРЕТНИЦИ

Хисторијски детерминизам, према чијем учењу су хисторијски догађаји и људи тек нужна посљедица збивања и развјетка, пређашњег и савременог, у економском, социјалном, културном и политичком животу свијета, има свој извор у истоименој филозофској науци. Према њему човек је тек нужни извршилац нечеса одређеног, што није он ни замислио. Појавио се на површини да изврши једно дјело, да послије уступи своје мјесто другоме по истом закону и са истим циљем. По овој теорији отпада стваралачка иницијатива и оригиналност човека, његовог духа и разума. Али противно том детерминизму, велики су духови ствараоци свих смерова и епоха у развјетку човечанства... И њима пређашњи и савремени догађаји служе као полазне тачке или као средство новом стварању. Не може сам појединац, и како велики био, да се издвоји од утицаја прошлости и савремености, али у те утицаје улази он као стваралац својим духом, било као умјетник, државник, вјерски, социјални, филозофски, економски, или политички реформатор. То је једини могући назор и једино становиште, којему се може приклонити здрав људски разум у просуђивању и проматрању свјетских догађаја; то ста-

новиште одбија свако друго а у првом реду материјалистичко тумачење хисторије; одбија и искључиво економски моменат као детерминанту у развоју свјетских догађаја.

У низу идеалних момената, који одлучују у животу појединца или друштва (заједнице, народа), постоје многи давни, исконски моменти како индивидуални, тако и колективистички. То је слобода појединца, која се очитује у схватању филозофских претходника француске револуције, па онда слобода народа коју су створили вијекови у међусобном одређивању односа између разних група човјечанства.

Хисторија је формирала те групе из којих су изникли јаки појединци који су заступали интересе и идеале, појединих споменутих група. Ови идеали били су у већини творевине баш ових појединаца.

Трагика нашега народа у хисторији била је у његовој подвојености. Али у том времену, више империјалистичког него ли националног освајања и уједињавања, низали су се јаки појединци: краљеви, војсковође, који су хтјели да прошире своју власт бар на читаво подручје једног истог народа, односно по поријетлу исте људске групе. Ту су Немањини у Србији, Твртко у Бос-

ни, Крешиминовића код Хрвата, а треба да споменемо и завојевалачке бугарске царе. Вријеме народних катастрофа и дугог робовања продило је и идеалистичније схватање поновног уједињења наше народне груле и повод ослобођења, који је у борби проти Турака био вјерски, и племенски, за вријеме балканских ратова партикуларистички: бугарски и српски, пролази кроз патње за вријеме свјетскога рата своје

венца, који није био нависини схватања о опасностима по народни опстанак, који није схватио величину оног момента, па онда величину народне Калварије. Као што и величину ускрснућа, кад су се на фронтима ломили стогодишњи физички окови, којих су се духови били већ давно ослободили.

Ту свршава један период оне снажне акције, коју су код Хрвата започели Илири, код Срба Карађор-



|| Њ. В. Краљ и Краљица у Загребу.

велико прочишћење, те постаје опћи, југословенски; захваћа једнаком снагом и Хрвате и Словенце те добија у нишкој декларацији српске владе свој изражај да Србија води рат за ослобођење свију јужних Словена, за уједињење Срба, Хрвата и Словенаца. Колективни идеал наше уже народне групе српско-хрватско-словенске развијан и његован од јаких појединаца у вријеме народне подвојености и народних патња, постао је подлогом народној борби. Није било ни Хрвата ни Сло-

ђевићи и њихови савременици и који крај неповољног развитка међународних односа, нису могли да изврше читаву своју мисију. Краљ Петар и Александар са својим сљедбеницима коначни су провађачи у дјело колективног народног идеала, и према њима је читав народ окренуо своје очи, одредио их вођама за велико дјело и повјерио им располагање са својим животом. У том је и величина њихових личности. Они нису били нити јесу завојевачи него ослободиоци, вође на-

рода у провађању првог, исконског идеала народног; вође из пустиње, који су и сами с народом пошли на Голготу, на муке, у пропаст, да с њим заједно ускрсну на нови живот.

Краљ Петар проживио је само уједињење државно и оставио други велики дио задаће, провађање духовног уједињења народа, младом вођи побједничких народних армија краљу Александру.

—

Колективни народни идеал није био још потпуно постигнут проглашењем уједињења. Као што код појединаца тако и код читаве скупине дјелују елементи конзервативизма, елементи реакције, и спречавају прогрес. Није било ненаравно, што су се код наше три народне скупине такођер појавили ти елементи, чији су претставници били јаки појединци са читавим политичким групама. То је била посљедица двојности у колективном програму нашег југославенског народа; двојности од које је један дио претстављао идеал потпуног народног уједињења, а други партикуларистичког уједињења са самосталности појединих дијелова. Тога је било и на српској, и на хрватској и на словеначкој страни — јер се полазило са реалистичког гледишта, које прије рата па ни заврјеме рата није претпостављало могућност потпуног народног уједињења. Па и сам велики идеолог југословенства, Рачки, оставља будућности питање заједничког крова са браћом Србима. По свему схватању он га је желио, али као да му је било пресмионо да га отворено нагласи. Послије уједињења, кроз минулих десетак година, наш народни живот и није обиљежен другим него борбом између два гледишта у народном идеалу, гледишта подвојености и индивидуализирања до раставе, и гледишта о пуном уједињавању. На једној страни није се пребољела велика Србија, на другој исто таква Хрватска, а на трећој и Словенија, премда доста нејасно изражена. Сва три народна дијела допринијела су политичком хаосу свој дио с политичке стране, а да не говоримо и о болести наше широке демократије, која би можда била ла-

гле пребољела порођајне болове, да није читав народни организам трпио од борбе између два гледишта на наше народно уједињење.

Наш народ, да не страда у овој борби и да сачува своју државу, имао је срећу у томе што се на пријестољу нашао ауторитет Краља, монарха, који је сачувао неокрњен народни идеал и остао вјеран нишком завјету. Познавалац људи и прилика, психолог и државник морао је да издржи и издржао је тешка искушења са политичким групама и њиховим претставницима, који су у огорченим борбама повлачили и најтеже консеквенције по народни и државни живот. Краљ је могао да се дигне над њих и да мимо њих, помоћу других или сам пође одређеним путем, а да при том наиђе на одобрење и дубоко разумијевање народа. Као добар психолог схватио је болевите стране народне душе, особито код Хрвата, и кад су прилике изискивале, имао је снаге да уклони и сам видовдански устав, па да тиме уклони главни повод неспоразума међу народним дијеловима. Ми знамо да су Краља бољели појави који су се дешавали код Хрвата. Трпио је због њих, тражио им разлоге и настојао да их уклони. Уклањао их је колико је могао за време трајања партијских режима. Хрвати, који су увијек тражили отворен пут до Краља, кад би се враћали од њега, изјављивали су, да Он, једино Он, гледа исправно на читаво народно питање и да ће, пошто је у народним дијеловим размјер снага неједнак, једино Он својом снагом моћи да ријеши то питање. Како је код Хрвата од првог часа уједињења била одлучна чињеница народна династија на пријестољу, као и њихов дубоко укорењени монархизам па су ту своју приврженост народној династији Карађорђевића исказивали у свечаним згодама и иначе, тако је вјера њихова да у Краљу налазе монарха, који ће да извршује правду међу свима једнако, па Краљева брига око хрватског проблема дефинитивно утицала на њихове душе. Монархија је тиме побиједила сасвим и код Хрвата.

И кад је пок. Стјепан Радић, у болници, изјавио, да од сада постоје два фактора — Краљ и Народ — и да је друго елиминирано, говорио је искрено, прогледавши душу хрватскога сељака. Послије 6. јануара однос између Краља и Хрвата толико се продубио и учврстио да су данас и Краљ и хрватски дио народа једно и да је Краљ она велика и ауторитативна снага, која веже све дијелове народа у једну цјелину те провађа оно што му је остављено као не извршено од Великог Оца: духовно уједињење народа. Као једна од сметња на путу к духовном уједињењу народа, истицао се и вјерски моменат. И у том осјетљивом питању, које је више него икоје, одредило нашу народну подвојеност, уздигао се владар над појединачне интересе, те у вјерском миру, међусобном поштовању и сношљивости нашао пут смирења духова, одговарајући тиме и народној души и ријешавајућу сретно онај проблем, којег су се уватили они, који су рачунали с нашом подвојеношћу, мислећи да ће његовом помоћи упропастити нашу народну државу, за коју су говорили да нема основа ни у народном ни у вјерском осјећању. И ако данас насљедник св. Петра на папинској столици изјављује да је католичкој цркви, у којој су сви Хрвати, боље у Југославији, која броји већину православних и муслимана, него у католичкој Аустрији или Фашистичкој Италији, које су државе чисто католичке, значи да је код нас исправно ријешен и вјерски проблем и да он неће и не може да буде на путу национално-политичком уједињавању нашега народа. И Хрвати и католици нашли су отворен пут до свога Краља који су тражили, а Краљ и држава нашли су крај себе и за себе народ, који је био ва з

да првоборац југословенства, који је жилав у обрани рођене груди и устрајан у задатој вјери.

Наша држава има да ријешава још друге, важне проблеме, одсудне по благостање и будућност, народа. То су проблеми социјални и економски. То је заштита социјално и економско слабијих. На ријешавању тих проблема ради се марљиво и отвореним погледом. Ради се слободније и брижније, јер Краљ стоји над борбама између група и може да води и упућује к смирењу, хармонији друштвених и привредних интереса.

Можемо ли двојити да и у том не ћемо наћи сретно ријешење? Кад бисмо двојили, двојили бисмо у разбор нашега народа и реформаторску снагу нашега владара, односно у његов велики демократизам, који није застао код формалног додира с народом, него се стара с народом за његов напредак и срећу. И колико год има покушаја, колико год рецидивних жеља, да се вратимо к староме: Краљ Александар одговара непрестано гласом, који одјекује далеко у будућност: Нема повратка к староме. Правац народног развитка је одређен и ми се нећемо више одређивати ни према племенским ни према вјерским гледиштима. То је реч Онога, који је био на Кајмакчалану, тој прекретници од Голготе до Ускрснућа, ријеч Онога, који је 6. јануара омеђашио два периода у нашем политичким и националном развитку. Он може да каже ту реч и има право да је каже, јер спада међу оне, који својим духом и радом дадоше обиљежје времену у коме су живјели и радили, и оне, које су народима и државама одређивали нове путеве до величине и славе. Не детерминирани историјом него детерминанти нове историје.

Славо Јутриша.

KRALJ I JUGOSLOVENSKA EMIGRACIJA

Šest od sto ukupnoga broja Jugoslovena žive u prekomorskim krajevima. Iz predkumanovske Srbije nije bilo iseljavanja. Selio je narod iz jugoslovenskih krajeva, koji su pripadali bivšoj Austro-Ugarskoj Monarhiji, iz Crne gore i iz Južne Srbije. Gro iseljenika je išao u Sjedinjene Države Amerike, a prešao je onamo pre svet-skoga rata. Posle rata je skrenulo iseljavanje u Južnu Ameriku, gde je do rata živelo oko 80.000 Jugoslovena, najvećim delom iz Dalmacije, koji su stekli lepe imetke i ugledan položaj.

Iseljenici su, relativno i apsolutno, dali Domovini daleko više i učinili za Domovinu daleko više nego ona za njih. Ovo je fakat, koji se mora uvek iz nova podvlačiti, da se udovolji pravdi i da se održi budnom savest Domovine u njenom odnosu prema njenoj deci, koja su pošla da rade i žive preko mora. Iseljenici nisu napuštali svoje domove iz obesti i iz pustolovstva — sem pojedinaca — nego iz nevolje i potrebe da potraže u stranome svetu rada i zarade. Oni su veći deo te zarade slali svojim kućama u Staru Domovinu. Čitavi krajevi su se pomagali, a nekoji su i živeli, od iseljeničke muke. Bez nje ne bi mnogo puta bili ni porezi podmireni, a milijoni iseljeničkih dolara i pesosa su u velikoj meri dizali aktivu ekonomske bilanse mnogih krajeva naše zemlje pre rata i cele naše države posle ujedinjenja. Ovo je nacionalno ekonomska strana stvari.

Ali ima i jedna nacionalno moralna strana stvari. To je osećajni i nacionalno-politički odnos iseljenika prema Staroj Domovini. Svet naš koji ne poznaje iseljenike i prilike u kojima su se selili i živeli i koji je video pre rata i za vreme rata izvesne pojave plemenske podvojenosti, separatizma, ili čak nacionalne

neosveštenosti, a posle rata ogorčenost, razočarenje i skretanje u levo medju iseljenicima. — Taj svet kritikujući takove pojave medju iseljenicima i misleći možda: »daleko im kuća!« zaboravlja, da je najveći deo iseljenika iselio iz krajeva, koji su bili pod tuđinskom vlasti, gde škola nije bilo, ili nisu smele da gaje nacionalni duh i da je selio u vreme, kada se u njegovim selima jedva počela da budi plemenska svest, a opšta nacionalna ideja je i u varošima sa mukom utirala sebi put. Zaboravlja se, da se za iseljenike nije brinuo nitko i da su medju nje iz Domovine i od školovanih ljudi zalazili najvećim delom samo pustolovj, koji su, iskorišćavali njihovo neznanje, živeli od sejanja zabluda i razdraživanja strasti. Zaboravljaju konačno, da se oni iseljenici, koji su — u veoma velikim masama — neposredno posle rata, za vreme haosa u Evropi i u našoj zemlji, poletili u Domovinu, doživeli mnoga razočarenja i vraćali se natrag u Ameriku sa vrlo rdjavim impresijama i iskustvima — i da su oni mogli da samo doprinesu opštem nepoverenju, koje se u Americi razvijalo prema Evropi. Tako se i naš iseljenik, posle rata, u izvesnoj meri rezervisao prema Domovini.

Ako se uvažava oba ova momenta: onaj predratni i ovaj poratni, kad se uoči sve ono šta su iseljenici dali i učinili u nacionalno-političkom i u nacionalno-ekonomskom polju, i kad se još uzme u obzir, da je sve što su učinili i dali, činjeno i dato bez ikakve prinude, slobodno i dobrovoljno, onda ono što je dao i učinio svesniji deo iseljenika, daleko, daleko premašuje i ispravlja ono što je zanemario ili što je — u nekim slučajevima — ometao nesvesniji deo njihov. Tako se može reći, da je ise-

ljeni deo Jugoslavije pokazao jednako visoke moralne i nacionalne kvalitete i dao jednak napor i zasvedočio jednaku svest, kao i ostali narod koji, je branio svoja napadnuta ognjišta, ili stradavao od ropstva kojega se želio osloboditi.

Nacionalne svesti je bilo od uvek medju našim iseljenicima: ona je bila ranije pretežno plemenska, ali je već i u najstarijim naseljima, u Južnoj Americi, u Kaliforniji, ili u lukama Meksičkog zaliva, ta svest bila i šira: oni su svoja najranija društva zvali „Slavjanska“, ili „Slovenska“, šta je po staroj terminologiji značilo: jugoslovenska. Hrvatski iseljenici su godine 1903., za vreme narodnog pokreta protiv Mađarske tiranije i bana Khuena, sa vanrednim elanom, reagirali na faj pokret i dali većih novčanih pomoći i pokazali veće političko interesovanje i gibanje. Hrvati i Srbi zajedno su prvi put nastupili u vreme borba srpsko-hrvatske koalicije. Aneksijona kriza je Srbe potaknula na čvršću organizaciju. Balkanski ratovi su stvorili pogodnu atmosferu jednako medju svim plemenima Jugoslovena u obim Amerikama. Time je bio priredjen teren za veliki pokret i za ostale podvige naših iseljenika za vreme svetskoga rata.

Ime Prestolonaslednika Aleksandra pronelo se je našim naseljima prvi put za vreme balkanskih ratova. Svetski rat je i onde, preko mora, nerazdruživo vezao to ime sa idejom nacionalnog oslobođenja i ujedinjenja sa idejom jugoslovenskom i sa borbom za tu ideju.

U teškim vremenima najvećega iskušenja, kada je i medju našim iseljenicima u Južnoj Americi zavladao očajanje zbog fizičke propasti Srbije, njen nesalomljivi visoki moral digao je i njihove duhove, kada je baš u tim vremenima, stigla preko mora lepa slika Prestolonaslednika Aleksandra, na kojoj je On sam, svojom rukom napisao i prekomorskim Jugoslovenima posvetio ove reči:

»U ujedinjenju Srba, Hrvata i Slovenaca leži naša budućnost; taj pozdrav šalje braći preko okeana.

Aleksandar.«

Iseljenici Južne Amerike, koji su još 3 avgusta 1914, u Buenos Airesu, prekinuli sa Austro-Ugarskom, dali inicijativu za okupljanje dobrovoljačkih četa i za skupljanje doprinosa za Srpski Crveni Krst (a potpisnici su bili mahom iseljenici iz Hrvatske i Dalmacije), osnovali su, sredinom 1915. Jugoslovensku Narodnu Odbranu« sjajnu i veliku organizaciju, koja je dala ogromne moralne potpore i novčana srestva za akciju u inostranstvu na velikom zboru svih kolonija, 23. januara 1916., u Antofagasti, Chile, prekinuvši sve veze sa Austro-Ugarskom i vezavši svoju sudbinu sa onom Srbije, za sva vremena i sve prilike, pozdravljaju oduševljenjem svoga Kralja i svoju Vladu, stavljajući Mu na raspoloženje svoje imetke i živote.«

Iseljenici Severne Amerike, na velikom Kongresu, 563 delegata iz kolonija sviju strana Unije, proglašivši Srbe, Hrvate i Slovence jednim narodom, prekinuše svečanom izjavom također sve veze sa Austro-Ugarskom i proglasiše, da »žele ujedinjenje u jednu državnu celinu svih jugoslovenskih pokrajina Austro-Ugarske i kraljevine Srbije.« Ovo je bio velik korak napred, jer su prilike medju iseljenicima u Sjevernoj Americi bile vrlo razrivene jednako unutar pojedinih plemena kao i izmedju raznih plemena. Oba kongresa iseljenika, onaj u Antofagasti i onaj u Chikagu, legitimirala su Jugoslovenski Odbor u Londonu, kao predstavnika težnja Austro Ugarskih Srba, Hrvata i Slovenaca za oslobođenje i ujedinjenje.

U februaru 1916., iz prve plenarne sednice posle katastrofe Srbije, aklamirao je Jugoslovenski Odbor u Londonu Nasljednika Prestolja Aleksandra kao budućega »Kralja Jugoslovena« i obavestio Narodnu Odbranu u Južnoj Americi ovim telegramom:

„Komitet je aklamirao Prestolonaslednika kao budućega suverena svih Srba, Hrvata i Slovenaca. Prestolonaslednik je odvratio, da srpska vojska lije svoju krv za Jugoslavenšku državu od Triglava do Peristera, od Jadrana do Timoka. Ova svečana izjava službeno potvrđuje jugoslovenski program. Borimo se svim silama do ostvarenja.“

Dana 29. i 30. novembra održan je u Pittsburgu drugi veliki Kongres delegata sjeveroameričkih kolonija, na kojemu je uzelo učešća 615 delegata. Tu je proklamirano ujedinjenje pod dinastijom Karađorđevića, a provedena i velika organizacija rada u Sjed. Državama.

Na ovome Kongresu pročitana je sledeći pozdravni telegram Regenta Aleksandra:

„Naša vojska kličući „oslobođenje i ujedinjenje“ stupa svakim danom napred na svoje ognjište u nenadmašivu otadžbinu. Želeo bih, da ovaj radostan i gromak glas naših junaka nađe dubok odjek tamo kod vas, želeo bih, da se pod takvim znamenjem skupe sva braća, svi Hrvati, svi Srbi, svi Slovenci iz cele Amerike, da svaki od vas napregne svu snagu i pomogne dovršiti započeto delo oslobođenja i ujedinjenja. To delo ostvarit će se, ako bude neprestano i predano tumačeno, da smo svi kao jedan i jedan kao svi.“

To je bilo u vreme kada je srpska vojska, pojačana dobrovoljcima, ponovo stupila na tlo svoje porobljene otadžbine; kada su u Rusiji bili organizovani i iskazali se dobrovoljački odredi sastavljeni iz Jugoslovena, koji su ranije morali da služe u Austro-Ugarskoj vojsci; kada je u obim Amerikama bila u porastu dobrovoljačka akcija. Kongresom u Pittsburgu je ta akcija prihvaćena kao opšta dužnost od Sokolstva i dat joj je značaj »narodnog ustanka« u agitaciji koja je posle sledila.

Nerazdruživa veza između, iseljništva, političke emigracije, Srbije i Regenta Aleksandra bila je tako utvrđena.

Ovo su historijska fakta i spoljašnje manifestacije te veze.

Unutrašnja veza i značenje te veze je međutim mnogo šire i dublje.

U vreme rata postojale su tri naše emigracije: iseljeni seljaci i radnici u obim Amerikama, i u Austriji; politička emigracija okupljena u Jugoslovenskom Odboru u Londonu i oko njega; i — najposle — da tako kažem „vojna emigracija“, to jest oni Jugosloveni iz Austro Ugarske, koji su morali da služe vojsku u redovima centralnih vlasti a koji su se te du-

žnosti oslobodili zarobljeništvom ili begstvom. Sve ove tri emigracije — posle izvesnih smetnja prvih meseci ili godina — našle su se u zajedničkom harmoničkom radu između sebe i sa Srbijom za jedan cilj. Ovo je dobilo svoj vrhovni izražaj i svoju sankciju u Krfskoj Deklaraciji, 20 jula 1917. Ma da nije na toj Deklaraciji imena Regenta Aleksandra, to je ime sa tim dokumentom najuže vezano.

Deklaracija je stvorena u vremenu, kada je u Rusiji pala carska vlada i kada je Amerika već bila na strani Saveznika. Oba ova nova faktora unela su nove elemente u međunarodnu politiku i izazvala su nova raspoloženja: protivna tradicijama, protivna staroj diplomatiji, radikalno demokratska i revolucionarna. Krfska deklaracija je bila izražaj novih ideja, jer je nacionalni princip vezala sa socijalnim i postavila ga kao državotvorni, prelazeći preko svih historijskih i državopravnih granica i obzira ona je bila u tom smislu revolucionaran akt. Ali ona je u isto vreme kanalizovala tu revolucionarnost i postavila joj granice time, što je, u pravi čas, povezala nacionalnu revoluciju, koju je predstavljala, sa idejom državotvornosti i sa dinastijom Karađorđevića. „Naš narod postavlja kao jednu nerazdvojnu celinu problem svoga oslobođenja od Austro Ugarske i njegovog ujedinjenja sa Srbijom i Crnom Gorom u jednu državu« — kaže se u tački 9. Deklaracije dok je u tački 1. rešeno pitanje forme vladavine i pitanje dinastije: »Država Srba, Hrvata i Slovenaca, poznatih pod imenom Južnih Slovena ili Jugoslovena, bit će slobodna, nezavisna kraljevina s jedinstvenom teritorijom i jedinstvenim državljanstvom. Ona će biti ustavna, demokratska i parlamentarna monarhija, na čelu sa dinastijom Karađorđevića, koja je dala dokaza, da se s idejama i osećajima ne dvoji od naroda i da ostavlja narodu slobodu i volju svih svega“.

Time su sliveni u jedno: revolucionarni nacionalizam kao državotvorna sila i dinastija Karađorđevića.

Krfsku Deklaraciju su prihvatile sve tri kategorije emigracije (iseljenici, politički emigranti i dobrovoljci) kao bazu svega rada, a priznao ju

je mučke kao takvu i narod u zarobljenoj Domovini. Ma kakva bila njena kasnija tumačenja i man kakove komplikacije koje su izbile kasnije medju iseljeništvom, u emigraciji i u zemlji, Krfska Deklaracija je, stvarno i definitivno, udarila osnov i dala obim, pravac i karakter jugoslovenskoj nezavisnoj državi.

Regent Aleksandar je u ono vreme bio na Krfu. On je bio u svakodnevnom dodiru sa delegatima Jugoslovenskog Odbora, koji su zajedno sa predstavnicima Srbije, pripremali Deklaraciju. On je bio u ono vreme, kao što i ranije i kao što kasnije, sve do kraja rata, najveća nada, oslonac i štiti jugoslovenske ideje: ideje integralnoga oslobođenja, integralnoga ujedinjenja teritorijalnoga nacionalnoga i moralnoga. U tome smislu je taj integralizam izrazito revolucionaran jednako prema lokalnim i plemenskim tradicijama, kao i prema državopravnim i legitimističkim formama. Tradicije Karadorđevića su od početka upućivale sve radnje u tom duhu i pravcu. Prestolonaslednik Aleksandar, Regent Aleksandar i Kralj Aleksandar ostade dosledan. Ovaj Njegov duh je cementirao sve tri kategorije emigracije i dao im elana za žrive i za rad.

Dobrovoljci su prožeti tim duhom dali u Rusiji (Dobrudža) i na Solunskom frontu svoj tribut krvi za slobodu i jedinstvo. Politička emigracija je ogromnom agitacijom po svim krajevima sveta i medju saveznicima, učinila svoj deo, da predobije inostranstvo za takovo rešenje stvari. Iseljenici obe Amerike dali su pored, dobrovoljaca, materijalna srestya i neocenljiv potstrek zvaničnoj akciji Amerike, pod Vilsonom, bez koje teško da bi jugoslovensko pitanje bilo rešeno kako je rešeno ni u svojoj teritorijalnoj, ni u svojoj nacionalnoj strani.

Južna Amerika je primila bez diskusije Deklaraciju. Severna, gde je bilo mnogo diskusije i trzavica, primila ju je najposle kao revolucionarni akt i dala, posle toga, maksimum svojih dobrovoljaca, maksimum novčanih doprinosa i maksimum najglasnijeg i najistrajnijeg apeliranja na američku javnost i na Predsed-

nika Vilsona, da se založe za jugoslovensku stvar.

Dana 18. avgusta 1917. Izvršni Odbor Jugoslovenskog Narodnog Veća za Severnu Ameriku, izdao je, kao obrazloženje i tumač Deklaracije, Manifest u kojemu kaže: »Ova revolucionarna deklaracija je najveći politički akt u historiji Srba Hrvata i Slovenaca.... rušeći sve predrasude međudržavnoga prava, ona podaje snažan izražaj kolektivnoj narodnoj volji i postavlja na prvo mesto narodno pravo.... „Manifest,“ u ovim danima opće revolucije, »poziva iseljeni narod« na »opći ustanak.« Ono šta je sledilo bio je u istinu ustanak naroda, naravno u onom obimu i u onim formama, koje su odgovarale broju iseljenika i emigranata i prilikama u zemljama u kojima su živeli.

U celom tom pokretu i za celo to vreme lik i značaj Regenta Aleksandra se je sve više udomljavao i rastao u dušama jednako dobrovoljaca, koji su se zanosili vojnikom i herojom, kao i u dušama emigranata koji su se pouzdavali u Njegov nacionalni instinkt, političku intuiciju u širinu Njegovih koncepcija, a jednako i u dušama iseljenika, koji su gledali u Njemu, neustrašivom i nevezanom uzgojem i tradicijama, oličenje nacionalne revolucije: svega onoga novoga i svežega, što u sebi nosi polet i samopouzdanje mladosti.

Kako je između svih predstavnika zvanične Srbije bio On onaj koji je najčešće, najjasnije i najodlučnije naglašavao jugoslovensku misao, bilo je i u emigraciji i među iseljenicima čak i nemogućih očekivanja zahvata, koji bi imali da ispune njihove naj-sangviničnije fantazije. Sve takove kombinacije bile su samo dokaz velike vere, koju su svi imali u iskrenost namera, u širinu shvatanja i u energiju akcija Regenta Aleksandra.

Nacionalna borba, koja je imala karakter nacionalne revolucije, u kojoj je uzela učešća i čitava jedna država, Srbija, — analogno onome, što se pola veka ranije odigralo u Italiji — krunisana je danom 1. decembra 1918. Regent Aleksandar je zvanično proklamirao pobedu svoga naroda, pa se onda povukao u ulogu konstitucionalnoga vladavca. sve dok

ostaci i prestavnici staroga i tradicijskog, maljušnoga i uzanoga, seblčnoga i fanatičnoga nisu u zemlji učinili haos i bezizlaz takav i toliko, da je On morao da u ime one iste nacionalne ideje, koju je oličavao i čiji je činilo se istaknuti čuvar i zatočnik, On jedini još ostao, energično zaustavi pred sunovratom, rasturi organizovanu prošlost i uzanost u ime budućnosti i širine, proglasi i zvanično sprovede u realnost i u svim konsekvencijama Jugoslaviju koju je počeo da stvara na Kumarnovu, oslobađa na Kajmakčalanu, formuliše na Krfu i proklamuje u Beogradu, a za koju se je i celokupna emigracija, sve tri kategorije, založila i borila.

Ma koliko da je bilo naopakih tumačenja i neprijateljskih agitacija, neosporno je da je 6. januar i 3 oktobar, pozdravljen naročito iskrenošću i satistakcijom od bivših dobrovoljaca, većine bivših emigranata. U kolonijama iseljenika, zbunjenih i bijenih teškim ekonomskim prilikama zemalja u kojima žive, baš ta era je donela umirenje, vraćanje poverenja u red i u mogućnost povratka u našu zemlju.

Za prilike naših iz preko mora nitko se nije toliko zanimalo koliko On, nitko nije više insistirao da se i sama država založi za one, koji su prevareni od nesolidnih zavoda, koji su zloupotrebljavali ime i zaštitu države pa budu od države i oštećeni, kako je to i učinjeno zakonom o ulagačima nekih propalih banki. I ovaj čin je bio, sa gledišta formalista i konservativnih ekonomista smion i neobičan, ali je bio i ostati će i lep i pravedan i blagosloven.

Kralj Aleksandar jednako kao što i Regent Aleksandar konsentivno radi na ispunjenju i realizovanju nacionalne jugoslovenske ideje. To je osnovno i glavno, a sve drugo je sporedno pa i sporedne i sve forme, makar da su i utvrđene ako ih treba rušiti, a važne su samo mere, i ako neobične i nepopularne, ako se njima treba služiti. Jer, najposle, šta je glavno: država i narod i njihov razvoj za budućnost, ili političke forme i doktrine? Najposle i sama demokratija može biti konservativna i reakcionarna, a može biti progresivna

i revolucionarna Svaka doktrinarnost je konservativna, a svaka oligarhija, pa i ona koja nosi zastavu demokratije, je reakcionarna.

Kralj Aleksandar je naglašavao i naglasio je, da poštuje demokratiju. kao progresivni demokrata, On je morao da zaustavi orgijanje i reakcionarstvo demagogie. To nije bio akt reakcije, nego ako se to tako može reći, akt spasonosnog revolucionarnog zahvata. Produženjem takove politike, koja je u doba rata omogućila stvaranje naše države, omogućeno je proglašenje, utvrđenje i organizovanje Jugoslavije. Daljni korak u redu te iste politike je privlačenje naroda na rad u tome pravcu. Ustavom od 3 septembra.

Inicijativa je kao što i uvek u takovim sudbonosnim momentima i krupnim stvarima, u rukama Njegovim Ta inicijativa ide uvek u pravcu stvari, a ne forme. Ona je progresivna. Ona je, najposle, definisana i kodificirana u novom Ustavu rečima: „Kralj je zatočnik narodnog jedinstva i državne celine; on je čuvar njegovih svagdašnjih interesa“.

Ova i ovakva definicija i kodifikacija funkcije Kralja je u mnogočemu jedan novum. Ali ako može biti drugačije u državama stvorenim u staro doba silom, ženidbama i dinastijama, ako može biti drugačije u državama naroda davno formiranih, u našoj državi, u državi novoj, u državi naroda koji se kao organska celina istom formira, naroda koji je u naponu svoje mladosti, mora da postoji Vođa i Arbitar, da bdi jedno Oko i rukovodi jedna Ruka i — nada sve — da pulsira jedno Srce, koje daje krv celome organizmu i svakom njegovom organu i da da pruniče jedan Duh, koji formira njenu Svest.

Ta formativna Snaga, taj ovaploćeni Princip, jeste — u idealnom smislu — Kralj. Ako pak postoji i realno jedan takav Kralj, koji ima i kao ličnost te osobine i ta preimućstva, onda njegov narod može da bude dvostruko zadovoljan jer je dvostruko obezbeđen.

Kralj koji vodi jednaku brigu za iseljene Jugoslovena kao i za one u Domovini nastanjene, koji je nadahnjavao celokupnu emigraciju za vreme

Velikog Rata, Kralj koji je Vod i čuvar i koji reprezentira formativni ali ne formalistički princip, doživeo je odmah posle rata povratak celokupne jugoslovenske boračke i političke emigracije, pošto su ostvareni ciljevi njene borbe. Dao bog da dožive i povratak najvećeg i najvrednijeg de-

la celokupnog jugoslovenskog iseljeničtva, pošto će ono moći da u sredenoj i naprednoj Domovini nadje bolje i sigurnije polje rada nego u tuđini.

Milan Marjanović

МИ У МЕЂУНАРОДНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ

Коликогод је у човеку још и у данашње културно време развијен осећај борбе као последица права јачег или као право одбране слабијег, ипак је човек теран неком неумољивом силом ка заједници. Потреба исконског човека, да заједнички живи, да удружен стиче или да се у заједници брани, цивилизацији све више расте, а поготово иза рата, кад је светско крварење растргало све лепе етичке тековине. Рат ипак није убио у човеку све наслеђене и изграђене етичке особине, а раса и човечанство у целини моћно су се одупрли оној разорној тенденцији, која је у једном часу рата била повратила човечанство у свет примитивности.

Заједничко живљење отупљује борбу, међусобно упознавање приближује човека човеку, народ народу, расу раси. Око себе у целом свету видимо неко стремљење к заједничком животу и к заједничком раду за изградњу једне опште човечанске етике, која има за основу општи мир, да на том миру изгради спокојно живљење друштва и срећу човека.

И ми смо данас чланови те заједнице; и ми настојимо да допринесемо свој мали део у изградњи новог живота мира и спокојства. До јучер непознати, распарчани или у немогућности, да се и најмањим својим делом посветимо раду међународне заједнице, јер смо све своје снаге и цело своје време губили у изградњи своје одбране или у борби против настојања, да се из нас направи нација без права и без

имена. Мала Србија, која је до пре рата све своје енергије трошила у јачању народне снаге, да се одупре лавини, која је лагано, али страховито претила да је засипе, није имала времена ни могућности, да активно суделује у изградњи међународне културе и цивилизације. Остали делови нашега народа нису то опет смели, јер се од њих захтевало, да говоре и осећају само језиком нација, које су над њима царевале и да раде само под фирмом и у име властодржаца. Разумљиво је да се под таквим околностима највећи део нашег народа повукао и у општој светској заједници био само пасивни посматрач без икакве фактичке и реалне вредности у великом концерту света.

Наше културне везе са међународним светом пре Уједињења биле су незнатне; имали смо их као појединци, који су се индивидуално истакли, али нисмо их никако имали као нација. Из разлога које смо мало пре навели, није нам било могуће, да у светску заједницу уђемо као равноправни чланови и да се као нација такмичимо у добру — у стварању велике човечанске културе и душевне и материјалне. Није нам било могуће да суделујемо кроз религију у стварању и ширењу нове човечанске етике. Није нам било могуће да суделујемо кроз политику у раду за социјалну етику.

Пре рата, кад смо још представљали као нација само једну малу Србију, о којој се у свету говорило само као о немирној бал-

канској држави, други делови наше нације били су познати само под именом »Славени у Аустрији« или као поробљени народи у Мађарској. Као једну нацију није нас нико озбиљно узимао, па и кад се десило, да је један или други истакнути наш човек дошао до јачег гласа, светска јавност је с једне стране приписивала заслуге за то »аустро-угарској култури«, или је са извесном беневоленцијом признавала, да и Балкан може нешто дати — ако је случајно тај истакнути био припадник слободне Србије.

Имајмо мало смелости и поноса и не будимо увек неки намргођени песимисти, па погледајмо, где смо данас! Као нација која има своју позитивну вредност, примљени смо као равноправни чланови светске заједнице, слободни да се такмичимо у свему и на свим пољима људскога знања и стремљења к Добру. С нама се рачуна и ми дајемо леп прилог општој светској заједници. У свим правцима на раду око рестаурације позитивних добара човечанства, ми смо активни, па некада и врло активни. На пољу међународног социјалног рада, исто као и на раду за изградњу и очување светског мира, на пољу религије, у литератури, у уметности, у физичком васпитању, у спорту. Свуда и у свим питањима најактивније сарађујемо у заједници с народима целог света.

Имајући на челу наше државе Владара, који је испољио ретке способности, ми смо сретни, да у данашње време мира и културног рада имамо у њему исто тако великог Вођу, као што је био велик пред својом војском у време рата. Захваљујући Њему, историја ће једног дана писати о нашој нацији, да је показала највеће врлине на бојном пољу, али писаће исто тако, да је наша нација допринела огромне жртве и за одржање мира, као и за изградњу нове и здраве етике муђународне заједнице.

Говорећи о свим овим питањима, ми морамо у новом стремљењу видети као фактичног Вођу нашег препорода баш Краља, чији се лик испољава над делом мира

исто тако, као што се испољавао пред храбрим браниоцима земље. Мислим, да је на овом новом пољу Његова вредност највећа. Могу да се промене прилике, може и свет да изабере себи сасвим нови правац делања, али оно што је учињено од свршетка рата до данас на пољу изградње човечанске заједнице, остаће вечно, јер је тај нови пут показао, да је једини исправан и да задаје најмање бола. Зато ће и код нас остати као трајна тековина све оно што је учињено од свршетка рата у том смеру, јер је и наш народ искрено и од срца пригрлио сарадњу с целим светом.

Ова сарадња има двоструку вредност. Она нас препорађа и учвршћује код куће, она износи лик нашег народа пред светом онако, како то наша нација заслужује. Традиција наше расе јест традиција смелости, снаге, јунаштва, храбрости, али традиција говори и о кветизму и пијетизму богумила. А то јест необично важно и још ни из далека довољно оцењено. Етика наше расе јест Косовска, док је Марко само једно наличје медаље. Нама се чини, да је Краљ то добро уочио, кад је дао подстрека толиким хуманим и човечанским акцијама у нашој држави. Изазвали смо дивљење нашом отпорношћу за време рата, али сад почињемо да изазивамо дивљење света нашим радом у међународној заједници и нашом етиком, која је љуска, племенита, душевна и човечанска.

Сматрамо за срећу имати на челу наше државе Краља који жели нацију спокојну и богату, али још је већа срећа, што имамо Краља, који жели видети нацију морално снажном, дубоко религиозном, пуном алтруизма, задахнутом осећајем доброга и човечности. Такова нација није опасност за светску заједницу, она је само њезин урес и понос свих оних, који верују у прогрес, у културу и у победу Добра.

Дело мира и етичког препорода извршују и изграђују многе организације међународног значаја. По тим организацијама ми смо чланови опште светске заједнице.

Споменућемо овде само најважније и оне, које су до сада показале необично јаке резултате у свом раду. Као први долази у обзир Југословенски Црвени Крст. Његова улога, величанствена у рату, значајнија је још у миру, баш зато, јер је његов рад, рад мира, рад љубави, несебичног пожртвовања. Црвени Крст спаја све делове наше нације у заједничкој сарадњи, брине се за добро свих делова нашег народа. Преко Црвеног Крста учињено је до сада врло много на пољу унутрашњег мира и сношљивости. Црвеном Крсту предњачи у свему Краљ, који га подупире, који му даје такве иницијативе, да му морамо из душе бити захвални.

Са међународним светом спајају нас у великим циљевима Хришћанске заједнице младих људи и жена, чије дело се испољује и у земљи и у изван земље. Основане су на принципу љубави и солидарности т.ј. на принципима обнове Европе и целог света. Споменути морамо Федерацију друштава за Лигу народа, даље и организације за Паневропу, Студентску Федерацију за мир, Женску Федерацију — све са тачно означеним циљем, који је данас европски и светски.

Наша држава није последња на великом неимарском делу мира; рестаурацију схватили смо врло озбиљно и почели смо у својој кући да градимо од основа: од омладине, која треба да замени оне генерације, које су доживеле страховиту катастрофу света и међународне етике.

Тој омладини посветио је Краљ у свим смеровима највећу бригу. Он омладини ствара све услове за материјално благостање али онда је непрестано и импулс у правцу етичког васпитања. Изјаве Краља омладини и за омладину непрестано говоре о његовом дубоком разумевању значења нове, неокалане генерације, једне генерације, која треба да у себи носи све принципе народног колективитета, принципе државности, као и принципе међународне солидарности. Његово Величанство је зато разумело принципе и рад скаутске организације,

па је зато увек и свесрдно подупире. Скаутизам и Соколство створиће код нас свакако нову генерацију, која ће бити боља и одлучнија од данашње наше болевите и преморене генерације.

Наше међународне везе, које су нас довеле у светску заједницу, у којој заузимамо значајно место, довеле су нашу државу до таковог положаја, да ми заиста уживамо јаки глас, као нација културног стремљења, која доприноси велике жртве и за очување мира и за изградњу нових услова препорођене Европе и њезине нове етике. Кроз разна хумана друштва, кроз спортске федерације, кроз културна и знанствена друштва (нпр. Пен-Клуб) уносимо често и ми нове елементе у изградњу међународне културе, па су наше жеље и наш рад правилно оцењене и ми с поносом констатујемо, да смо у међународној заједници третирани као равноправни и поуздани члан.

До јучер ситна нација, распарчана и позната као шачица сељака, данас смо хвала нашем Уједињењу и Слободи, велика нација, која је већ дала и даће у великој међународној културној утакмици много порива и много нове снаге. Овај наш рад од ослобођења до данас вреди и да буде оцењен, а не само да се мимогред спомиње, као нешто, што се разуме само од себе.

Наглим скоро гигантским корацима кренули смо напред, да стигнемо сретније народе. Под вођством мудрог Краља, бодрени Његовим примером, уклонила се у велико она страховита беда и последице рата, избрисали су се трагови крви, који су лежали на сваком камену и на свакој стопи земље. Нема једног проблема у нашем народу, који до сада није био дотакнут. Природно је, да се сви ти проблеми нису могли преко ноћи решити, али они су начети и уз добру вољу пре или касније ће се дефинитивно решити. Страни стручњаци, који долазе у нашу земљу, да виде и да оцене што се до сада учинило, с поштовањем говоре о многим нашим тековинама. Захваљујући доброј иници-

ативи Краљевој, ми смо ударили темеље организованој хуманости: деца ратника, инвалиди, запуштена деца, радништво, изнемогли и болесници налазе данас законску заштиту у држави. Рад се поштује и зато кроз многе институције долази до својих права. Осигурање рада и радника још је у почетку, али ми нећемо заостати за другим народима у племенитој социјалној кризи. У многим стварима чак смо и претекли неке, па и старије народе.

Изградњом човечности у границама државе, изградњом једне посебне народне етике, ми ћемо користити целом човечанству. Краљ Александар је тачно оценио ову истину и зато нема акције у овом смислу коју Он не би својски подупро. Пратећи рад свих ових установа и реферишући о њима у страним листовима, ми смо имали прилике, да забележимо многе племените речи Краљеве и да подцртамо многе пориве, који су дошли баш од Њега. У свим овим питањима, ми смо сретни, што је Краљ Александар активни сарадник а не само случајни покровитељ свих ових акција. Његових десет

година краљевања не значе само десет година владања, већ десет ефективних година рада, десет година непрестаног подстицаја, десет година истрајности, која није попуштала ни онда, када је све друго клонуло, или када се све друго окренуло правцима мањег отпора и мањег бола.

Захваљујући том факту, ми смо данас доиста фактор у свету ми смо равноправни члан међународне заједнице, с којом и у којој марљиво и свесно израђујемо велико дело мира, без којег нема спокојства и нема среће човечанству.

„Народ, који има Косовску епопеју и из ње црпе своју снагу, мора једног дана да буде први у заједници добрих људи“ (Јосеф Холчек). И зато што верујемо у ту истину, ићи ћемо и у миру одушевљено за својим Краљем, онако како су одушевљено ишли за Њим храбри јунаци у великим ратовима. Зато јер верујемо, да ће нас победоносно повести к победи духа и културе до међународне заједнице, тако, како је повео своје ратнике у уједињену Велику Југославију.

Стеван Ј. Илић.

ZAVRŠNA REČ

Uzeli smo na sebe radosnu ali tešku dužnost, da prikažemo narodu našeg Kralja i da, nepozvani, potvrdimo Njegovo veliko značenje u do sadašnjoj, po vremenu kratkoj, historiji Njegove vladavine. Izabrali smo za to datum desetogodišnjice Kraljevog stupanja na presto, jer smo hteli da obeležimo jedan period naše historije, koja već danas može da govori o najpozitivnijim rezultatima Njegovih napora. Nismo hteli da čekamo na daljnje razvijanje događaja jer smo osetili, da je potrebno dati narodu jednu čitanku o Njegovom Kralju, osetili smo potrebu da za buduća pokolenja fiksiramo jedan lik Kralja Aleksandra u Njegovim najznačajnijim crtama. Ali istodobno osetili smo potrebu, da pred našim Kraljem kažemo ono, što o Njemu misli ona generacija, koja je do sada bila zaposlena manje ličnim ali za to više realnim nacionalnim radom. Toj našoj generaciji ime Karadorđevića bilo je simbol javno i tajno gajenih nada, ali istovremeno to ime bila je i parola za borbu, koju je ta generacija vodila neposredno pred velikim ratom za Oslobođenje i Ujedinjenje. Za taj simbol i sa tom parolom išla je ta generacija svesno kroz najveće patnje: s jedne strane kroz patnje rata u junačko umiranje na bojnim poljima; a s druge strane kroz patnje svih mogućih tamnica Turske, Austrije i Mađarske polazila je ponosno u smrt, postavljena uza zid ili pod ponižujuća vešala.

I danas, ostaci te generacije bez ikakvih ambicija istraju i dalje da

služe predano svom narodu, vršeći svakj na svom mestu najsavešnije onu službu narodu, kojoj su se zavetovali u svojim mladim danima. Ta generacija predratnih Jugoslovena nacionalista, bila je vremenom potisnuta u stranu, ali je ona postojano u svom srcu čuvala veru u svog vrsnika Kralja, uverena, da će jednog dana, Kralj jasno izreći svoje veliko »Vjeruju«. Naša se generacija nije prevarila i sretna je, što su njezini ideali ispunjeni. Za to ona danas nepokolebivo stoji za svojim Kraljem, puna optimizma i nade u budućnost. Veruje, zajedno s Kraljem, da vreme i historijska potreba moraju pobediti sve sitne ambicije, sve sitne ljude i sve sitne događaje.

Nije nam bio cilj da prikažemo lik Kraljev do u tančine, i naša je zamisao bila, da u nekoliko širokih crta iznesemo one najkrupnije i najznačajnije Njegove poglede, Njegov rad i uspehe, onako, kako ih mi vidimo i kako smo ih mi osetili. Slika Kralja Aleksandra, koju smo u ovoj knjizi dali, prikazuje nam Vodju, koji veruje, koji ima snage, da izvrši delo, koji je pun optimizma i ljubavi za narod; prikazuje nam Čoveka, koji je odan ideji, odan narodu; ponosnog čoveka, koji nosi u sebi jaku svest odgovornosti, bez straha da žrtvuje sebe uvek, kad to zahteva ideja i nacija: Njegova velika Misija.

Posvećujemo ovu knjigu Narodu zato što je Narod Ideja i poslednja reč Kralja Aleksandra.

Redakcioni odbor.

МОМЕ ДРАГОМ НАРОДУ

Чување јединства народног и државне целине Моја је света дужност и највиши циљ Моје владавине, то је била побуда и главни задатак режима који сам завео 6 јануара 1929 године.

У својој речи, коју Ми је налагао љубав према Отаџбини, Ја сам Моме драгом Народу отворено изнео све тешкоће и опасности, у које је био доведен наш национални живот и државна целина.

Те су тешкоће биле толико велике, опасности тако озбиљне, да су дубоко забрињавале све родољубе и раздирале душу народну.

Сви, цео Народ видео је шта је узрок злу и био свестан величине зла те је разумео и са пуним поверењем прихватио Моје одлуке.

Висока национална свест и здраво расуђивање је одлика коју је наш Народ увек показивао у одлучним моментима своје историје.

Моје поуздање у љубав Народа и његову моралну снагу пружио Ми је сигуран ослонац за све подхвате у сређивању прилика у земљи.

Срећан сам и поносан што је сав Мој драги Народ од првог тренутка схватио Моје побуде и једнодушним јавним одобравањем снажно припомогао извођењу Мојих одлука.

Уз ту велику и широку моралну помоћ Народа, на којој одајем хвалу и признање, успело се за сразмерно кратко време да се посвршавају крупни национални и државни задаци, и поставе трајне основе здравог државног живота.

Краљевини Југославији, прихваћеној свом топлином националне душе свега Југословенског Народа, обезбеђени су потребни услови за снажан полет и велику националну будућност.

Пун уверења да до сада постигнуте резултати рада, здрава политичка и национална свест и искуство Народа допуштају да се приступи остварењу и дефинитивној организацији оних установа и оног државног уређења, које ће најбоље одговарати народним потребама и државним интересима, одлучио сам, да досадашњи рад и извођење националне и државне политике поставим на ширу основу непосредне народне сарадње.

Са вером у Бога и срећну будућност Краљевине Југославије дајем УСТАВ КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛВИЈЕ.

3. септембра 1931 године

у Београду

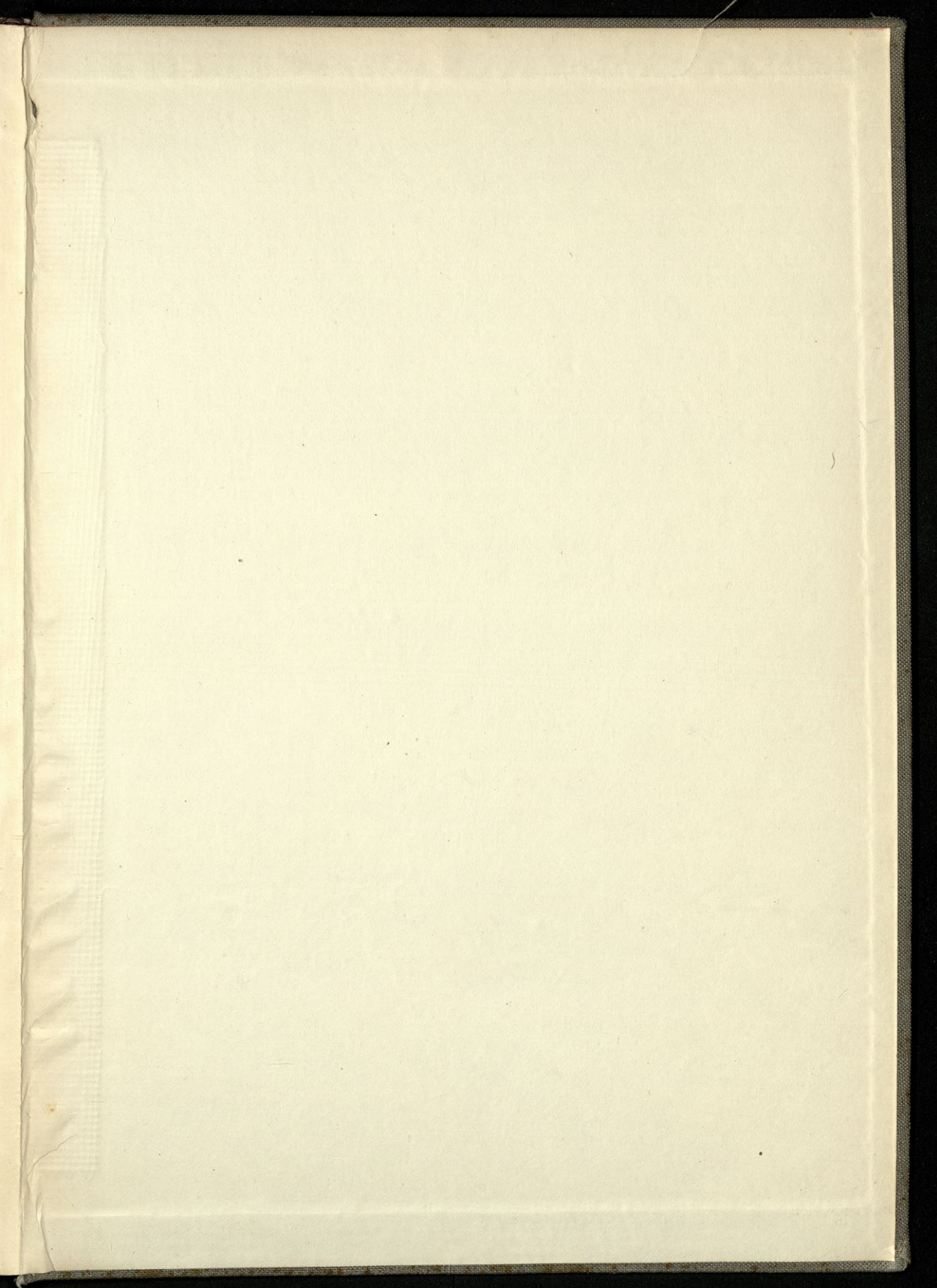
АЛЕКСАНДАР, с. р.

САДРЖАЈ:

Níko Bartulović:	Kralj Aleksandar
Др. Виктор Новак:	Краљ Југословен
Stevo Kluić:	Kralj i Selo
Ђенерал Наумовић:	Краљ и Војска
Др. Иво Тартаља:	Краљ и наш Јадран
Dr. Drago Marušić:	Kralj Aleksandar i Slovenci
Др. Јурај Томичић:	Наш Краљ и Привреда
Gangl. Engelbert	Kralj i Sokolstvo ✓
Славо Јутриша:	На хисториј. прекретници
М. Марјановић:	Краљ и Југосл. емиграција
Стев. И. Илић:	Ми у Међунар. заједници
Završna reč:	Redakcioní odbor

Моје драгоме народу.





UNIVERZITETNA KNJIŽNICA MARIBOR

II 2839

CORBISS



000604105

ZA ČITALNICO